

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

BELON GELLÉRT

SZABÓ GÉZA

SZERDAHELYI ISTVÁN

BOHUNICZKY SZEFI

KODOLÁNYI JÁNOS

KÁRPÁTY CSILLA

LAKATOS KÁLMÁN

POSSONYI LÁSZLÓ

MIHELICS VID

írássai

1958 AUGUSZTUS

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Belon Gellért: Életünk kenyere</i>	449
<i>Szabó Géza: Zugló (Vers)</i>	460
<i>Szerdahelyi István: Hangok az éjben, Esti tercinák, A veréb, Ének az emberről (Versek)</i>	461
<i>Bohuniczky Szeffi: Lagerlöf Zelma</i>	463
<i>Kodolányi János: Harminc ezüst (Elbeszélés)</i>	468
<i>Kárpáty Csilla: Munkadalok, Vizek dicsérete (Versek)</i>	473
<i>Lakatos Kálmán: Kirándulás (Vers)</i>	474
<i>Possonyi László: Ágnes (Elbeszélés)</i>	475
<i>Lakatos Kálmán: Pünkösöd (Vers)</i>	482
<i>Mihelics Vid: Esmék és tények</i>	483
<i>A kis út</i>	489
NAPLÓ	
A hetvenéves Füst Milán (491); Az „Örök béke“ első apostola (495); Az olvasó naplója (497); Színházi örjárat (500); Pio atya (504); Quintus Horatius Flaccus (507); Márfy Ödön (509); Mozaik (510)	491

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Dorombay Károly, Mihelics Vid, Possonyi László*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

Belon Gellért

ÉLETÜNK KENYERE

Nemrég múlt ötven esztendeje, hogy Szent X. Piusz pápa megnyitotta a gyakori, sőt naponkénti szentáldozás útját. Azóta századunk valóban az Eucharisztia százada lett.

A történelem Ura akarta, hogy szándékának hű tolmácsolója, az Egyház, éppen akkor tegye általánossá és mindenki számára hozzáférhetővé a mennyei kenyeret, amikor a földi kenyér kérdése oly elementáris erővel lép be a társadalmi élet erőterébe és minden embernek mindennapi problémájává válik.

De amint a mindennapi kenyér kérdése elvi vagy gyakorlati materializmusba sodorta az emberiséget, úgy az eucharisztikus életben is sokszor jelentkezik az anyagi szemlélet, noha Jézus hangsúlyozottan mondja az Oltáriszentségről szóló beszéde végén: „Az igék, melyeket én szóltam, szellem és élet” (Ján. 6, 64).

Az Oltáriszentség tiszteletének csodálatos kegyelmei mellett jelentkező hibák vagy fonákságok éppen erre az anyagiasságra vezethetők vissza. Ezért nem lesz felesleges kissé szétnéznünk a szentáldozás elvi és gyakorlati vonalán.

Az anyagiasság kísértése

Mindenesetre nem kell csodálkoznunk az anyagiasság szemlélet jelentkezésén, hiszen testből és lélekből álló emberek vagyunk. A léleknek amúgy is nagy küzdelmet kell vívnia a testi szemlélettel szemben, mert a lélekről nincs sajátos fogalmunk és csak úgy tudjuk kifejezni, hogy testetlen való, vagyis tagadással. Hát még az isteni világot milyen nehéz kifejezni és megérteni! Mennyire belejátszik a test a kegyelem elképzelésébe és felfogásába!

Az Úr Jézus találkozott legelőször ezzel a testies beállítottsággal, éspedig akkor, amikor először beszélt az Oltáriszentségről. És ebben az egész történetben a legjellemzőbb éppen az, hogy a testies szemlélet nem ellenfeleiben jelentkezik — azok akkor nem is voltak ott — hanem híveiben. Az Oltáriszentség megígérésekor olyan tömeggel állott szemben, mely őt kereste (Ján. 6, 24). Sőt annyira kereste, hogy három napon át ételről-italról megelégedkezve csüngött szavain a pusztában. És mintha még ez sem lett volna elég, utána tódult Kafarnaumba és ott — testies szemléletre egyáltalán nem mutató — efféle kérésekkel ostromolta: „Mit tegyünk, hogy istenes cselekedeteket műveljünk?” (Ján. 6, 28). Majd később pedig ezt kéri: „Uram! mindenkor add nekünk ezt (a világnak életet adó) kenyeret” (6, 34). Noha ilyen vágyak és kérések mozgatták őket, Jézus mégis azzal a meglepően kemény kritikával fogadja őket: „Bizony, bizony mondom nektek, kerestek engem, nem azért, mert jeleket láttatok, hanem mivel ettetek a kenyérből és jóllaktatok” (6, 26). Szinte magunk is megijedünk e kijelentésen, mely pörére vetkőzteti a vallásos lelkendezés mezébe öltöztetett vágyakat s kijelen-

téseket. De Jézusnak mégiscsak igaza volt. Mert ezek a lelkendezők zúgolódnak és vitatkoznak vele (Ján. 6, 41, 53). Sőt ezek mondják ki a szakítást jelző szót: „Kemény beszéd ez, ki hallgathatja azt?”

Mindebben éppen az a különös és figyelemre méltó, hogy a Krisztus-vágy mélyén húzódott meg ez az anyagi és testies szellemiség. Ezt nyilván figyelmeztetőül rendezte így az Úr és íratta is le, mert hiszen „ami megíratott, a mi okulásunkra íratott meg” (Róm. 15, 4). Éppen ezért ismételen felül kell vizsgálnunk Krisztus-vágyainkat és Krisztushoz való viszonyunkat, nehogy a lelkes látszatok alatt testies szempontok és elgondolások húzódjának meg.

Az ellentmondások szentsége

A testi elképzelések annál inkább lehetségesek, mert az Oltáriszentségben a természetfölötti isteni világ szinte ontja titkait. Mikor Szent Tamás az Oltáriszentségről beszél, legszívesebben a zsoltáros kitételéhez fűzi szavait: „Csodáinak csodás emlékéit hagyta ránk az Úr” (110. sz. 4). És hogy „egyik mélység a másikat nyitja meg” (41. zs. 8). Valóban, ha az Oltáriszentségre vonatkozó egyik igazságot már kezdjük sejteni, mindjárt jelentkezik a másik, amelyet nem tudunk összeegyeztetni az előbbivel. Úgy vagyunk, mint amikor a pesti éjszakában a Dunahidak hídfői fényárban úsznak, de az őszszekítő íveket a sötétből nem látjuk.

Régi rend itt újnak enged
Szárnya lankad észnek-szemnek.
Élő hitből végy erőt.

— zengi Szent Tamás Lauda Sion himnusza. El lehetne számlálni ezeket az ellentéteket, sőt ellentmondásokat, melyeknek legfőbbjei, hogy a nagy Isten kicsiny kenyérbe rejtőzik, az élet a mozdulatlan-ságba, a szellem az anyagba. De mert most elsősorban az anyagiasság szemléletéről beszélünk, azért az anyag alapkategóriáira legyünk tekintettel, t. i. a mennyiségre és a számra.

A számok logikája itt teljesen felborulni látszik. Már a szentség eredésében is jelentkezik.

Vér bár a bor, test az étel,
Egy a Krisztus semmi kétely.
Két szín őt nem osztja meg.

Átváltozáskor külön jelen van a kenyérben és külön a borban, és mégsem kettő a Krisztus, hanem egy. Még csodálkozóbbakká leszünk, ha az együttlisézésre gondolunk, amikor t. i. egy ostya és egy kehely fölött több pap miséz, pl. a papszentelésnél az új papok együttliséznek a szentelő püspökkel. Egy az ostya és bor, de annyi a mise, ahányan azt bemutatják, és mégis egy a Krisztus. Viszont ha egy pap ezer ostyát konsekrál, vagy egy ostyát akár ezer darabra morzsál, mindegyikben külön-külön az egész Krisztus van jelen. Szent Tamás himnusza ezt plasztikusan így foglalja össze:

Aki veszi, meg nem osztja,
Meg nem töri, nem szakasztja
Mindenek épen veszik.
Veszi egy és ezrek vészik
S mind egyenlőn kapja részit
Mégis nem fogyatkozik.

Lehet, hogy valakiben támadnak olyan gondolatok, hogy ez csupán középkori skolasztikus számmesterkedés a logika rovására. Ezek azonban nem veszik tudomásul, hogy Istennek a természetfölötti világban egész más számtana van.

Egy kis természetfölötti aritmetika

Ízelítőül vessünk egy pillantást az evangéliumok mennyiségtárára. Vannak területek, ahol a mi számtanunk érvényesül. „Amily mértékkel ti mérték, olyan mértékkel fognak visszamérni nektek” (Mt. 7, 2). Azután a talentumokkal űzerkedni kell, tehát növelni kell mennyiségeket, mert ha nem, akkor elveszik még a kapott talentumot is és annak adják, aki legtöbbet nyert (Mt. 25, 29). Viszont vannak területek, ahol ez az egész megfordul. A szegény özvegy két fillérkéje sokkal többet számít, mint a gazdagok nagy adományai (Luk. 21, 1). Azok a szőlőművesek, akik „az egész nap terhét és hevét viselték,” csak annyit kapnak, mint amennyit az utolsó órában dolgozók (Mt. 20, 11). A sok jótettel ékeskedő farizeus nem kap olyan dicséretet, mint a szívéből felsóhajtó vámos (Luk. 18, 9). A reménytelenül eladósodott ember nagyobb becsben állhat Isten előtt, mint akinek keveset kellett elengedni (Luk. 7, 43). Nagyobb öröm van az égben az egy elveszett, de megtalált drachmán, mint a kilencen, mely nem veszett el, és a megtalált századik juhon, mint a kilencvenkilencen (Luk. 15). A tékozló fiú érdekében dús bátyja nem kap olyan lakomát, mint a mindent elpredáló gyermek.

Mindez arról győz meg bennünket, hogy Isten világában egészen más a kevésnek és a soknak a fogalma. Ott ugyanis a kevés sem kevés és a sok sem sok.

A kevés sem kevés és a sok sem sok

Ez az alapelv nagyon hasznos lesz számunkra a szentáldozás körüli dolgok elrendezésére. És hogy éppen az Oltáriszentségnél különösképpen alkalmazza Isten ezt az elvet, azt láthatjuk e szentség öszövétségi előképeiből.

Illés próféta az Isten által odatett kenyérből evett és e kenyér erejéből negyven nap és negyven éjjel birt menni, mígcsak az Isten hegyéig nem ért el (III. Kor. 19, 8). Máskor pedig Isten a hollók által reggel és este küldött neki eledelt (u. o. 17, 6). Ugyanannak az Istennek a kenyere tehát egyszer negyven napig, máskor csak fél napig adott erőt.

Hasonló „következetlenséget” látunk a másik előképnél, a man-

nánál. A pusztában reggelenként lehulló manna másnapra már elromlott. De mert szombaton nem volt szabad hétköznapi munkát végezni s így mannát sem lehetett szedni, a pénteken szedett manna másnapra nem romlott el. Sőt a szent sátorban, ill. a frigszekrényben lévő manna évszázadokig elállt. Ugyanaz a manna tehát indokolt esetben nem tűnt el másnapra. — És még egy különösség, amire Szent Pál is felhívja figyelmünket; hogy a mannából „aki sokat gyűjtött, nem bővelkedett; aki keveset, nem szűkölködött” (II. Kor. 8, 15).

Az előképekben Isten a szimbólumok nyelvén plasztikussá tette előttünk a „kevés sem kevés és a sok sem sok” elvét. Éppen ezért most már fordítsuk tekintetünket a valóságra és vessük fel a kézenfekvő kérdéseket.

I. Kell-e áldozni ?

Az Úr Jézus nem hagy kétséget az Oltáriszentség szükségessége tekintetében. „Ha nem eszitek az ember fiának testét és nem isszátok az ő vérét, nem lesz élet tibennetek” (Ján. 6, 54). Nagyon komolyan hangzanak az Üdvözítő szavai. Nem is csoda, ha egyes korokban ezt úgy értelmezték, hogy az Oltáriszentség nélkül nem lehet üdvözülni. Ezért a csecsemők áldoztatását is bevezették, ill. sürgették. Viszont ott volt a sok megdönthetetlen tény, hogy többen voltak, akik nem juthattak áldozáshoz és mégis üdvözültek. Pl. a lator. Éppen ezért az Egyház, mint a kinyilatkoztatás hivatalos magyarázója, leszűrte az elvet: igen, szükséges a szentáldozás az üdvösségre, de akinek nincs módjában ezt valóságosan venni, vágyban is veheti (miként van vágykeresztség is), és a vágyáldozás is részesévé teszi a valóságos Oltáriszentség kegyelmeinek. (A vágyáldozásról, másként lelkiáldozásról alább szólunk.)

Itt jelentkezik tehát először a kevés sem kevés és a sok sem sok elve. Mert az a minimum, hogy t. i. vágyódunk e nagy szentség után, szintén részesévé tesz mérhetetlen kegyelmeinek. A kisgyermek áldoztatását is ezen az alapon tiltotta el az egyház. Helyettük ugyanis az anyaszentegyház fejezi ki e szentség utáni vágyat, míg maguk ezt nem tudják megtenni, s így az egyház közösségében válnak a szentség kegyelmeinek részesivé. A felnőttek Jézus után való vágyában viszont bennerejlik e szentség utáni vágy is, és így ha nincs módjuk valóságosan venni, lelkiáldozás formájában részesednek benne.

II. Hányszor vagyunk kötelesek áldozni ?

Ha lehetséges és módja van az embernek szentáldozáshoz járulni, felmerül a kérdés, hányszor vagyunk kötelesek áldozni. Az egyház történelme folyamán sok mindent megért, és ezen a téren is tapasztalható az emberi gondolkodás végletessége. Némelyek ugyanis azt állították, hogy a kereszténynek kötelessége minden nap áldozni, hogy lelki élete fennmaradjon. Mások pedig azt mon-

dották, hogy ember sohasem lehet méltó az Úr testének valóságos vételére. Ugy kell tennie, ahogy a kafarnaumi százados tett, aki méltatlanságára hivatkozva elhárította Jézus látogatását, és dicséretet is kapott tőle. Hol van tehát az igazság ?

Mind a két álláspont túlzás.

Tény az, hogy az Úr Jézus legnagyobb szeretetét rejtette ebbe a szentségbe. És amikor megalapítja, így kezdi az utolsó vacsorát: „Vágyva vágytam elkölteni veletek ezt a husvétii vacsorát, mielőtt szenvedek” (Luk. 22, 15). Egészen szokatlan szertartással vezeti be, a lábmosással. És noha előre látja tanítványainak rettenetes gyengeségét és gyarlóságát, mégis azt mondja: Vegyétek és egyétek !

De ha nyílt parancsot nem is adott volna, már a szimbólumok nyelvén azt kiáltja felénk: vegyétek és egyétek. Mert a kenyeret enni és bort inni kell. Nem nézegetni, nem is őrizgetni, de nem is csupán imádni, hanem enni és inni, úgy mint a rendes ételt és italt.

Jézus szándéka tehát nyilvánvaló: a gyakori, sőt napi szentáldozás. Éppen ezért az egyház szembeszállott azokkal, akik a méltatlanságra való hivatkozással lebeszélni iparkodtak a keresztényeket e nagy szentség vételéről.

De mi is jellemzőbb az egyház igazán magasfokú szellemi magatartására, mint, hogy Jézus irgalmas tekintetével nézi az élet sodrában küszködő embert. Éppen ezért Jézus fennebbi szavait mindenkre kötelezően úgy értelmezi, hogy Jézus parancsa alapján az életben legalább egyszer kötelesek vagyunk áldozni, viszont az egyház parancsa alapján, minden évben egyszer, husvét táján; ámbár még itt is lehetnek ésszerű okok, melyeknek fennforgása esetén a lelki atya megítélése szerint ez is elhagyható (859. kánon).

Az egyház e szellemi rugalmassága annál figyelemreméltóbb, mivel a 863. kánonban előírja, hogy a híveket fel kell hívni és buzdítani kell, hogy gyakran, sőt naponta áldozzanak. Álláspontja tehát világosan a gyakori áldozás mellett van. Mégsem erőlteti lelkiismereti kényszerekkel és fenyegető parancsokkal híveit a krisztusi szándék megvalósítására, hanem azt mindenkinek az egyéni lelkületében jelentkező kegyelmi indításokra és életének a gyakori áldozást lehetővé tévő körülményeire bízta.

A szentáldozás kegyelmei

Teheti ezt annál is inkább, mert a szentáldozás kegyelmi bősége csodálatos. Garrigou-Lagrange fogalmazta meg legszemléletesebben ezt a kegyelmi bőséget: egy szentáldozásban annyi kegyelem van, hogy a világ legnagyobb bűnöséből a legnagyobb szentet képes alakítani, és egyetlen szentáldozás kegyelme egy egész élet minden küzdelmére és erényének kivívására elégséges.

Így most már világos lesz előttünk, hogy adott körülmények között miért nem kevés a kevés szentáldozás. Hiszen ahogy Illés egy kenvérrel megtette az egész utat az Isten hegyéig, úgy egy szentáldozással is meg lehet tenni ez életből az Istenig terjedő utat. És

való igaz, hogy a puszták remetéi között akadt nem egy, aki egyszer, vagy nagyon ritkán áldozott. A középkor szentjei ritkán áldozhattak. Árpádházi Szent Margitról tudjuk, hogy csak évente négyszer áldozhatott. Mégis nagy szentek lettek.

Am azt is figyelembe kell vennünk, hogy nekik nem volt módjukban többször áldozni. És mert nem volt módjukban, azért ez elég is volt nekik, mert e szentségből a kevés sem kevés.

De az is igaz, hogy a szentáldozásból a sok sem sok. Mert hiszen a manna is elég lehetett volna hetekig vagy évszázadokig, de Isten azt akarta, hogy mindennap szedjék. Kezdetben az egyház gyakorlata az volt, hogy a szentmisében a hívek áldoztak. A hívek számának szaporodásával idők folyamán két véglet alakult ki. Az egyik véglet az volt, hogy még a halálos bűn állapotában lévők is áldoztak, a másik pedig az, hogy a méltatlanság érzete annyira fokozódott, hogy nem mertek áldozni. Éppen ezért fel kell tennünk a kérdést:

III. Kik áldozhatnak gyakran vagy naponként ?

Akik a súlyos bűnökben lévőket is megáldoztatták, arra gondoltak, hogy a földön járó Úr Krisztus érintésétől a bűnösök megtértek. Így talán a szentségi Jézus érintésétől is bűnbánatra fordulnak. Am ezek elfeledkeztek Szent Pál intéséről: „Vizsgálja meg tehát magát az ember, és úgy egyék ebből a kenyérből...”, mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivel nem különbözteti meg az Úr testét” (I. Kor. 11, 28).

Ezt a nagyon komoly szentpáli figyelmeztetést sokan a középkorban és különösen a 16–19. századokban úgy értelmezték, hogy csak az áldozhat, aki teljesen mentes a földi gyarlóságoktól és a szentek által is nehezen elért tökéletes istenszeretben van. Mások nem voltak ennyire szigorúak és csupán a szándékos bocsánatos bűnöktől való mentességet írták elő. És ezen a címen tiltották el a kereskedőket és házasokat is a gyakori áldozástól, mert e két állapotot nem tudták a pénzhez és a testi örömhöz való rendetlen ragaszkodás nélkül elképzelni.

Mindezekkel szemben a hivatalos egyház több-kevesebb élességgel felvette a harcot és világosan leszögezte: a kegyelmi életnek a minimuma elégséges ahhoz, hogy gyakran áldozzunk, noha kívánatos volna, hogy minél büntelenebbek és gyarlóságtól mentesek legyünk. Azt pedig tudjuk, hogy a kegyelmi élet minimuma a halálos bűntől való mentesség. Tehát bármilyen bosszantó gyarlóságokkal legyen is teli valaki, nem tiltható el a szent asztaltól, míg ezek a bűnök vagy gyarlóságok nem ütik meg a halálos bűn mértékét. Éppen arra rendelte Jézus ezt a szentséget, hogy a kegyelmi élet teljesen kibontakozhassék a lélekben, és az megszabaduljon a napi gyöngeségektől és bűnöktől.

Itt is érvényesül tehát az elv: a természetfölötti életből a kevés sem kevés. Aki a lényeges dolgokban megőrzi a keresztény élet parancsait (= nem követ el halálos bűnt), bármennyi gyarlósága

van, áldozhat. Az is igaz viszont, hogy a sok sem sok, mert a legnagyobb szent sem mondhatja magáról, hogy ő teljesen méltó az Úr testének vételére, így a méltatlanság érzetének mindenkiben uralkodnia kell.

IV. Ki áldozzék gyakran vagy naponként ?

Azzal, hogy nincs súlyos bűnünk, még nem teljesítettünk minden követelményt. Szent X. Pius pápa a súlyos bűntől való mentesség mellé követelmény gyanánt még a helyes lelki magatartást, a „*pia rectaque mens*”-et állítja fel.

Mi ez a helyes és jámbor szándék ? A pápa így jellemzi: annak van helyes és jámbor szándéka, aki nem megszokásból, nem hiúságból, nem is emberi okokból vagy tekintetekből járul a szentséghez, hanem azért, hogy Isten tetszését és akaratát keresse, szeretetben Vele kapcsolódjék és gyöngeségei s hibái ellen orvosságot nyerjen.

A szokásosság

A szokásszerűség vagy mechanizálódás mindig nagy kísértése a jámborságnak; ellene minden eszközzel védekezni kell. Gyarláságunk miatt bizonyos fogú gépiesedést nem kerülhetünk el. Emiatt még nem kell elhagynunk a napi áldozást, ha a gépies lelkiállapot mélyén ott van legalább a vágy, hogy a gépiességtől megszabaduljunk.

De kérdés, hogy ez a szokásosságtól való szabadulási vágy megvan-e bennünk. Ezt legjobban akkor ellenőrizhetjük, hogy ha megszokott környezetünkéből kilépünk (pl. nyaralás) és nem jutunk áldozáshoz. Hagyjuk-e ilyenkor napjainkat anélkül futni, hogy e nagy szentségre gondolnánk és legalább vágyban vele egyesülnénk ? Ha eszünkbe se jut a máskor naponként vett szentség, akkor bizony a szokásszerűség legmélyén vagyunk, és a legsürgősebben gondoskodnunk kell magatartásunk megváltoztatásáról, mégha nem is volnánk súlyos bűnökben.

Másoknál a szokásszerűség olyan formát ölt, hogy rosszul érzik magukat, ha nem áldoztak; éppen úgy, mintha nem mosakodtak volna meg. Ez még nem okvetlenül bűn, de a lélek elernyedésére vezet.

A hiúság

A hiúság sem kis kísértése a buzgóbb lelki életnek. Mit szól hozzá a pap, ha ott vagyok a misén és nem áldozom ? Vagy mit gondolnak a körülöttem lévők ? Az ilyesfajta kérdések nem egyszer gyöttrik, és néha szentségtörő áldozásba viszik az egyébként gyakran áldozót.

Ide tartoznak azok is, akik számontartják, hogy életük minden napján, vagy egy-egy évben megszakítás nélkül áldoznak. Önmaguk előtt éreznék magukat lealacsonyítva, ha ezzel a tudattal nem rendelkezhetnének.

Emberi okok

Vannak, akik belehajszolják magukat olyan kényszerképzetekbe, hogy a napi áldozás nélkül okvetlen bűnbe esnek, és ezért ha törik, ha szakad, minden úton-módon (legtöbbször rendkívüli időkben és körülmények között) kényszerítik maguknak a napi áldozást, sokszor követelődő és egyáltalán nem jámbor módokon. Ezek nem gondolnak arra, hogy a napi áldozás nem egyetlen és kizárólagos eszköze a tökéletességnek és jóban való megmaradásnak. És hogy az eddigi áldozások kegyelmeit nem szabad annyira lekicsinyíteni, mintha azok — indokolt esetekben — nem tudnának átsugározni erőket és kegyelmeket erre a napra is.

Emberi tekintetek

Ezek talán a legsúlyosabb természetű szempontok az eddig felsoroltak közül. Ha valaki azért áldozik, hogy ez által elérjen valamit jót (munkát, állást, jó bizonyítványt), mely a szentség kiszolgáltató paptól függ. Egyik templomfestő maga vallotta be, hogy a napi áldozással vívta ki magának a hiszékeny papoknál a munkára való megbízatást.

Emberi tekintetekből áldozik az is, akiről rossz hírek keringenek (alappal, vagy alap nélkül, de legtöbbször alappal), és éppen ezért tüntetőleg a legnépesebb misén megáldozik, sőt gyakori áldozóvá lesz.

Szembenállás önmagunkkal

Az egyház nem a gyarlóságoktól való mentességet kívánja, hanem a gyarlóságoktól való szabadulni akarás komoly vágyát. Ez a vágy ugyanis önmagunkkal viaskodókká tesz bennünket. És ha sok éven keresztül sem sikerül hibáinkat kiirtani, de meg tudjuk őrizni lelkünkben a komoly és őszinte elszántságot bűninkkel és gyarlóságainkkal szemben, az Oltáriszentség gyógyító ereje éppen itt fog segítségünkre sietni. Ugyanis a szentség kegyelme az önmagunkkal való vívódásból hozza létre azt a nagy tettet, mely által kilépünk önzésünkből, hiúságunkból, sértődékenységünkből, önhittségünkből, kíméletlenségünkből, kérlelhetetlenségünkből, engesztelhetetlenségünkből, rendetlen ragaszkodásainkból — amikben nem egy napi-áldozó bővelkedik. Önmagunk bírálata és kritikája Jézus kegyelme nyomán fölkelti bennünk az életszentség éhségét és szomjúságát, Jézus megígérte, hogy ez kielégítést is nyer (Mt. 5, 6). Szent Jánosnál is ezt olvassuk: „Ha megvalljuk bűneinket: ő hű és igazságos, hogy megbocsássa bűneinket és megtisztítson minket minden gonoszagtól” (I. Ján. 1, 9).

Íme itt is jelentkezik a kevés sem kevés elve: nem bűnöktől való mentességnek, de a bűnöktől való mentesség komoly vágyának kell meglennie bennünk, mint egyéni teljesítménynek. Ez megéri az

Úrnak s az egyháznak is, hogy fenntartsa a gyakori szentáldozás gyakorlatát, ha érte annyi lenézést és megvetést kell is elviselnie a gyakori áldozók le nem küzdött gyarlóságai miatt.

V. A lelki áldozásról

Mindezek a megfontolások előtérbe állítják a lelkiáldozás fontosságát, amit — valljuk be — a szentségi áldozás kissé háttérbe szorított.

Szent Tamás ugyanis, amikor az Oltáriszentség használatáról értekezik, akkor egyképpen tárgyalja az Úr testének szentségi és lelki vételét. És azt mondja, hogy a vágyban való vétele-létrehozza bennünk azokat a kegyelmeket, amelyeket a szentség, valóságos vétele magában rejt. Manapság sokak előtt egészen újszerűnek látszik az egyház régi tanítása arról, hogy a szentségek vágya (legalábbis az egyéni megszentelődés szentségeié) a valóságos vétel nélkül is létrehozza a szentségi kegyelmeket, ha a szentségek vételét valami ok gátolja. Van vágykeresztség, mely üdvözít. A tökéletes bánat — tudjuk — gyónás nélkül is megtisztítja a lelket. És így a többi szentség (bérmálás, utolsókenet), és természetesen az oltáriszentség is. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a szentség vágya akkor komoly és igazi, ha a szentség felvételét is magába foglalja, mihielyt arra mód és lehetőség kínálkozik. Tehát a pogánynak meg kell keresztelkednie, mihielyt lehet. A súlyos bűnben leledzőnek meg kell gyónnia, mihielyt alkalmas papot talál. A betegágyon szenvedőnek fel kell vennie a szentkenet szentségét, ha pap jut hozzá.

Így vagyunk a szentáldozással is: naponként részesülhetünk a szentáldozás kegyelmeiben annak szentségi vétele nélkül is, de mihielyt módunk van rá, valóságosan is meg kell áldoznunk.

Akik nem áldozhatnak

Kellett az Úrnak erről a kegyelemről gondoskodnia, ha azt akarta, hogy teste táplálékán növekedjenek hívei. Ugyanis vannak sokan, akik talán a legnagyobb krisztusi tetteket gyakorolják, és valóságosan mégsem áldozhatnak. Ilyenek azok, akik teljesen pogány környezetbe szakadva kénytelenek élni, ahol nincs pap, templom. Vagy akik hosszas betegségben sanyalódnak. Akik mindennapi munkájukban annyira le vannak kötve, hogy alkalmas időben nem juthatnak a szent asztalhoz. Akiknek csak otthoni kötelezettségeik elhanyagolásával lehetne mindennap e szentséghez járulniok. Az utóbbiakra kifejezetten is olvassuk a szentírásban: „Aki pedig övéinek, főként pedig házanépének gondját nem viseli, megtagadja a hitet s rosszabb a hitetlennél” (I. Tim. 5, 8). Nem lehet tehát elfogadni azok napi áldozását, akik otthoni kötelemeik rovására végezhetik csak el.

Azoknak tehát, akik az Jézustól jelzett élet keresztjét viselik, megfosztva kell lenniük az élet kenyerétől? Távol legyen. Éppen

ezért van a lelkiáldozás, hogy a vágy és szeretet szárnyain kapják meg azokat a kegyelmeket, melyeket mások — akiknek lehetőségük van rá — csak a szentségi vétel útján nyerhetnek.

Akik ne áldozzanak

De e súlyosabb természetű okok mellett vannak egyéb okok is, melyek azt javallják valakinek, hogy — rövidebb vagy hosszabb időre — tartózkodjék a szentségi áldozástól, és helyette inkább a lelkiáldozásban vegye Jézus kegyelmeit.

Ilyenek azok, akik valamilyen lelki bajban (pl. aggályosság) szenvednek. A jóakarátú, de magukkal egyáltalán nem bíró visszaeső bűnösök, akik visszaeséseik miatt feloldozást nem nyernek (a visszaeső bűnösöket ugyanis a gyóntató bizonyos idő eltelte után nem oldozhatja fel). A vágyban vett áldozás adja ugyanis Jézus kegyelmét (szentségtörés nélkül), és ez előbb-utóbb meg fog erősíteni a bűntől való teljes tartózkodásra.

Ugyancsak tartózkodniok lehet azoknak is, akik súlyos anyagi vagy erkölcsi károsodást kénytelenek elszenvedni gyakori áldozásukért (pl. családi békétlenséget, elkerülhetetlen gúnyolódást, állandó molesztálást, stb.). Ezekre a lelkiáldozás fog segíteni.

Vannak enyhébb természetű okok is. Ilyenek pl. azok, akik a fennebb jelzett szokásosság, hiúság, emberi okok s tekintetek hibájában szenvednek. Ezek jól teszik, — és ez az egyetlen orvosság — ha egy időre, vagy egyszer-másszor tartózkodnak az áldozástól. Szalézi Szent Ferenc megparancsolta egy főnöknőnek, hogy időnként maradjon a helyén és ne áldozzék, nehogy alattvalói elveszítsék szellemi szabadságukat a szentáldozás gyakorlatában.

Szent Tamás indokoltnak tartja a napiáldozás elhalasztását egy megzavart éjszaka után is, amikor a kellő összeszedettséget nem tudnánk biztosítani. Ezt nem kötelezőleg mondja, hanem ajánlólág.

A lelkiáldozás fontossága

Azért kellene a lelkiáldozás gyakorlatának ismételten nagyobb teret juttatni, mert ebből nő ki az a „*pia rectaque mens*”, tehát az helyes és jámbor szándék, ami az Oltáriszentség szentségi vételét gyümölcsözővé teszi. A Trienti szent zsinat is, de meg e zsinat után a 863. kánon is ebből a lelkiáldozásból kiindulólág óhajtja ránevelni a híveket a gyakori szentáldozásra. Azt mondja ugyanis, hogy fel kell hívni a híveket a gyakori, sőt napi szentáldozásra, „hogy a misén résztvevő hívek ne csak lelki vágygal, hanem szentségileg is áldozzanak, ha egyébként alkalmas lelki állapotban vannak”.

A lelki áldozással lehetne ugyanis áttörni sokakban a még mindig észlelhető tartózkodást e nagy szentséggel szemben. A helyesen kezelt szentségi vágy ugyanis okvetlenül Jézus testének szentségi vételében fog végződni. De ha nem is végződnek — hiszen évszázados történelmi és társadalmi lelki gátak letöréséről van szó, ami

nem történik meg máról-holnapra — akkor sem fosztódnának meg a keresztenyek az Oltáriszentség kegyelmeitől.

Gyakorlatilag ezt úgy lehetne elindítani, hogy a miséző pap áldozásába kapcsolnánk be a híveket, esetleg a mise áldozási imáinak mondatásával (kellő magyarázat után), vagy egy-egy erre alkalmas ima (pl. a *Krisztus lelke*) közös végeztetésével.

VI. Előkészület és hálaadás

Szent X. Pius pápa rendelete szerint a gyakori áldozók kötelesek helyzetükhöz mérten előkészülni és hálaadást végezni.

Századok folyamán ezen a ponton is különbözők voltak a követelmények. A középkor szentjei hónapokig készültek a számukra lehetséges ritka áldozási alkalmakra. Szent Alajos a hét három napját előkészületre, a másik hármát hálaadásra fordította. És való igaz, hogy itt nem lehet mértéket tartani. Egy anglikán lelkész azt mondta: ha el tudnám hinni, hogy Jézus valóban jelen van az oltáron, sohasem távoznám el lábai mellől. Amikor Néri Szent Fülöp a szentmisében megáldozott, a sekrestyés egy székelt vitt az oltárhoz a szentnek, eloltotta a gyertyákat és elment, mert nem győzte kívánni azokat a hosszú órákat, melyeket a szent a szentség imáadásában töltött. Prohászka püspök életének utolsó szakában órákat töltött a szentség imáadásában. Itt tehát nem lehet túlzásba menni, akkora szentségről van szó és olyan fölséges titokról. Látjuk tehát, hogy a sok sem sok a szentáldozás körüli magatartásunkban.

De a kevés sem kevés. Az Eucharisztia pápája megengedte egy nagyon elfoglalt háziasszonynak, hogy templombamenet készüljön, és hazajövet adjon hálát. Bizonyára meg volt győződve róla, hogy ennek az asszonynak a figyelme nem szóródik szét az utca zajától. De ez kivétel; rendes körülmények között mindenképpen arra kell törekedni, hogy kellő előkészület és hálaadás legyen bennünk. Éppen ezért gyermekeinket a szentséggel kapcsolatban imakönyvhasználatra kell szoktatnunk, hogy az ott található imákba foglalt alapérzéseket és erőnyeket fölindíthassák. A fölنótteknek sem árt az imakönyv segítségül hívása.

Az előkészület alaperényei a hit, alázat, bánat és vágy e nagy szentség után.

A hálaadásban pedig az imáadásnak, hálának és kérésnek kell helyet kapnia. A legvilágosabban a búcsúima tartalmazza mindazt, amit elsősorban kérni illik: a hit, remény és szeretet élő érzelmeit, a bűnök igaz bánatát és azok komoly kijavítását célzó erős akaratot, és végül Jézusnak azt a hősi lelkületét, mely őt a kereszten betöltötte, midőn átlukasztották kezét és lábát, és oly kínok rázták testét, hogy minden csontját meg tudta számlálni.

A legminimálisabb készüllet és hálaadás sem kevés. Nem kell tehát aggódnunk, ha szívünk érzelmei nem csapnak föl, nagy és mély megrendülések nem rázzák meg lelkünket. Ezek jó, ha vannak, de nem baj, ha nincsenek. Hisz a szentek lángoló érzelmei sem

meríthetik ki a lélek méltó magatartásának követelményét. Sohasem mondhatjuk, hogy eléggé hálát tudunk adni az Úrnak jóságáért, mert itt is áll az elv: a sok sem sok !

* * *

Végeredményben tehát arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a szeretet szentségét a szeretet szelíd pedagógiájával kell mindenki kenyerévé tenni. Mindent meg kell tenni, hogy Jézus szándéka megvalósuljon. De tudatában kell lenni annak is, hogy egyrészt az egyes lelkekben is kegyelmi történeti folyamatoknak kell lezajlaniuk, amíg kiérlelődik bennük a mindennapi szentáldozás gyakorlata; másrészt pedig rengeteg fizikai, erkölcsi és pszichikai gátja lehet a szentség vételének. De ezen sem kell sopánkodni, hiszen a lelki vágy által minden jószándékú ember részese lehet az áldott szentség kegyelmeinek. Így tehát igaz itt is, amit Szent Pál más vonatkozásban mond: „Aki eszik, ne vesse meg azt, aki nem eszik; és aki nem eszik, ne kárhóztassa azt, aki eszik. Aki eszik, az Úrra való tekintettel eszik; mert hálát ad az Istennek; és aki nem eszik, az az Úrra való tekintetből nem eszik, s ő is hálát ad az Istennek” (Róm, 14, 3, 6).

ZUGLÓ

*Összeszaladnak itt a kertek.
A bokrok egymástól remegnek.
A fák görbült kérdőjelek:
Magamba mikor nézhetek ?*

*Csendjét a város idehordja,
zsákol, s kiönti nagy halomba.
A zaj csak bennem háborog;
Ellenpontok a házsorok.*

*Egymást nézik feszengő csendben,
félíg vidék még, s oly esetlen,
mint egy kamasz; nincs nyugalom:
mi van a másik oldalon ?*

*Kerítés aszkéta szigorral,
körülkerítve minden oldal,
s köztük az élet úgy tipeg,
mint járókában kisgyerek.*

Szabó Géza

SZERDAHELYI ISTVÁN VERSEI

HANGOK AZ ÉJBEN

Tegnap egy csillag meghalt: nem látta
senki, lehullt a szemétládába
az utcán egy szomszéd kapu előtt,
lesodorták a dühödő szelek,
megölték, (talán túl szép lehetett,)
és lassan kihunyó fénye felett
mint négy nagy, fekete macska ültek
Észak és Dél, és Nyugat, és Kelet,
sirató hangjuk hosszan elnyult,
megbugatta a kéményeket;
tegnap egy csillag meghalt, s az éjek
mélyén azóta nagyon sötét lett.
... És mit tehetünk mi, kis szerelmem,
hisz hiába véded a szelek ellen
ujjaiddal a csillagokat:
két ember vagyunk csak, négy kéz, hiába,
nem kell több fény az éjszakába,
s a kémények közt, a tetők felett
jajgat csak négy nagy macska árnya:
Észak és Dél, és Nyugat, és Kelet.

ESTI TERCINÁK

Csillagszemű házmestergyermek
nagy buborékot fújnak szalmaszálon,
s holdként lebeg a kék tetők felett,
míg én az utcán szájharmonikázom,
s a kémények, mint széles köfülek
fölémhajolva hallgatják a házon
zenémet; még a morcos és süket
szemétládák is boldogan riszálják
a gyors ütemre széles testüket,
s csodálatában tátva hagyja száját
egy vaskapu: nagy lépcső-fogsorán
manók jönnek, hogy esti táncuk járják,
s egy kancsal kandúr: régi cimborám
velem dúdol az út tuloldalán.

KÉT KÉPVERS

VERÉB

Házak
és terek
fölött kerek
fejű apró,
kavargó
hangjegyek
vagyunk: drót
vonta kottasor
szalad a barna
villanyoszlopok
között, s mi rajta
tarkabarka hangú
karba összeállva
zengjük szerteszét
az utcák énekét.

ENEK AZ EMBERRŐL

Kalapjára
a nap dob
nagy koronát, ha
a hajnali
utcasarkokon
át a járda
kitárja
magát a
lépteinek,
s sinek
tetején a kerék is
csikorog, úgy futnak
hozzá a villamosok, s
amikor mosolyog, teli
pincékből hahotáznak
a házak: ő a király!
Vas a karja, s hogyha
akarja, szakálla lesz
hét öl: Tündér Ilona
a meséből megy hozzá
feleségül, belekékül
aki vele ujjat húz,
tiszteljétek az
embert! Többet
ér haja szála,
akár a gyár, a
kenyér, vagy a
szén: a szívén
csendes dobogó
hang a zenénél
szebb; ütemével
az égbolt megtelt:
tiszteljétek az embert.

LAGERLÖF ZELMA

Lagerlöf Zelma Császár című könyvében olvassuk: „Aki nem érzi a szívét sem örömben, sem bánatban, azt aligha lehet igaz emberszámba venni.” Nincs ennél jellemzőbb lagerlöfi mondat! Összefüzi könyveit és elszakíthatatlan szállal köti az íróhoz. Akármelyik könyvét nyitjuk föl, rögtön előttünk áll az, akit önmagából, legizgatottabb lényéből szólaltat meg: a szív parancsára figyelő, a krisztusi szeretet csodáját megtaláló lélek. Romantikus mesékkel vezet hőseihöz, közben eszmétárusulás eszmétárusulásra gördül, de ez nála soha nem marad gondolat, vagy elmélet, az olvasó érdeklődését mozgalmas epizódokkal feszíti, így a mese temérdek kiszögelést kap, sokszor fantasztikumba röpül; de ha elbeszéléseit lekopáritjuk és egy-egy előterbe engedett hősére nézünk, Lagerlöf Zelmában felfedezzük az anatómust, ki először a testet állítja elének körvonalaival, aztán felvágja a bőrt, és egyszerre olyan rétegeket mutat, amit csak az ő mélyenfürkésző tekintete találhatott meg. Fokozódó izgalommal jut mind beljebb, egyre több rejtélyt és csodát tár fel, míg eléri a központot és szem elé tárja kincsét: az emberi szívet. Az író lüktető lényé, mély vallásossága oly lelkiség magasságába ragadja az olvasót, hogy előtte fölbomlik minden hagyományos forma, szétrobban a regényírás dogmája, csak az író célja marad meg. Lagerlöf Zelma könyvei között nem találunk egyetlen szigorúan vett regényt sem, összetartozó novellafüzérek ezek, de meglepőek és minden irodalmi hagyománytól elhatároltak.

Első könyve a *Gösta Berling* volt. 1890-ben regénypályadíjat tűzött ki az egyik stockholmi képes hetilap, a beérkezett pályázatok között volt a *Gösta Berling*, és ezzel egy ismeretlen vidéki tanítónő, aki Landskronában taníttatta a gyermekeket, egyszerre a kritika és a méltánylás központjába került. Akkor töltötte be harmincharmadik évét. És a ritka tehetségek közé tartozott, akik rögtön készen lépnek a nyilvánosság elé. A kritika első könyvével így írt róla: „Lagerlöf Zelma nemcsak pályatársai közül emelkedik ki a legmagasabbra, hanem a mai svéd irodalomnak is díszé.”

1858-ban született Marbacka tanyán Varmland tartományban. A hegyes-völgyes tartományt zúgó patakjaival, kék tavával, tőzeges völgyeivel és pompás nyírfaligeteivel több könyvéből megismerheti az olvasó. Vidám ház volt a marbackai udvarház, Lagerlöf Zelma később, amikor már elszakadt tőle, álomszerű mesékkel emlegeti a boldog napokat, így fűződik össze meséiből a „Gösta Berling mondája”. Olvasása közben gyermekkorunk ismerős, naív csadálkozásaira találunk; ilyen borzongató különös dolgokról nálunk is suttoznak tollfosztás közben a lányok, és ha öregeinknek mesélőkedvük támad, hasonló történetekkel csalogatják magukhoz a gyermekeket. A *Gösta Berling* temérdek regényes epizód, s ezeket a hős, az izákosságáért elcsapott hajdani pap, a későbbi vidám ekebei gavallér alakja fűzi össze. Amint Gösta Berling az olvasó elé lép, Lagerlöf rögtön érezteti az asszonyi tisztaság látomásait. Ezek a lá-

tomások vezetik későbbi könyveiben is, velük feszít izgalmakat és ezzel teremti meg azt a lagerlöfi sajátosságot, mellyel a cselekmény háttérbe szorul, hogy a lélek benső remegései kerüljenek előtérbe. Különös, nyugtalan alakok perdülnek elénk. Ezek mind éberén lesik benső parancsukat, és ha meghallják, a titokzatos hang alázatos követői lesznek. Lagerlöf kiáradó szeretetét ezek az alakok vezetik, nekik rajzol éles arcét. A Gösta Berlingben még hiánytalanul kapjuk az ifjúság hangját, vidám, optimista és komorabb képeit is derű enyhíti. Irányító szándékát egyszerű szavakkal adja könyvének harmadik fejezetében Gösta Berling szájába: — „Mindenki szeresse és segítse felebarátját, és cselekedjék úgy, mint a jó Lénárt kapitány, mert ehhez nem szükséges nagy tehetség, csak jámbor lélek.“ Ezzel egyúttal vallásos lényét is megismerteti. Ezt így önti szavakba: „Az embernek igaz úton kell járni, mert csak becsületes szivekben szólal meg az Úr hangja.“ Lagerlöf Zelma vallása: a tevékeny szeretet, és a megértés.

Mert a megértés szeretetével végül testvériesen kapcsolódik hozzánk a teljes mindenség. Ezért beszélget Lagerlöf Zelma egyszerű őszinteséggel a madarakkal, szólni tud a felhőkhöz és virágokhoz, sokszor szinte úgy érezzük, mintha az Assisi Szent nővére lépne közelünkbe, hogy átmelegedjék és ujjongjon a világ. A megértés szeretetét példázva vándorol a betlehemi bölcsőhöz is; meséiben itt is a részvét jóságával enyhít és a tiszta lélek hitével vigasztal. De ebből fakad aztán az is, hogy a nemesnek és jónak hübb tolmácsolója, mint a gonosznak. Vallásos lényét misztikum fűti át, ezt szorosan összeolvasztja mindennapi dolgokkal, végül átönti az Újtestamentum egy-egy tételébe.

A Gösta Berling megjelenését követő siker elszakította Lagerlöföt a landskronai iskolától. Kötetbe gyűjti novelláit, és utána Olaszországba indul. Hosszabb időt tölt Sziciliában, sorra látogatja Itália kisvárosait, eljut Orviettőba, és itt Lucca Signorelli drámai freskói úgy áthatják vallásos lényét, hogy új regénybe kezd: *Az Antikrisztus csodáit* írja. Hogy mennyire női lélek, akit nem az objektív látás vezet, hanem érzésekből és hangulatokból sejtí meg a világot, most mutatja meg igazában. Ez a kétkötetes könyve sem szorosan vett regény, bár kezdetben a kompozíció határozott vonalat kap, a temérdek beszótt epizód szétzilálja, végül mégis két erős pillér áll alatta: Micaela, a vallásossággal telített lélek, és szerelmese, a szocializmus eszméivel átfűtött Gaetano. Az *Antikrisztus* kezdetén világos, egyszerű szavakkal mutatja meg hőseit, de az elbeszélést hamarosan elragadja a költő mesekedve, új és új alakokat sző be; ezek érdekesek, és szórakoztatók, de a történet kötését szétbontják. A könyvön romantikus szerelem húzódik végig, és amit Gösta Berling nőalakjaiban bimbónak kaptunk, Micaelában úgy nyílik virággá, hogy a szicíliai nyár égető tüze, illata, a fiatalság temérdek változata és lovagkorra emlékeztető regényessége feléled személyében. Szerelmese, Gaetano nemcsak a szocializmust képviseli; a forrongó társadalom átalakuló képei komoran gyűlnek köréje. Lagerlöf társadalmi regényt kívánt írni, de akaratát éppenúgy megsemmisítette, mint ahogy a meséjét is szétfoszlatja nyugtalan figyelme, hogy minden benső tünetet kimozdítson és papírra dobjon. Ez a feszült figyelés átragad az olvasóra is.

Gyönyörködhetünk egy-egy alak pompás megrajzolásában, de a cél, melyre a történet épült, egyre kisebbre szűkül, és mire letelesszük a könyvet, már tudjuk, hogy a történetet elindító eszme bentrekedett az íróban. Hiába zsúfol szimbólumokat, mutat vallást és társadalomtudományt, ezeket mind háttérbe szorítja a mesekedv. Lagerlöf egy könyvében sem érezni annyira az élet mély lélekzeteit, a felcsodálkozásokat, az itáliai tavasz pompás képeit, ellágyító pillanatait, mint az *Antikrisztusban*. És mindezt az élet legfrissebb hamvával nyújtja: élményt, humort, meghatótságot. Talán nincs is asszony-író, aki oly tisztán kacagna műveiben, mint Lagerlöf. Az *Antikrisztus csodáinak* van egy alakja: Elisabet néni, akiben, amint ismerkedni kezdünk vele, rögtön érezzük: itt az író a tiszta lélek derűjével önmagát leste el és önmagán enged mosolyogni. Mert Elisabet néni divatjamúlt ruháiban mulatságos jelenség, de amint mesélni kezd, hangja bensőséges, a hit dallamától fénylik, és sokszor úgy érezzük, a katakombák első keresztényei közé kerültünk.

Az *Antikrisztus csodái* megjelenése után Lagerlöf visszaköltözött a svéd vidéki életbe, Dalarna középpontjába, Falunba. Nagy paraszt-eposzában: a *Jeruzsálemben* Dalarna parasztéletének megrázó képeit gyűjtötte össze. A *Gösta Berlinget* és az *Antikrisztust* a vallásos lélek optimizmusa lengi át, de ezt sohasem a mese kedvező kimenetele adja, hiszen hősei a kitűzött célt ritkán érik el, közben lesiklanak, és elrendeltségüket véletlenekből ismerik fel. Ebben a két első könyvében hőseit mindig elvezeti az isteni szikrához. De a *Jeruzsálemben* nemcsak a kiszélesített epikával mellőzi a romantikát, de elapad vallásos optimizmusa is. Hősei elérik a tisztító pillanatot, de felettük sötét árnyék marad, és ha a regény befejezése nyújt is némi vigaszt, az egész könyvben egy megszállardult erkölcsiség komor látomásait kapjuk. A *Gösta Berlinggel* eljött hozzánk az északi mese, a *Jeruzsálemben* előttünk áll az északi ember. Körülötte a zsíros dalarnai föld, olyan, mint egy óriási anya, hozzája símul minden: erdő, patakok, napfény, és viharok, hogy állatok párától kísérve lássuk meg a verejtékező svéd paraszt fáradhatatlan kezét. Érezni, hogy Lagerlöf Zelma teljesen osztozott a megrajzott világ lélegzéseiben, ezért a cselekményt már nem a mesekedv pergeti, hanem egyszerű mozdulatokat látni, váratlanul felcsapó szenvedélyeket, a hősök nyugtalansága a munka üteméből tör elő, és sokszor olyanok, mintha vihar sodorná őket elénk. Milyen mások, mint Móricz Zsigmond magyar parasztjai! Komplikáltabbak, tündöbbek, teljesen képzeletviláguk rabjai. Egészen soha sincsenek ott, ahová életkörülményeik kényszerítik őket, titokzatos ígéretek hordoznak magukban. Életmódjuk paraszti, de szokásaikkal hiába kapcsolódnak az ősi életformába, lelki nyugtalanságuk zsilipet szakít, és az öreg svédek pogány meséiből az olvasó előtt nő terebélyes fáva a fiatalság rajongása. Rajongásuk gazdag dallamokat rezeget, de kizökkennek a mindennapok üteméből, képzeletük elszabadul, fölroppen, és siettetti a drámát. Lagerlöf Zelma *Jeruzsálem* regényében erősen aláhúzza a tendenciát: a svéd paraszt csak saját földjén lehet boldog, a munkában válik életerőssé, és satnyul, amint új keretet keres. Hogy kihozza igazát, regényében először a munka szépségét mutatja meg. A gazdag svéd mezőkön gyermeklelkű emberek vonatják ekéiket, győ-

nyörködnek a zsíros barázdákban, és ha felnéznek, megtelnek Istennel, a kék égbolt a rejtelem felé emeli őket, és utána, ha visszahajolnak a göröngyhöz, már magasabb világ nyílik bennük. De a *Jeruzsálem* hőseinél a bűvös misztérium nem beteg idegek hallucinációja, hanem az északi ember jellege: a nagy fantázia. Lagerlöf ebben a könyvében fajtája minden vonását összeszedte és az olvasó elé állítja. Négy alak válik ki könyvéből: Nagy Ingmár fia, Ingmár, a vén Erös Ingmár és a tanítóék Gertrudja. Ingmár svéd legényben a férfi erkölcs legmagasabb fokát, a munka áhítatát teremtette meg; erős Ingmárban a megcsontosodott svéd hagyományt, és Gertrudban azt a lagerlöfi nőalakot, akinek ideges szépsége a szerelem és vallás kettős érzékenységében pattan virággá. Ingmárban a föld szeretete, a munka láza elfojt minden egyéb szenvedélyt, és mint Lagerlöf legtöbb férfi hőseiben, a szerelem benne csak mint mellékes érzés éledhet föl. Annál erősebb érzelmek megszálaltotta Gertrud. De a könyv legérdekesebb alakja Erös Ingmár. Sokszor már-már bizarr mesehős, bozontos hegyimanó, akik körül mondák ébrednek, és közelében a természet is tombolóbba lesz. Lagerlöf a természetet már a *Gösta Berlingben* is gazdag színösszeállítással szőttatta meg; a *Jeruzsálemben* aztán a természet már nem csak beszél az emberekkel, hallgat kéréseikre, és válaszolgat is neki, de megtudjuk, hogy az élet a láthatárnál nem zárul le, azon túl csodálatos dolgok vannak, és ezek erősebbek az embernél, szépségük tündöklőbb a földinél, de életküzdelmük is borzalmasabb. Talán nincs is még író, aki megszemélyesítve a természetet, olyan őrző drámát idézne vele, mint Lagerlöf a *Jeruzsálem* egyik jelenetében. A falu fiatalsága Erös Ingmár házában jött össze táncolni. A mulatság vidáman kezdődik, úgy, mint Beethoven *Pastorál* szimfóniájának első tétele, de váratlanul a hegyekből szélvihar rohog lefelé, betör a kunyhóba, a táncoló fiatalság fogvacogva ismer a mesék szörnyeire, csak Erös Ingmár marad nyugodt, ismeri váratlan vendégeiket, jobban van velük, beszélgetni kezd, kacag rájuk, végül lecsendesülnek, eláll az orkán, a hegyek rémei alázatosan visszahúzódtak.

De a *Jeruzsálem* regényhőseinek csak Dalarnában van taláuk, azonnal elsatnyulnak, amint idegen keretben találkozunk velük. A nagy eposz második kötete Jeruzsálemben játszódik. Lagerlöf Zelma hosszú ideig utazgatott a Szent Földön, megismerte Jeruzsálemet, és az itt gyűjtött színekkel megrázó képeket rajzol regénye második kötetében. A szorgalmas dalarnaiak egy része kivándorol, a betlehemi kisded nyomdokait keresi, és így jut el Jeruzsálembe. De itt fölemelkedés helyett elreked az egymás elleni gyűlölködés mocsarába, elfelejtik Krisztus példáját, uralomvágy és az örület lobogása kezdődik. A rajongó dalarnaiak gyorsan kijózanodnak, és szégyenkezve visszazsálingóznak ősi hazájukba. Lagerlöf ítélete itt szigorú: maradjon meg mindenki a maga hazájában, mert ha kilép onnan, az igaz ember szívében bűn fakad. A regénynek ez a része már laza, a cselekményt sokszor erőszakolt véletlenek viszik, sok felajduló drámát kapunk, és még több kiegyenlítetlenül maradt hangot. Még előtérben hagyja a tiszta lelkek végső győzelmét, de a lagerlöfi líra megcsappan, a regény hősei mögött kérielhetetlenül ott találjuk a végzet árnyékait.

1909-ben megkapta az irodalmi Nobel-díjat, de a magas kitüntetés nem ébresztett benne hiú vágyat és nem csatlakozott egyetlen irodalmi irányhoz sem, visszaváltja Marbackát, beköltözik az ősi udvarházba, megint hallgathatja a vidám wermlandi parasztok tréfáit, és látja kedves tavát, a Löwent. Életébe nyugalom jött, elbeszélő hangja leegyszerűsödött, már nem szó annyi epizódot, és művei nem érik el a két kötetet. A csodálatos lagerlöfi hit megmaradt; de sokszor már csak vért, hogy megóvjon a végső kétségbeeséstől. Ezután már csak a lélek fejlődésének és medret, a cselekedetek belső rúgóit tapogatja s hogy milyen mélységig ért így el, azt *Császár* című kisregényében mutatta meg. Egy szegény napszámosnak, Jan Andersonnak története ez; és általa ismerjük meg a leglagerlöfőbb embert. Jannak a lehető legszegényebb és leegyszerűbb az élete. De ezt mérhetetlenül gazdaggá teszi kislánykájához, Klára Csillához fűződő szeretete. Ez a nagy érzés letisztít róla minden salakot, biztosan vezeti az igaz úton, és Jan lelkét annyi rejtelemmel telíti meg, hogy testi hüvelye lassan elenyészik, az olvasó Isten lehelletét érzi az agyagban. Lagerlöf itt érkezett el a lélekábrázolás csúcshoz. Az egész kis történet csupa egymáshoz simuló idegrezgés, a lélek benső ütemei formálódnak történetté, hogy a végső rezdülés már az örület hatalmát feszítse víziókká.

A *Császárt* követő műveiben Lagerlöf Zelma egyre szigorúbban egyszerűíti elbeszéléseit és hamarosan kiad egy pompás gyermekregényt: a *Nils Holgerson utazásait*. Ugyanakkor kerül ki tolla alól a *Halál fuvarosa*, melyet a kritika a svéd misztikus irodalom legjavába sorolt. Utána a *Liljecrona otthonában* megegyeszer összehozza olvasóit a Gösta Berling regényes alakjaival, így érkezik el az első világháborúig és ekkor a világ komor képe előtt hirtelen elveszti bő elbeszélőképességét, csak néhány szomorú hangú novellával jelentkezik, hangjából teljesen kivész a mosoly, zokogást és feljajdulásokat hallunk. Ekkor írja a *Számkivetettet*. Izgalmas cselekményén a háború szörnyősége és ziláltsága lüktet át, nem is regény ez, csupán a szív költőjének őszinte kétségbeesése. A háború után, már túl hetvenedik évén, újból felmelegedett és mintha egy második fiatalság hangját kapnánk tőle, egyszerre több kisebb regénnyel és novellával jelentkezett. A *Löwensköld lányban* még egyszer megjelenik, de utoljára a fiatal Lagerlöf Zelma. Mintha a Marbackán élő agg írónő még egyszer visszamosolyogna eltűnt ifjúságára.

A második világháború alatt sokáig nem hallottunk Lagerlöf Zelmáról. Tudtuk, hogy a svéd királyi akadémia régen tagjai közé választotta, és amit író elérhetett, mind megkapta, de életmódján ez nem változtatott, ünnepeltetéstől, parádéktól visszahúzódva szötte álmait Marbackán. Magas kort ért el. Néhány év előtt rövid újsághír közölte, hogy az emberi lélek nagy kutatója, a szív bensőséges poétája, meghalt. Most a svédek születésének századik évfordulóját ünneplik, és megemlékezik Lagerlöf Zelmáról az egész világ. Mert marbackai magányában úgy öntötte tiszta asszonyi lényét könyveibe és mély emberségében úgy szólt olvasóhoz, hogy hangja túljutott hazáján, és ha az idő egyet-mást már el is koptatott művészetéből, akik hisznek a lélek magasabb rendeltetésében, megtalálják műveiben a maguk vigaszát.

„Erre a templomba szórta az ezüstpénzt“...

Máté, 27, 5.

Jehuda megindult a Halkapu felé.

Az emberek libegő árnyalakok. Alig veszi észre őket. De azért mindent lát, mindent tud. A szagokat és az illatokat is érzi.

Meg kell torpannia, mert lökdösik, félrenyomják, nem engedik tovább. Bosszúsan körülnéz. Római katonák tódulnak ki a kapun, élükön egy centurio léptet lóháton. A ló almásszürke, kistermetű, karcsú arab mén. A katonák valamennyien katonai díszben és fegyverzetben vannak. Bőrvértesen, sisakosan, bőr lábszárvédőben, lándzsával, karddal. Marcóna alakok, szakállasak vagy csupaszok. Félre, félre az útból! Kemény parancsok, vad kiabálás.

Jehuda félreáll, pedig sietős, nagyon sietős az útja.

Három félmeztelen, rogyadozó férfi keresztfákat cipel. Megállnak egy pillanatra a kapu előtt, ahol a Város kiokádta őket. Véresre korbácsolt testükön verejtékcsíkok sötétlenek. Hajuk a szemükbe csüng, szakálluk kócos és tépett.

Előkelően öltözött szomorú nők csoportosulnak köréjük, serlegeket nyújtanak nekik. Ahá, a jótékony hölgyek, akik a halálbamenőket erősítik... Kettő möhön nyúl a serlegek felé, állatian iszik, arcukról verejték csurog az italba, szakállukon lefolyik a tömjénes bor szőrös mellükre.

A harmadik révülten áll a roskasztó gerendák alatt. Ez a harmadik Jesuah bar Jozsif.

A nabi. A Mester. Az Ember Fia, a Fölkent.

A fejével int, elhárítja az italt.

Világoskék köpönyege rongyos, fejkendője a vállára csüng, haja, szakállja véres. Tüskekoszorú övezi tág homlokát s ahol apró rubintcseppek ragyogtak, most vastag, alvadt vércsomók feketélnek. Vértől csapzott, ragadt a szakállja is. Fájdalmas révületben lefityenő ajka csücskén vércsomó. Balkezevel megtörli a szemét, egy pillanatra be is hunyja, arca szürke, elkínzott, majdnem érzéketlen. Orrcsontja behorpadt és véres.

— Gyerünk! Gyerünk! Indulj! Ne ácsorogjunk itt! Félre az útból! — harsog a lovon ülő centurio rideg hangja, mint egy buccina. Megfordítja nyugtalan lovát, integet. Sisakja csillog a napfényben.

A roskadozó emberek ismét vállukra emelik a keresztet, vontatott lépésekkel vándorognak tovább. Megemeli keresztjét Jesuah is, tétován indulna, de összerogy. A gerenda rázuhan a hátára, előrenyújtott karjával önkéntelenül eltakarja a fejét. Korbácsok zuhognak rá, mint a jégverés. Köröskörül röhögés morajlik, mint ezer meg ezer korbácsütés hangja.

Jesuah minden erejét összeszedi, föltápászkodik. Tántorog. Elkínzott, összevert arca révedezve tekint körül, mintha várna valakit, valamit, csak egy segítő pillantást. A népség röhögve nézi, hogyan emeli néhány katona vállára a keresztet. A másik két elítelt vadállati dühvel ordít a bámészkodókra, köpdös, káromkodik. Most már úgys mindegy, kiabálhatnak a rómaiakra, a Városra, a kaiszárra, az Istenre akármit, sorsuk így is, úgy is ugyanaz.

De a Mester képtelen továbblépni, úgy látszik, itt hal meg a kapuban. Ezt mégsem szabad megengedni, az ítélet ítélet, keresztre szól, ott kell meghalnia, történjék akármi. A centurio megint visszafordítja lovát, receség hangon rendelkezik.

— Segítsen neki valaki ! Fogja meg azt a fát !

Jesuah mintha minderről semmit sem tudott volna, révülten állt, a szemét behunyta, szürke arca megmerevedett. Mikor pedig ismét megindult a szörnyűséges menet, s őt is meglökdösték, elindult s ment, mintha meredek hegyre kapaszkodnék keskeny, szakadékos, kanyargó ösvényen.

Jehuda sápadtan áll a kapu előtt, ajka, álla, egész teste remeg. Miért nem száll le tizenkét légió angyal ? Miért nem zuhannak holtan földre a hóhérok ? Miért nem nyílik meg az Ég, miért nem harsog a szózat: Ez az én fiam, akit szeretek ? Sötét, füstös a tájék, borongó a fény. Ordít, röhög, vihog, kiáltoz a nép.

Ha egy pillantását elkaphatná, egyetlen tiszta, fölismerő pillantását ! De tántorgó, roskadozó lépései egyre távolabb viszik, mindkét kezével a gerendába kapaszkodik. Rálép lecsüngő ruhájára, majdnem elesik megint. Jehuda fölkiált. S ebben a pillanatban Jesuah valóban rátekint. Véres, izzadt, legyeztől lepett arca Jehuda felé fordul. Nagy szeme megpihen rajta, mintha megismerné, ütésektől dagadt, fölrepedt ajka megrándul, mintha elmosolyodnék. Holott talán nem is mosoly ez, — hogy is lenne mosoly ! — hanem a kín akaratlan rándulása. Jehuda szívébe, felsőkarjába belenyilall a fájdalom.

Ekkor elbődül a Magréfah a Miskánban. Háromszor ordít az Oroszlán. Hangját visszabögi a sötét hegyek, majd ezernyi kis madár kezd csicseregni, zengeni láthatatlanul. A hang elhullámszik, elhal a távolban.

Katonák zárják be az elítéltek csoportját, a centurio szürkéje már messze lépked kényesen, fényesen, a sisak ragyog a napsugárban. Nagy népsereg követi a látványosságot, főképp igen sok nő. Nem mindennap láthat az ember kivégzést, különösen hármat egyszerre — s ha láthat is, mindig új, mindig más. Hogyan fektetik a keresztre meztelen testüket. Hogyan szegezik-kötik rá. Hogyan állítják föl, ékelik a talajba a szegyenfákat, hogyan vonaglanak, nyúlnak, remegnek a megfeszített lucskos tagok, inak és izmok. Milyen a megkínzottak arca. Hogy üvölt megtépett szájuk, csurog a nyáluk, hörög a tüdejük, fordul ki a szemük, mit kiáltoznak embertelen kínjukban és eszeveszett dühükben. Jerusálím lányai izgalomtól reszketnek, nagy szemük sötéten villog, kicsiny lábuk szaporán topog, pirosra festett ajkukon sikolyok fakadnak. A férfiak vadul bögnek, ordítognak. Hoi, most elveszik méltó büntetésüket a gyujtogatók, az orgyilkosok, a lázítók, a káromlók, Isten és ember ellenségei ! És a gyermekek ? Tágranyílt szemmel, részegen, de hidegen bámulják az eseményt. Rekedten visítanak, egy-egy szokatlan mozdulat a szívükbe hasít.

Az elvonuló sereg nyomában, de eléggé távol, egy nőt kísér három asszony. Mariam ő, az elítélt anyja. Roskadozik és jajong, mindkét kezét az arcára tapasztja, hogy ne lásson, ne halljon, de látnia és hallania kell. Salomé szüntelenül magyaráz valamit, sovány arca halottsápadt, apró sötét szeme lázasan ég. Mariam, a kafarnaumi szövőlány fülét befogva, sápadt arcát az Égre emelve lépked, mint ha álomban, meredély szélén járna s egy hangot akarna hallani mindenáron, amit elnyel az ordítás, visfóztás pokoli lármája. Mártha erősen fogja az anya karját, támogatja, szinte vonszolja, meg vissza is tartja, mikor örületében előre akar rohanni. Napsütötte barna arcán könny csurog. Hajuk lobog a szélben, arcukra csapzik, ruhájuk rendetlen, gyűrött, egész éjjel nem vetették le, futottak egyik helyről a másikra, győtrődtek, reménykedtek és sírtak.

Ők is eltántorognak az úton, mint a kísértetek. Még néhány meg-

késétt kíváncsi lohol utánuk lélekszakadva, nehogy lemaradjon a látványosságról. Egy nagyszakállú fekete férfiú Mariam felé rikolt:

— Miért jajgatsz? Miért nem neveltél a fiadból tisztességes hébert?

Bizonyosan nem is tudja, melyiket siratja a három elítélt közül. Mind egyforma!

Jehuda magához tér kábultából. Csodálatosan nyugodt.

Mi tennivalója volna már ezután a világon?

Megindul a városba, a Miskán felé. Nem sántít, botját nem szorongatja. Gyorsan megy, mint akinek sietős a dolga, arca feszült, de nem komor.

A Miskán külső fala mellett elhaladva, belép azon a kapun, amely a hivatalok s a pénzváltó csarnok felé nyílik. Talán észre sem veszi az ügyes-bajos embereket, akik az oszlopsorok között tolonganak, a hivatalok ajtai előtt csoportosulnak s izgatott hadonászás közepette magyaráznak, vitatkoznak, tanakodnak. Sürgős a dolga nagyon. Attör a csoportokon, kíméletlenül félrelöki az embereket, de nem dühből, hanem mert nem törődik velük. Belép a Korbán pénztárának ajtaján.

Kathros kövéren, súlyosan, lomhán terpeszkedik bő székében. Előtte az asztalkán viaszláblák, kezében stílus. Mellette egy tisztviselő áll félig meghajolva, finoman, alázatosan s minduntalan megsímogatja barna, bodor szakállát, mintha a legnagyobb kéj volna Kathros szolgálatára lenni éjjel-nappal. Halkan felelget a hatalmas úr kérdéseire. Három-négy vidéki, vagy idegenből jött várakozó álldogál az asztalka körül, türelmes tisztelettel vár sorára s közben a meszelt falakon ragyogó Tóra-verseket böngészi.

— Adományt hoztam, — mondja Jehuda erős, türelmetlen hangon. Köszönés nélkül áll meg Kathros előtt, egyenesen, mint egy előkelő férfiú, akinek megjelenésére abba kell hagyni minden munkát és intézkedést. Mert fontos, sürgős ügyben fárad, nem várakozhat itt, amíg sorra-kerítik, köszönni sem ér rá.

Kathros bosszúsán fölemeli széles arcát, kis szemét összecsuppva Jehudára mered. A tisztviselő bátorodik fölegyenesedni, arcán leplezetlenül ül ki ugyanaz a megbotránkozás, amit Kathros előkelő finomsággal csak jelez. Hogyan? Micsoda? Kicsoda? Nem is köszön, nem kíván semmi jót? Nem símogatja a szakállát sem? Csak idetülekszik fölvetett fejjel, keményen, vakmerőn?

— Várj. — veti oda dühösen. — Nem látod, hogy a kincstáros éppen számol?

De Jehuda mintha nem is hallaná. Előkotortja bőrzacskóját, széthúzza, a tűzkő, az acél, a fésű mellől kiturkálja a rongybacsavart pénzt s az asztalra helyezi.

— Mi ez? — kérdi Kathros türelmetlenül. — Nem várhatsz?

— Nem várhatok, — feleli Jehuda nyugodtan.

— Micsoda ez?

— Az a pénz, amit a főpaptól kaptam. A harminc római dénár.

— A főpaptól? — húzza föl a szemöldökét Kathros. — Melyiktől? Miért? Mikor?

— Hoi, én már emlékszem uram, — tüsténkedik a barnaszakállú s még jobban meghajol, még buzgóbban símogatja a szakállát, mintha fejné. — Chanan ösztönsége fizettette ki, a titkár személyesen járt itt és sürgette, ő is vette föl. Hogyan hívnak? — emeli az arcát Jehudára.

— Jehuda bar Simon vagyok. Ez az ember valóban jól emlékszik az ügyre.

Kathros leteszi a stílust, eltolja a viasztáblát, hátradől székében, vastag száját kitátja egy kissé. Így bámulja Jehudát hosszú pillanatokig. Ő egyenesen áll, nyugodtan néz vele szemközt.

— Miféle Jehuda bar... Simon? Mit akarsz? Miért hoztad ide ezt a pénzt?

— A Korbánnak akarom adni. Régebben is adtam.

— A Korbánnak? Nem te vagy az, aki azt a nabit kézreadtad?

— En vagyok, — mondja Jehuda nyugodtan. Rátámaszkodik az asztalkára.

— És a Korbánnak? Ezt a pénzt?

Jehuda hosszan néz szembe Kathrosszal. Érzi, minden tagja megkeményedik, megmerevül. Mellét teleszívja levegővel, erős orra kimered, arccsontjain megfeszül a bőr. Nézi a kövér kincstárost. Olyan, mintha mondaná: ha ujját belenyomná ebbe a széles, zsíros arcba, bennmaradna a nyoma, mint a viaszban. Ha megmarkolná illatos szakállát, lemállana róla. Ferdén elmosolyodik, legyint, aztán majdnem suttogva feleli:

— Mert vétkeztem, elárultam az igaz vért.

Értetlen, ijedt csend támad. Úgy bámulnak Jehudára, mint a hőkölő viaszbabok. Kathros gyors pillantást vet a tisztviselőre, a szeme elárulja: ez az ember bolond. Halkan szól:

— Miféle igaz vért?

— A Masiakhot.

— De hát kiről beszélsz? Mit beszélsz? Ki a Masiakh?

— Jesuah bar Joszif. A Fölkent.

— Jesuah bar Joszif? — kérdi csúfondárosan Kathros, kövér, aszszonyos mellét rádönti az asztalra, összecsípett apró szeme Jehudára tűz.

— Jesuah bar Joszif, — ismétli Jehuda türelmetlenül s hadarint, mintha legyet hajtana el az orra előtt. — Itt a pénz. Semmi sem hiányzik belőle.

Megvetően nézi az elképedt kincstárost, a tisztviselőt s a bámész idegeneket. Mit csodálkoznak? Mit bámulják, mint egy bolondot, mint egy megszállottat? Nem értik? Nem, nem értik, hogy is érthetnék. Ők vitetik a Mestert a rómaiakkal röhögés, visongás, ütés-verés, rúgások között a halálba.

— Nézd, Jehuda bar Simon — kezdi csendesen, de oktatón a kincstáros, szemét élesen szűrja Jehuda tágranyílt szemébe. — Nincs időnk vitatkozni. Tudjuk, te is a tanítványai közé tartoztál, de jóvá akartad tenni bűnödöt. Jóvá is tetted. Ne nyugtalankodj...

— Nem nyugtalankodom és nem félek. Tudom, hogy amit a Mester titkon mondott nekünk, a háztetőkről kell kiabálnunk. Hát én kiáltok, íme, halljátok: Jesuah bar Joszif a Fölkent, az Ember Fia! Tegyetek velem, amit akartok. A pénzt visszahoztam.

Egy lépést hátrál, botjára támaszkodik, fejét fölveti, mellét kidülszti, sötét szemét a viaszbabokra emeli. Arca sápadt, de foltosan ég, mint aki lázas.

Kathros is hátrahőköl, kövér ujjai szaporán dobolnak az asztalon. Aztán lassan megtörli homlokát kékcsíkos simlája hosszú szárnyával.

— Jó, jó, a te dolgod. Dehát ezt a pénzt nem fogadhatjuk el. Vérdíj.

— Vérdíj? — csodálkozik Jehuda, mintha mellbevágta volna. Arca most teljesen kigyúl, a haja tövéig, a nyakáig piros. — Vérdíj? Kifizetni nem volt tisztátalan tett, de elfogadni már tisztátalanság lenne? Ez a Törvény? Ez a te Törvényed?

— Fogd a pénzedet és takarodj innét, — rikácsolja a tisztviselő szín-

tén kigyúlva. — Minden héber tudja, hogy ez tisztátalan pénz. Szennyes pénz! Nem lehet a Miskáné!

Jehuda felé löki a rongycsomót, mint egy véres cafatot. Vékony ajkát undorral lebiggyeszti. És int a kezével, hogy elmehet, kár minden szóért. Ezt Jehuda némi töprengés után megérti. Hogyne értené, hiszen ismeri a Törvényt, a szokásokat, a hagyományokat s azok magyarázatait. Ha a vérdíjat kifizetik, nem piszkos pénz. Ha vissza akarják adni, piszkos. De hogyan is lehetne másként? Jahve nem lakik a Miskánban, elűnt a föld alá Ládájával, kincseivel együtt. Mindez, ami itt van, hitvány, hívságos, meddő tákolmány.

Lassan elveszi a pénzcsumót, szó nélkül kifelé indul a szobából.

Könnyedén, nyugodtan halad végig a folyosókon, a Héber Udvar felé tart. Kilép a Héber Udvarra. Sokan tolonganak itt, ünnepélyes, áhítatos, méltóságteljes férfiak lépegetnek szinte gyöngéden a széles kockaköveken, vitatkoznak, magyaráznak.

Ha pedig itt vannak, legyen övük a pénz. Ők adóztak a Miskánnak, kapják vissza ők. Ez lesz az igazságos.

Megáll az égőáldozatok oltárának nagy, lépcsős építménye mellett, kibontja a rongycsomót, markába önti a pénzt. Latolgatja, csörgeti.

Aztán elveti, mint magvető a búzát.

Meglendíti a karját, tíz-tizenkét dénár csillan meg a levegőben. Ismét vesz a markába, meglendíti, hogy messzire hulljon. Mindenüvé jusszon.

A dénárook forognak, suhannak, villognak a napfényben, gurulnak, pengenek a kövezeten. Némelyik szemébe hull, némelyik a kőcsockák réseibe közé, némelyik az emberek lábai elé. Csodálkozó szemek kísérik, az emberek nem tudják mi történik, miért történik. Nehezen hiszik, hogy valóságos dénárt, igazi ezüstöt szórjon valaki s még hozzá itt, a Héber Udvarban, ahová nem szabad pogány pénzt vinni. De aztán nem állhatnak ellent a kísértésnek. Előbb mintegy véletlenül, de mikor látják, hogy egyre többen nyúlnak utána, mohón, gyorsan, tülekedve kergetik a pénzt. Itt is, ott is gyors kezek kapkodnak utána, a levegőbe kapnak érte, lábbal kaparintják el, örömmel kotorják a rések közül. Egy pillanat alatt tülekedés támad. Taszigálják egymást, kiabálnak, veszekszeknek... Az enyém! Már a kezemben volt! Nem adom! Ne erőszakoskodj! Szégyeld magad, finom a ruhád s mégis el akarod venni tőlem! Nem hagyjátok! Hiszen ez vérdíj! Éhező gyermekeim vannak! Mint a keselyűk a dögön, tapossák, marják, tépik egymást, rikácsolnak és tülekednek.

Jehuda hosszan, elégedetten nézi őket. Ime, nem mocskos a vérdíj! Még itt, a Héber Udvaron sem! Hogy vájják, fogják, kergetik, hogy kapdossák! Némelyik hármát-négyet is elcsikart, boldogan dugja a zacskójába. Vigyék! Rejtegetssék, szaporítsák! Őseik valamikor így kapkodtak a manna után, ő dénárt, igazi ezüstöt szór közéjük, Szennyes pénzt, vérdíjat, római ezüstöt.

Mikor mind a harmincat elszórta, undorral elfordul tőlük s továbbmegy a Pogányudvar felé. Ahonnan a Mester kiverte a kereskedőket. Már nem fél, hogy találkozik valakivel. Ha a nagybátyja, vagy az öccse jönne vele szemközt, akár haramiaihaimi Józsi, esetleg Nikodémus, akkor sem sütné le a szemét. Még a Kefa, a Zelota, a Mennydörgés Fiai előtt sem! Túl van az embereken, életen-halálon, mindenem. Emelt fővel halad, könnyedén és gyorsan. Nem áll meg egy pillanatra sem.

— Ez is a galileai híve, láttam vele! — kiáltja egy éles hang.
Jehuda rá sem hederít, lehet, hogy meg sem hallja.

KÁRPÁTY CSILLA VERSEI

MUNKADALOK

BEKÖSZÖNTŐ

Üdvözöllek óriási munkagépek érc robaja
forró kürtök torka bögő tűz kemencék haragos fém
fortyogása vörös üstök láva Kyklops kalapácsok
dohogó tüdő mozdony gőz ütközők vas csattogása
szivdobogva hallagatódzom mindenikre hogy dalolnak
diadallal és vidáman égre serdülő Titánok
s óh ezerszer boldogok kik férfimódra hirdetik hogy
gyönyörű a munka serkenj friss teremő lendülettel —
ám a szürke asszonyok csak olykor-olykor dudolásznak
dalt e roppant zenekarral döngicsélve mint a méh.

ÉBRESZTŐ

Serkenj! A párás ablakon színes reggel dereng.
Haragos óra csörren és a hús pohár, a csend,
mely ráborult és mézizű álommal elbűvölt:
törött cserép már. És tiéd a veríték s a Föld.
Úr Isten, őrző Pásztorunk reggeltől-reggelig
terelj! Örök a mű s múltó lehetünk rövid.

SZAMOVÁR

Lila lánggal lobogó szesz, duruzsolva zubogó víz.
Sűrű párák, súlyos, édes fűszerillat. Suhanó kis
öröm. Abrosz hava, csésze tea. Szöcske fiú majszol:
kicsi fecske etetése. Valahonnan egy harang szól,

SEPRÓTÁNC

Táncra pörgő fürgé seprő surran át a fölsereglő
bútorokon s holmi cseprő lim-lomok között motoz.
Morzsa, szösz. Rojtos, lecsüngő pókfonal. Örvény kereng, nő
porzivatár, szürke felhő. S jaj, ha egyszer mámoros
rossz parányok seregestől rajzanak s mind táncra perdül
részegülten és keresztül-kasul ronccsá atomoz
minden élő a Gonosz?

FŐZÖCSKE

Fő az ízes hamis leves, tajtékkal forr a habja.
Zsír süstörög, arany körök gyűrűznek olvadozva.
Tükör derű a gyönyörű rézkanna, dézsa, rocska,
s a babonásszemű parázs dorombol, mint a macska.
Oh, könnyű láng, mely vacsoránk pirítód itt szeliden:
rontó, komor erő, mi forr hatalmas üstjeidben?
Milyen veres lávát, levest forralsz kufár haszonnak,
hogy már sírok szele suhog s a gyász boszorka szombat?
Rémületes óránk! Tüzes, vérhólyagos eső ver,
hogy reng a föld! s mindent előnt a haragos cinóber.

ZARÓVERS

*Esteledik, füst száll, szelíden előmlenek az árnyak,
búsan suttog a hárs babonás, lassú suhogással.
Múza, nyugodj! Ne virrassz töprengve a lámpavilágnál,
míg öregek szemeid komoran hunyorognak a fényre.
Már ne virassz együgyű, gyerekes szavakat gügyörészve!
Dőre! Miért dudorász az olyan, kire senki se hallgat?
Lám, szomorú vagy rég, hisz a porba lecsügged a szárnyad!
Hervadozol, fonnyaszt a szobák szűkösebb levegője?
Jőjj, fáradt, ringó párnára nyugaszd le fejed, hogy
elbódítson a jószagú szender, az Asphodelos-rét
mákonya, mint ravatal milliónyi halott liliummal,
és merev, árnyékos páfránnyal a rengeteg álom.
Hűs nyugovást! Álmodj! Ki öreg, jobb annak aludni:
lásd, fölösont a sötét, sűrűsödnek az esteli füstök.*

VIZEK DICSÉRETE

*Szomjazó föld vize! Zajgó zivatarok pántlikázó zuhatag ruzére:
Nincs elég szó, hogy pazarló fényüzéssel tékozolva igazán dicsérne!
Sziriusz tűző jegyében üdvözítő korty, ha búza dől, zizeg a szalma.
Hő vizek viola gőze, sűrű sókkal keserű hab gyógyító hatalma!
Folyamok, tavak nagy ágya, lebegő, parány teremtettt életekkel áldott!
Tengerek, halas medencék langya, gyöngyöt ringató, virágos Océánok!
Vas kazánban zubogó víz, mozdony ereje, ziháló gőz a turbinákban!
Vizesések zuhogásán gerjedő, parázs szemekkel izzó villanyáram!
Öntöző víz, nagy mezőkre zuhogó langyos tavaszi zápor.
Zöld oázis vize, habzó jégital, mely fölbugyog a tüzes Szaharából!
Jákob élő kútja, hamu porainkból fölteremtő aloé elixír!
Jézus lábát öntöző könny. Boldog az, ki tikkadozva és kaserveresen sír.*

KIRÁNDULÁS

*Már aranyizzel töppedett a nyárvég:
fényes napok, mint ért szőlőszemek,
gerezdben tündököltek, és talán még
szellő sem ingatta a kék eget,
de nyolc fiú vidáman lépkedett
a Zselic-erdő felé; hűs ajándék
ígérkezett a bükkös domb megett:
gyémánt forrásnál gombaszagú árnyék
és lombzöreje és millió bogár,
s a csermely, hol a harkály iddögál
és zúg a tünde légy s a lomha dongó...*

*A pandúros tusában Dobribánt
kétvállra tettem. Nem is volt talán
a szép napok között ehhez hasonló*

Lakatos Kálmán

„Illatos ciprusok tövén
kaptam az első csókot én,
azóta szívem úgy dobog...
mindig a csókra gondolok...
Tele van dailal a világ...”

Ezt a búslakodva vágyakozó keringőt énekelték a századforduló első évtizedeiben a szobalányok takarítás közben, az ifjabb korosztályú szakácsnők és minden női lény, aki szerelemre s tiszta, szép érzésekre vágyakozva ciprusnak látta az akácfát vagy a kertvégi poros bodzabokrot, ha a szerelem és a remény szívében megjelent. Már pedig úgy vagyunk teremtvé, hogy a szerelem szívünkben megjelen, avagy mint kártyavetőnőnk mondotta a daliás férfit ábrázoló kártyalap fölvetésekor, ajkai között mormolva a gótikus cirádákkal rótt szöveget: „Szarazon, tengeren úrlovas megjelen...” “S úrlovast jósolt a szegény cselédányoknak, pedig abból rendesen nagy baj származott, ha egy ilyen úrlovas egy szegény leányt környékezni kezdett.

Ágnes éppenúgy hozzátartozott gyermekkoromhoz, mint a házunk, a megszokott, külön világot képező udvar, az anyám és az apám. Élete összefonódott a miénkkel, öröme s bánatokra is a sajátunké lett, mint a miénk az övé.

En talán ízes székely beszédéért s örökké mosolygó, jóságos tányérarcáért szerettem ezt a töltöttkáposzta zömökségű tömzsi kis asszonyt, aki ott sürgött-forgott reggeltől estig bő és bokáig érő szoknyaiban a konyhán, mikor már engem nem kellett tovább dajkálnia. Ágnes örökös vidámsággal és sok szorgos munkával tartotta magától távol mélységes bánatait, amelyek ott benn a szíve mélyén rágtak, csak kérdezni nem volt szabad tőle semmit, sem keresni elveszett tárgyat, miegyebet, mert akkor dononai érthetelenséggel többnyire azt válaszolta:

— Tudja a Salamon...

Sokáig volt rejtély számomra, miért éppen Salamon tudja és ki az a Salamon, aki tudja, hol van a játékkockám, a meséskönyvem, vagy egyebem.

De mivel Ágnes még évtizedekig élt a házunkban, vagy hazajárt ide akkor is, amikor kénytelen-kelletlen önállósította volna magát a munkavállalásban, én pedig gyarapodtam észben és kombináló képességben, lassan kihüvelykeztem belőle nemcsak életének vad és tragikus fordulóit, de a Salamonra hárított tudás eredetét is.

Ágnes Csík megyéből származott s onnan is a Csíksolymó melletti kies Gyergyószárhegyről, ahol éppenúgy ferences kolostor állott, mint a „Somojó-hegyén”. Ez a két kolostor pedig csak egy jókora ugrásnyira van egymástól, s a kis szárhegyi kolostor hívó mépe is a nagy somlyói hegyi búcsúkra járt évszázadokon át, részt vett az ottani nagyheti Passió-játékok áhítatos megzemlélésében. Ezekben a játékokban csak úgy nyüzsgöttek az ószövetségi élőképek, és színpadra került nemcsak Salamon király, de Nabukadnezár meg az assyruok fejedelme is. Ezek a hajdani zsidó meg pogány fejedelmek és királyok igen ízes székely nyelven beszéltek egymással meg a népükkel, s így a különben is igen valóságos székelység színpadi eleveenségben barátkozott meg a bibliai történet hőseivel. Így vált szólásmóddá náluk, ha valaki kerestt valamit, a „tudja a Salamon...”, aki tudniillik olyan bölcs, hogy tud mindeneket, ezirányban is legokosabb tehát a kérdezőnek egyenesen hozzá fordulnia. Hát ezzel a bürokráciával megáldva kissé nehezen is ment nálunk sok-

szor az ügymenet, mert Ágnes másmindezenre is ilyen csúrt-csavart válaszokat adott, ahogyan az otthon szokás, ahol értik is egymás nyelvét a bennlakosok, nem úgy mint mi, alföldszélre került elfajult magyarok.

S ha már itt járok Ágnessel a gergyószárhegyi apró kis Csergő portán — mert egy Csergő nevű eléggé jómódú gazda ötödik vagy hatodik gyermeke volt Ágnes —, innen is kezdem életét lejegyezni.

Tisztes család volt a Csergőké, kevés föld, sok gyerek s örökös buzgalom jellemezte őket, hogy minden szájba kenyér, vagy legalább is puliszka juthasson. S erről a szegény vidékről a székely gazdálányok is elállnak cselédnek, ki Brassóba, ki Szebenbe, ki még messzebbre Kolozsvárra, Váradra, de még az akkori határon túlra, Bukarestbe is jutott belőlük már az én gyermekkoromban is.

Ágnes Brassóba vitte rossz sorsa egy városvégi szász gazdához, a zordonan is mosolygó Czenk hegy lábához. Nem volt éppen kocsmáros a gazda, mert inkább állattartásból, méhészetből, zöldség- és gyümölcskertészetből élt, de háza szívesen szolgált a kirándulóknak akár tejjel, akár borral, de még füstölt és szárított hússal is sajtokkal is. Mikor pedig a nyáreleji Honterus-ünnep ideje elérkezett, amikor a brassói szászság apraja-nagyja az itteni szabad mezőkre gyűlik majálisozni, akkor Koller úram háza is valóságos méhkassá változott az ünneplők ellátása és kiszolgálása közben.

S ez a nap indította el valamikor a századforduló idején Ágnes sok-sok szenvedéstől, még több reménytől és imától fűtött kicsiny életének első tragikus fordulátát.

Nem tudom, milyen lehetett akkoriban Ágnes, én már inkább alacsony-kövérkésnek és kevésbé kíváncsnak, mint jóságosnak ismertem. De akkor még tizenhét éves sem lehetett és egy szász diáknak, bizonyos Frochel Félixnek, ha jól emlékszem erre a távoli névre, nagyon is megtetszett. A fiú — már egyetemi hallgató akkor — sokat járt ki így szünidőben Koller úram diófái alá s hol tejet ivott rozskenyérről, hol sörrel-borral bátorította magát Ágnes ostromlásában. Nagy darab, lapát kezű, vörös-szőke, erősakos férfi volt már akkor is a későbbi szász városatyja és képviselő. Ágnes pergő nyelvvel, csavaros válaszokkal rázta le magáról a nem neki született udvarlót, akire ránézni sem nagyon szeretett, ha már elébe is kellett állítania a megrendelt ételeket és italokat. Félixet azonban már gúnyolni kezdték rangos barátai, hogy még egy kis sehonnai székely lánnyal sem tud elbánni, és a nagy darab, lassúvérű szász ezen a Honterus-ünnepen italtól hevítve rátört az egésznapra rohanástól holtfáradtan aluvó kis cseléd lányra.

Ágnes hálókamrácskája ekkor különben is agyonzsúfolt volt, mert az ünnepségre szaporítani kellett az ivóhelyiségek számát, és az egyik élelmiszertárolásra használt szobányi kamrát is az ő szobácskájába üritették át. És a tragédia kettős volt — hisz a baj sohasem jár egyedül —, mert ezen a füledt-fáradt nyáreleji éjszakán nemcsak Ágnes leánysága vészett oda, hanem a szükségből az ablakba állított akós cserépbödön is lezuhant a dulakodásban és dirib-darabra tört, pedig telidesteli volt jó-féle háziolvasztású libazsírral.

Valóban nem tudhatni, hogy az Ágnes kiszolgáltatottsága mellett melyik volt a nagyobb tragédia, habár a másodikat Ágnesnek az elsőtől való védekezése idézte elő. A széken megvolt, s mert a zsírbödönről számot kellett adni, titkolni sem lehetett. Ágnes gondolni sem mert arra, hogy ekkora gyalázzal a fején falujába visszatérhessen. Hosszú zarándokútra indult, szolgált az aradmegyei Erdőgyorokon egy fakitermelőnél

s egyre messzibb bujdosva gyergyószékbeli falujától, végül is megszült gyermekeivel Nagyváradra s anyám védőszárnyai alá került.

A szász uraság viselkedését is anyámtól tudom, mert ő kényszerítette ügyvédi felszólításokkal a fősvény-fukar Froschel képviselő urat, hogy Agnesnek Mariska lánya után jóskára valami kis tartásdíjat juttasson. Anyám ebben is, mint minden életfontosságú dologban, szívós, kitartó és rettenthetetlen tudott lenni. Mégis évekbe tellett, amíg a közéleti pályára emelkedett szász egy kis hirlapi cikktől is megfélemlítve ügyvédje útján valami alamizsnát vetett a tönkretett életű Ágnesnek.

Mert anyám sem vívhatta ki az akkori közfelfogás ellenében, hogy Ágnes gyerekeivel együtt szolgáljon nálunk. Mariska bizony tartásba ment, „nevelőszülőknek“ volt kiadva s én már mint tanonc-leányra emlékszem rá, s nem is a legkellemesebben.

Nagy-orrú, nagycsontú szeplős-vörös százlány lett bizony Mariskából a színmagyar Nagyváradon is, s nem tudom, anyám végső tromfja nem az volt-e a képviselő úrral szemben, hogy leánya fényképét megküldette neki az ügyvédjével. Az bizonyára beleillett a díszes családi galériába. A mi szelíd, sugárzó szemű Ágnesünknek hogyan is lehetett ilyen vadidegen testű és lelkű ivadéka, akin igazán meglátszott, hogy nem szerelemből született! De ne bántsam Mariskát. Neki is keserves lehetett a „tartásdíjba-adás“, ez a majdnem lelelencsors, hiszen Ágnes sokat nem tudott fizetni érte, a kispolgári düh pedig gyakran éli ki szadizmusát az ilyen „nem tisztességes származású“ apró kis teremtéseken.

Mariska valahonnan azt is megtudhatta tanonc-korba lépésekor, hogy apja képviselő, törvényhozó uraság, és sértett gőgű, fennhéjázó teremtés vált belőle. Egy szombat estére emlékszem, mikor igaz valójában megismertem. A konyha felől ingerült szavak hallatszottak s én kisettenkedtem, látásra-hallásra kíváncsian. Ágnes a régimódi konyha téglákkal kirakott földjét mosta görnyedezve, s Mariska, a langaléta kamaszlány, dűhtől villámlo szürkezőld szemmel, szinte világító, vörösen égő szeplőkkel nagycsontú arcán, állt a sarokban s csak arra ügyelt, hogy a felmosó a ruhájára ne freccsenjen. Vagy pénzt kért, vagy varróleánytanonci minőségében volt vele valami baj, hogy ott is házimunkára akarják fogni, de Ágnes keserű szidalmakkal illette, s bizony egyre hevesebben csapkodott kényeskedő kisasszony lánya lábánál a barnáslevű, téglaporfestette súrolóronggyal. Mariska gólyalábait emelte, látható undorral szemlélte alacsony, kövérkésen görnyedező anyja ténykedését s makacsul hallgatott, de valamit meg kellett várnia, pénzt vagy aláírást, s anyja csak a szombat esti feltakarítás után volt erre hajlandó.

Többet nem tudtam meg a dologból, mert anyám, mikor észrevette kiszökésemet, kiszőlított a konyhai spektakulum nézőteréről, Mariskának pedig odavetette, hogy az ő helyében nem állna ott szájkodva, hanem kivette volna ezt a munkát az anyja kezéből, ha olyan sietős a dolga.

Mariskát nem sokat láttuk a háznál, a gőgös és sebzett lelkű leányzó tanoncévei lejártával Temesvárra szegődött varrókisasszonynak s ott megkeresve a maga fajtáját, hozzá is ment egy eléggé jómódú sváb pékmeszter legkisebb fiához. De valahogy rosszul számított, mert a Weber család nem szívesen fogadta be a magyar cseléd ivadékát, és szász eredetével sem lehetett éppen fennen henegetnie. Anyósa végül is elüldözte a háztól suszterré vált fiával együtt, s megint Nagyváradra kerültek nyomorogni elég nagyszámú gyermekekkel.

Ágnes, amikor tehette, rájuk is robotolt, s bár Mariskát senki sem szerette, mégis gyakran részesült anyám jószívvel adott ajándékaiból. Ágnes pedig leánya temesvári kalandozása közben átesett az igazi, egész

életre szóló szerelem keserédes kínjain és futó örömein is. Az illatos ciprusok utáni vágyakozás meglepte őt is, a szerelem utána jött kőfaragó-utcai házunkba, és nehéz lett volna kitérni előle. Életében egészen kis ideig egy csöpecskét így boldog is lehetett.

Nem tudom, milyen gazdasági előnye volt belőle apámnak, hogy vidéki kiszállásait ne vonaton és elébe küldött kocsikon bonyolítsa le, hanem saját fogatán, de az 1910-es évekig két szép nóniust tartott, volt fiakker-szerű fogata, homokfutó-szerű csézája és szekere is a szőlőbe való trágyafuvarozáshoz. Udvarunkról, mikor a tizenhármasszámot megvette, kiirtatta a sűrű fenyőerdőcskét, amely labirintusával a különben szűk belsőseget oly vadregényesen tágassá és búvóhelyessé bővítette, siváran leaszfaltoztatta a kicsivé zsugorodott udvart, és kocsiszínt, istállót épített a végébe. Házunk ettől fogva, mint valami református istentisztelet, férfi és női oldalra oszlott.

A női oldal ekkor még csak három nagy szobából, a piros téglás padlójú konyhából és egy szobányi nagy éléstárból állott. Itt laktunk mi anyámmal, két nővéremmel, Agnessel és a német kisasszonnyal. Én még jóformán ki sem láttam a sok szoknya közül. A másik oldalon volt három kisebb szobában az apám irodája, a biharvármegyei iparfelügyelőség, a lebontott törökfürdőből származó irdatlan kőkáddal fölszerelt fürdőszoba, meg egy kis külön hálószobaféle, dolgozószoba is, ahol apám időnként magány szükségletét elégítette ki, s néha éjnek idején vándorolt át paplanával a vállán legényszállására. Az irodarészhez csatlakozott aztán a három kocsira méretezett kocsiszín, meg az istálló a két dübörgő patájú lóval és a parádés kocsissal.

Csak egy kocsisunkra emlékszem, de ezt Ágnes nem is hagyta volna elfelednem sohasem, mert ez az Erős János volt az élete nagy szerelme. Apám a természetet szerette, a magányt, a hosszas, gondolatokba mélyedt kocsikázásokat, a minél sűrűbb farengeteget soklugasú szőlőjében és megkívánta, hogy a házban lévő személyzet is jóképű legyen. Mikor Ágnes később hosszas várakozásaiban előregedett, s bánatában a haja is hullani kezdett, apám sokszor kifogásolta, hogy ő csak szép asszonyok főztjét eszi szívesen, bocsássuk hát el Ágnest. Anyám azonban majdnem örökre polgárjogot szerzett házunkban ennek a kutyahűségű derék temetősnak.

A szép lovakhoz, a szép hintóhoz tartozott a szép kocsis is. És ez az Erős János teljesen kimerítette egy szép kocsis ideáltípusának kíváncsi mait. Középmagas, vékonyan nyalka inú, szőke bajszú, kékszemű székely legény volt, amint a népmesék Árgirus királyfia. Volt neki darutollas keskeny hunkori szélű kalapkája, zsinóros magyar ruhája télen sötétkék posztóból, nyáron zsávolyszerű kék-fehér-csíkos, vaderős háziszótt vászonból. Ágnes a többi ruhával együtt ennek a tündérszép kocsis-Apollónak a vászonneműjét is mosta-szapulta az istállószerű határos mosókonyhán. Így aztán egy nagyhéten, mikor régi erkölcsök igájába törve kihordták a brunolinnal frissített fényű ónémet faragott ebédlobbútorokat is az udvarra nagytakarítás őrve alatt, előbb Ágnes, aztán a német kisasszony kapott a derekához s husvétra egészséges csemetékkel lepték meg a stagnáló váradi születési statisztikát. Anyám maga állott a tűzhely mellé, a vendégeket lemondta s inkább a kórházba került póruljárt leányasszonyoknak készített betegágyasnak való falatokat.

De Ágnesnek boldog napjai lehettek ezek, hiszen az ingyenc falatokat Jánossal küldte be nekik anyám, s Karolin mint ágyzomszéd őszinte gyógyászt végzett tört magyar nyelven előtte, hogy egy „etes onvéd uszár” képe van a szívébe mélyen beírva. Karolin francia nyelvet is oktatott és

a „h“ betűket még ilyen pontos személyleírás közben sem tudta magyarosan kiejteni.

És most Ágnes sem olyan savanyúképű kényszergyermeket szült, mint amikor Mariskát hozta a világra. Leányát anyám után — miután a keresztanyaságot is vállalta, hogy az Ágnes fejét aztán Jánossal beköttesse — Annának keresztelték a váradoszai katolikus plébánián és a kis Annus tündérszép aranyezőke kislánnyá bontakozott ki. Nem volt abban semmi az anyja csontosabb, zömökebb természetéből, szeszínű gyér hajából, tömpécske orrából. Persze őt is „tartásba“ kellett adni, mégis apró hercegnőcske lett — és ez is lett aztán a veszte. A parádés kocsis ivadéka olyan hiú kis teremtéssé vált öt-hat éves korára, hogy még evés közben is maga elé tette a tükröt és a szépségét bámulta. Hiába volt anyám minden gondoskodása a nevelőszülők kiválasztásában és a kislány erkölcsi nevelésében, jóra oktatásában, ezen a gyereken nem fogott semmi. Talán apa kellett volna neki és az nem volt. Amíg az anyja később, hogy többet kereshessen, mosónőként dolgozott, Annus elcsavargott hazulról vagy az iskolából, s kilencéves korában már alkonyi ligetek bokrai alól húzta elő kétségbeesetten az anyja, ha munkából jövet fáradtan a keresésére indult. S Annus után uszályban húztak még ekkor is a tekintétől megbabonázott, szabadjára eresztett fiúgyerekek.

De eddig a legnagyobb csalódásig még sok máson kellett Ágnesnek átesnie. Nem tudom, hogy a vasúti tarifák olcsóbbodásával függött-e össze, vagy más gazdasági okokkal — apám ráunt a fogattartásra, csak a szőlőben tartott egy kis pónilovat vagy szamarat ezután vízfordásra, zöldség- és gyümölcsfuvarozásra — a szép nőniusokat pedig eladta, a kocsikat falura férjhezment nővérem hozományába tudta be, az istállóból és kocsiszínből pedig nyári konyhát és cselédszobát alakíttatott s ezzel a női oldalon is megzaporította a szobák számát négyre. Ágnes tehát ugyanott lakott ezentúl, ahol előbb a János priccse állott a lovak jászola mellett — de nem volt már János a háznál, nem szapulhatta izmos alakjára szabott kékvászon kocsisruháit illatos-ciprus-éneklés közben. Ágnes élete ezután várásban és pénzügyűtésben telt el.

Mert anyám rapportra hívta Jánost, pedig nem az ő cseléde volt, s csak kivételképpen adott parancsot neki. Szívből-e vagy kényszerből, János házasságot is ígért Ágnesnek, ezt azonban bizonyos anyagiakhoz kötötte, mert Ágnes ettől fogvást öszült-kopaszodott meg a várásban és a gyűjtésben.

Azelőtt, ha kérdeztem, nem vágyik-e vissza a falujába, amelyről anynyi sok mesét mondott el nekem álombaringató édességgel, csak annyit mondott többnyire:

— Jön utánam a falum...

Ezt úgy kellett érteni az Ágnes szófordulataiban immáron járatos értéssel, hogy Gyergyószárhegy, az otthon képe mindig ott libeg előtte s nyugodni sem hagyja, mindig a nyomába lép, de bectelen személyként oda vissza nem mehet, hacsak bekötött fejjel, férjes asszonyként nem.

De Ágnes sohasem láthatta többé Gyergyószárhegyet. Mariskát talpraállította, férjhezadta, Annusért is jó tizenöt évig fizetett, míg az ki nem tanulta a varrást. De emellett annyira kupórgatott és fősvénykedett hogy ha anyám nem öltözteti hébe-hóba vett s lányaival megvarratott anyagokkal, rongyokban jár. Lompossága miatt úgyis erősen kellett őt védelmezni apám szépeészeti elveivel szemben. S János nemcsak csapodár természetű, de még fiatalabb is lehetett nála, s Ágnes női bájai egyre hanyatlóbbakká váltak. De még tartotta az egyezséget, csak valami öszszegre volt szüksége, hogy a falujába hazatérhessen. Jó bizonyítvánnyal

ment el tőlünk János, mert igazán lószerező ember volt, s apám a szak tudását becsülte, el is állott ezzel a bizonyítvánnyal a püspökség kocsisának. Még szebb ruhákat szabtak neki s gyűlhetett is nála a garas, a borra való szépen. Már-már csillant a remény Ágnes szemében, a bekötött fejű asszonyság rangjának reménye s Gyergyószárhegy temploma vásárnap, ahol emelt fővel megjelenhet törzsének férfiai és asszonyai előtt.

De akkor Jánosnak megint új ruhát szabattott a végzet s ezúttal nem is olyan parádésan csinosat. Katonaruhát. Mert 1914-et írtunk. Akkor a halál először szabó képebe öltözött, s felöltöztette Európa férfifiújúságát egyre fakuló, szürkülő, sárguló-színű halotti mezekbe, és szerteszórta sáros árkokba, haláluk előtti sírvermekbe.

János eleinte még irt, aztán elveszett. Kerestettük, de nem volt sem a halottak, sem a hadifoglyok listáján. A háború után én Pestre kerültem egyetemre. Ágnes, ha hazatértem, csak ugyanazt a kérdést adta fel mindig nekem: „Jánost nem látta-e? Olyasmit is beszélnek, hogy Pesten látta valaki... Vajon hol lehet?”

Ha nyegle vagyok, azt felelem rá, amit ő nekem gyermekkoromban s ama Salamonhoz utasítom. De nem olyan volt a szeme nézése, alázatos és most is remélő kutyatekintete, hogy tréfálni lehetett volna azzal, ami benne végbement. Lehajtottam a fejem, mintha én is bűnös lennék János elvesztésében — s talán az olyan Isten csapásban, mint a háború, tényleg mindnyájan bűnösök vagyunk... — azt dadogtam, hogy nem, nem láttam, hiszen Pest igen nagy város...

Pedig egyszer mintha találkozhattam volna az egykori nyalka hútelennel. Egyetemi éveim után egy ideig pénzügyi szolgálatban álltam s elém került egyszer egy akta: Erős János százszázalékos hadirokkant gyümölcsárusítási kérvénye. Telephelyül egy Rákóczi úti bérház előtti járdafelületet nevezett meg. Elmentem egyszer megnézni azt a bódét. Alaktalanná roncsolt rokkant ült benne valóban, lehet, hogy a mi nyalka Jánosunk. De nekem nem volt erőm odamenni ehhez az emberi roncs-hoz, akit nyomorékságában bizonyára egy másik asszony gondozhatott már ekkor. Mert ha ez a roncs öregember valóban a mi Jánosunk, az Ágnes várva-várt Erős Jánosa, mit mondok, mit hazudok akkor otthon arra a megdöbbenet tekintetű kérdésre? Erős János több, sok is lehet ebben az országban... Pedig Ágnes is elgondozta volna roncsában is boldogan ezt az embert, hisz vad szívóssággal és munkadűhvel gyűjtött garast garasra s járt inkább rongyokban, csakhogy összekerüljenek ők ketten, férfi és nő, hajdani szerelmesek. S talán az Ágnes későbbi sorsa sem lett volna akkor olyan vértelenül is tragédiába illő.

Mert Ágnes már elköltözött tőlünk és a sarki kocsmá egyik kis odujából, a legolcsóbbikból járt munkába, hozzánk is nagymosásra vagy rendkívüli nehezebb munkákra, a régi szerelem helyére. S valahányszor Váradra érkeztem, mindig csak ugyanaz a kérdés, ugyanaz a tekintet és várakozás, megváltozhatatlanul.

Annus pedig nőtt-nőtt a háború utáni megdúlt ifjúság bozótburjánzásával. Egyre szebb és egyre hiúbb lett, dolgozott is hébe-hóba, de inkább ette nálunk is, meg ahol az anyja dolgozott, az ingyenes alamizsna ételt, s előtte állott sokszor még akkor is a kis föltámasztós pléhkeretes tükör. Mindenestől szép szőke apja hasonmása volt, karcsú derekú, szőkén göndörhajú az ondolásos elrémitő korszakának beköszönte előtt is. Ágnes nem tudott megtagadni tőle semmit. Ha ránézett, csak a régi, bolondulásig szeretett férfit látta benne. A tündérkirályfit, aki parádés-kocsis képeben egyszer boldog valósággá vált az életében. S Annus is úgy hajlígtathatta, tekergethette az ujjá körül a súlyos munkában egyre

jobban beléöregedő és belérongyosodó asszonyt ezzel a megejtően szép arcával, mint az apja.

Mert a sok hiú várakozás után Ágnes, élete két nagy botlásával a vállán, egyre inkább a lemondásnak és a keresztényi megbékülésnek adta meg magát. Szorgalmas gyónó-áldozó volt, a lemondásnak egyre magasabb fokaira emelkedett, s már csak a lánya fejét akarta tisztességgel bekötni, nem a magáét. De Annus körül mindig a legvagányabb strick settenkedtek, és a szőkefürtös démon is ezek közt ünnepeztette legszívesebben a szépségét. De csak, vállvonogatva, nevetve, tovarebbenve, hogy érezze szépségén megcsillanni a vágy tüzét.

Egyszer aztán mégis szerelmes lett. Fiatal jeges meg szódáskocsis volt az illető, vagány maga is, szemébe hulló, napszitta szőke hajjal. Egy-egy utcában minden cselédlányt végigudvarlò, de polgári hajlamú is, mert ime, azt mondja, azt sóhajtja Annusnak: „Ha nekem egy pár lovam lenne fuvarozásra... Ma olyan konjunktúra van, házat, szőlőt is szerezhetnék“...

Annus elmondta anyjának az ajánlatot, s Ágnes léprement. Egész családalapításra gyűjtött pénzen szekeret meg lovat vett, hadd legyen fuvaros a veje. S az lett is. Jól is éltek egyideig, még a kis kocsmai zuglakásból is kihúzódtak a város szélére. A határ mentén mindenütt csempészés divott. Dayka Jóska is ezt űzte — úgy tudom, az anyósa tudta nélkül. Mert legtöbbször éjjel, havas fergeteges rossz időkben indult fuvarra, s Ágnes csak azt sírta, hogy épp ilyenkor kell nyüzni azt a két szegény párát. Mert a lovakat azért a magáénak tudta, hogy azokat ne nyúzza ilyen pocsek időkben Jóska. Az meg csak nyúzza, ameddig nyúzhatta. Nem olyan vagány volt ő, hogy az anyósi siránkozás megállíthatta volna bármilyen szándékában. Egy őszi éjszakán, mintha csak a ködből léptek volna elő, épp a határon csípték el őket a román grancsárok. Jóska egy oldalfával védekezett s egy csendőrrre akkorát sujtott, hogy az meghalt. De elmenekülni mégsem tudott, elnyomták a többiek s rabul ejtették.

Ágnes áldozata így átokká változott. Életfogytiglani sáncfogságra ítélték Dayka Jóskát, s amikor meglelt az ítélet, Annust nem tartotta már vissza semmiféle anyai szó. Kocsi is, ló is odalett az ítéletbe, s Annus most már nem háritotta el férje volt barátait. Aki börtönből, kényszermunkából szabadult, mind az Ágnesék lakása felé vette elsőnek útját. Egyik is, másik is üzenetet hozott Jóskától s még jó volt, ha kedvéért nem az öreg, fájós csontú Agnest verték ki az ágyból, hanem a fiatal-asszony mellé bújt meg a sokat szenvedett rab.

Ágnes sírt, búslakodott, nem tudta lelkére venni ezt a dolgot. Becsületesen dolgozott ő egy hosszú életem az ítélet, Annust nem tartotta már vissza semmiféle anyai szó. Kocsi is, ló is odalett az ítéletbe, s Annus most már nem háritotta el férje volt barátait. Aki börtönből, kényszermunkából szabadult, mind az Ágnesék lakása felé vette elsőnek útját. Egyik is, másik is üzenetet hozott Jóskától s még jó volt, ha kedvéért nem az öreg, fájós csontú Agnest verték ki az ágyból, hanem a fiatal-asszony mellé bújt meg a sokat szenvedett rab.

Ágnes sírt, búslakodott, nem tudta lelkére venni ezt a dolgot. Becsületesen dolgozott ő egy hosszú életem az ítélet, Annust nem tartotta már vissza semmiféle anyai szó. Kocsi is, ló is odalett az ítéletbe, s Annus most már nem háritotta el férje volt barátait. Aki börtönből, kényszermunkából szabadult, mind az Ágnesék lakása felé vette elsőnek útját. Egyik is, másik is üzenetet hozott Jóskától s még jó volt, ha kedvéért nem az öreg, fájós csontú Agnest verték ki az ágyból, hanem a fiatal-asszony mellé bújt meg a sokat szenvedett rab.

körösparti ház nem kellett a kisajátítóknak sem és így megmaradt. Vályogból épülhetett valaha, de urasan, magas kőtalpazatra, hogy a gyakori áradások kárt ne tehessenek benne. Pádimentuma sem volt, csak vert föld volt a padló gondosan felmázolva, hogy a lehulló tollat tisztán vehette föl róla az ember. És a majdnem bútortalan, magas, fehérre meszelt szobákban nyolcvan-százéves öregasszonyok rongycsomókba burkolva fosztották a tollat templomi zsoltárok éneklése közben. Találkoztam ott két más régi öreg cselédünkkel és bejárónőnkkel is, az öreg Babriknével, aki állítólag már századik évét is maga után hagyta s csak nem akart rajta megkönyörülni az Úr, és Borist, aki Ágnes örökében csak nehezen tudott megragadni nálunk, többször meg is szakította évtizedes szolgálatát, s az volt ellene a kifogás, hogy festi magát vénasszony létere és titokban cigarettázik, de meg úgyis mindig hazakészül a Nyírségbe egy görögkatolikus faluba, ahol módosabb rokonai vannak. Dehát a határ, meg az útlevél... s ha nyomon követem útját, mint az Ágnesét, talán egy másik Ágnes sorsa bontakozik ki előttem.

De elszorult a torkom a régi dolgos kezek tollfosztó bűnült igyekezete láttán, s nem kérdeztem sokat. Ami pénzem volt, szétszítottam szegény öreg ismerőseim között, néztem a sorvadtt ujjak meg nem álló igyekezetét, a százéves Babrikné rembrandti árnyát és még az árnyéknak is az árnyékát a habfehér falon. Már éppen alkonyodott. Hallgattam kicsit a többi szobából ideszűrődő éneket, amelynek áramában egy-egy tollpihe táncolt a csupasz, függőnytelen szobák alkonyfestette, búvó téli napsgarú csupasz kockájában. Derekuk a sárfestette padló felé görnyedt, féltve óvtak minden tollszemet. Néztem a magasra ágyalt festett parasztágyakat tarka „cselédhuzatú” párnáikkal, ahol egy-egy csúzosan görbedt tagú, időtlen vénség nyúlik el a szállongó pihékkal tele levegőjű szobákban. És ha egy reggelen a szállongó pihék megülednek s nem szállnak el egy ilyen öreg nő ajakáról, akkor közelebb mennek a társai, megtapintják, megrázzák, mert az ajkáról el nem szálló pihe nem álmot, nem kimerült mozdulatlanságot, hanem várvavárt révbeérkezést jelent.

Néztem és láttam őket előkelő pesti vendégként és szégyelltem magam, szégyelltem, szégyelltem...

PÜNKÖSD

*Templom előtt a napon tömörülnek a pünkösdi
színeiben ragyogó szép domború lányok,
csak a harang vén bölintését várják
és belibegnek pávásban a misére.*

*— Jőjj, Szentlélek Uristen — csattan az ének;
böltív alatt fiatal- s öregek elegyítve
tűzsugarat a szívükből, zengik a Lélek
forró vágyát, — szinte kigyullad az oltár.*

Lakatos Kálmán

Minap jutottam csak hozzá, hogy alaposabban átnézzem az *Universe* első felévi számaint. Egész csomó rövidebb közleményre akadtam, amelyeknek témája feltehetően érdekelni fogja olvasóinkat. Egyik-másik — gondolom — a szakemberek számára is tartalmaz újdonosságokat, s a nyári hangulatban rovatunknak sem áráthat a változatosság.

Kedzem azzal, hogy *House* birminghami érsek megalakította és június 17-én munkába állította azt az egyházmegyei bíróságot, amely *Newman* boldoggáavatásának előkészítésül az előzetes vizsgálatokat folytatja le. John Henry Newman bíboros nálunk sem szorul különösebb bemutatásra. Mint tudjuk, ő az újkor egyik legnagyobb katolikus hitvédője és hittudományos gondolkodója, akinek hatása messze túlterjedt szülőhazáján és működési területén, Anglián. Newman 1801-ben született, anglikán vallásban nevelkedett s anglikán lelkész lett, főleg történelmi kutatásai azonban egyre közelebb vitték a katolicizmushoz, úgyannyira, hogy 1845-ben áttért a katolikus hitre s belépett az oratoriánusok rendjébe. A rákövetkező évben pappá szentelték Rómában. Utána egyideig a dublini katolikus egyetemet vezette, mint annak rektora, majd teljesen a tudományos munkának, írásnak és ígehirdetésnek szentelte magát. Erdemei elismerésül XIII. Leó pápa bíborossá nevezte ki. A birminghami oratoriánus rendházban halt meg 1890-ben.

Nézzük azonban, mi is a menetük az ilyen előzetes vizsgálatoknak. A boldoggáavatási eljárás megindítására vonatkozó hivatalos kérést az oratoriánusok terjesztették az érsek elé. Ennek megfelelően ők is küldték ki a bírósághoz a boldoggáavatás szorgalmazóját, a „posztulátort“, Henry Francis Davis

prelátusnak, az oscotti Szűz Mária-kollégium helyettes rektorának személyében. A bíróságnak a lehető legkimerítőbben kell tájékozódnia Newman 1. életéről és erényeiről, 2. írásairól, továbbá 3. arról, hogy hivatalosan semmiféle nyilvános tiszteletben sem részesült halála óta. (Ennek az utolsó pontnak értelméről egyik hittudósunktól a következő eligazítást kaptam: Ha valaki már beigazoltan hivatalos egyházi kultuszban részesül, akkor nincs szükség semmiféle eljárásra, mert enélkül is boldognak nyilvánítják, és pedig azon az alapon, hogy az egyház tévedhetetlen. Ilyen esetek azonban a középkor óta nem fordulnak elő.)

Egyik teendője a bíróságnak, hogy tanúkat hallgasson ki és megvizsgálja azokat a korábbi tanúskodásokat is, amelyek az ügyvel kapcsolatba hozhatók. Mint Davis elmondta az *Universe* munkatársának, olyan tanút, aki még személyesen ismerte a bíborost, minden valószínűség szerint csak nagyon keveset idézhetnek meg. Mindenestre köztük lesz Denis Sheil oratoriánus testvér. Sheil, aki most 93 éves, gyermekkorában a birminghami oratoriánus iskolába járt s jól emlékszik a bíborosra. Két évvel ezelőtt halt meg az iskola egy másik növendéke, Ignatius Chinn, aki 10 éves volt, amikor a bíboros meghalt, s ő ministrált neki utolsó szentmiséin. Előrelátható, hogy a bíróság most majd saját útján is jelentkezésre kéri fel mindazokat, akik úgy érzik, hogy az ügyben tanúvallomást tehetnek.

Hangsúlyosan kiemelte Davis, hogy bármilyen eredményre jusson az egyházmegyei bíróság, ez még semmi biztosítékot sem nyújthat a boldoggáavatásra. Az iratok alapján a Ritus Kongregáció önállóan és szabadon dönt arról, vajon megindítja-e vagy sem a boldoggáva-

tási pert. Davis egyébként úgy számítja, hogy két esztendőbe is beletelik, amíg az egyházmegyei bíróság végez munkájával. Nagy könynyebbség ugyan, hogy Newman írásai kivétel nélkül rendelkezésre állnak, de hosszú időt vesz igénybe azoknak az adatoknak megvizsgálása és értékelése, amelyek az érények gyakorlására, különösen az alázatosságára, vonatkoznak.

„Egyik legfigyelemreméltóbb mozzanat — jelentette ki Davis —, hogy a napjainkban világszerte megállapítható érdeklődés Newman iránt az írásairól magára a személyére is átmegy. Jóllehet, írásai semmit sem veszítettek súlyukból és jelentőségükből, Newman egyénisége és magatartása egyre jobban vonzza a híveket. Mutatja az is, hogy mind több országban alakulnak Newman-társaságok, amelyek az ő szellemében kívánják munkálni nemcsak a hittudományt, hanem a vallási türelmességet és az igazi keresztény jámborságot is. S így ha természetesen egyedül az egyház dönthet is az ügyben, amely oly sokunknak szívügye, úgy érzem, kötelességünk imádkozni és dolgozni azért, hogy — ha Isten is úgy akarja — törekvéseinket siker koronázza.“

*

Kinek a műve a „Krisztus követése”? Századok óta vitatkoznak róla. Köztudatba az ment, hogy *Kempis Tamás* a szerzője. Most azután egy belga tudós, *J. Delaisse*, a brüsszeli királyi könyvtár szakbiztosítója, határozottan állítja, hogy *Kempis Tamás* csak kiadta, de nem ő írta a könyvet. S hivatkozik arra a három éven át tartó vizsgálódására, amelyet a könyvtárban őrzött és szerinte eredeti kéziraton végzett.

Mint ismeretes, a „Krisztus követése” a XV. század közepétáján került a nyilvánosság elé. Szerzője nem volt megnevezve s a tudományos közvélemény több írónak tu-

lajdonította a szerzőséget. A XIX. század vége felé azután felfedezték a könyvnek egy korai kéziratát, amelyen *Kempis Tamás* neve szerepelt. Akik erre föl tanulmányozás alá vették *Kempis* stílusát, általában odakövetkeztettek, hogy őt kell a „Krisztus követése” szerzőjének is tekinteni. A legutóbbi évek új felfedezései azonban megint felelevenítették a kérdést.

Előtérbe nyomult az a nézet, hogy a könyvet *Geert Groote* írta, a „közös élet testvéreinek” alapítója. Ez a szervezet papokból és világiakból állt, akik a lelki élet reformálásán kívántak dolgozni. A kutatók kimutatták, hogy *Groote* sok gondolatát és kedvelt szóképét tartalmazza a „Krisztus követése”. Azok a szakemberek azonban, akik továbbra is kitartottak *Kempis* szerzősége mellett, azzal magyarázták ezt, hogy *Kempis* a tanítványa volt *Grootenak* s meg is írta a jeles mester életét.

Delaisse most megjelent tanulmányában azon az állásponton van, hogy *Kempis Tamás* csupán „adaptálta”, vagyis kiadásra alkalmas formába öntötte a művet. A *Delaisse* által eredetinek mondott kézirat ugyanis kétséget kizáróan nem *Kempistől* való, a sok javítás és betoldás, valamint az egésznek átrendezése viszont kétségkívül tőle származik. A szövegben észlelhető nagyobb változtatások azonban mindig csak a kifejezésekre és azok kapcsolásaira vonatkoznak és sohasem másítják meg az alapvető eszméket.

A belga tudós ennek ellenére sem kívánja eldönteni magának a szerzőségnek kérdését. Beéri azzal a konklúzióval, hogy *Kempist* nem nevezhetjük szerzőnek a szó mai értelmében. Ő, már mint *Delaisse*, hajlik arra a feltevéseire, hogy a „Krisztus követése” egy csomó rövid értekezésből alakult ki, amelyeket a „közös élet testvérei” szervezetének különböző tagjai írtak. Az egybefoglalás és símítás azután

Kempis Tamásnak jutott feladatul. Elmondja Delaisse azt is, hogy a kézirat tanulmányozásában a legmodernebb tudományos módszereket alkalmazta. Elemezte a papírost és a tintát s ibolyántúli sugarakkal vizsgálta meg a törléseket és beírásokat.

Az *Universe*, amely ismerteti Delaisse értekezését, helyesen jegyzi meg, hogy tudományos szempontból bármennyire érdekes probléma is a szerzőség, semmiképpen sem változtat a lényegen, azon nevezetesen, hogy a „Krisztus követe” ma is „best-seller” kiadvány az egész világban. S idézi Léon Daudet szavait, aki minden politikusnak és minden újságírónak éjjeli szekrényén ott szeretne volna látni ezt a könyvet.

*

Theas püspök, akinek egyházmegyéjébe Lourdes tartozik, nyilvános közleményben felszólította a lourdesi boltosokat és árusokat, hogy ne kövessenek el, sőt a maguk részéről is akadályozzák meg a víz-szaéléseket a grotta vizével, a kegytárgyakkal és a Szent Szűz képeivel. Nem szabad 1. lourdesi vizet eladni, 2. olyan kegyeleti vagy egyéb cikkeket forgalomba hozni, amelyek vízcseppeket tartalmaznak, 3. emléktárgyakra rányomni a lourdesi Szűz képét, 4. azzal a hozzáfűzéssel árúsítani vallási használatra szánt készítményeket, hogy azokat az egyház már megáldotta.

Közleményében emlékeztetbe idézi a püspök, hogy maga a Szűzanya adta meg az utasítást a grotta vizének miként való használatára, amikor ezt mondta: „Menj, ilyál a forrásból és mosd meg magadat”. A grotta vize tehát arra való, hogy ígyunk belőle és mosakodjunk benne. Akár a helyszínen, akár másutt az otthonunkban, de mindig a megkívánt vallásos tisztelettel. Soha és semmi körülmények között sem engedhető meg azonban, hogy a víz kereskedelmi

forgalomba kerüljön. Ellenkeznék ez a Szűzanya kifejezett kívánságával és Lourdes immár százéves hagyományával. A grotta vize ajándék számunkra. Nem szabad tehát árúsítani sem közvetlenül, sem közvetve, vagyis belefoglaltan más árucikkbe, akkor sem, ha utóbbinak vallási célzata van. Eppen ezért nem szabad eladni és a zarándokoknak sem szabad megvenniök rózsafüzérek, fészületek vagy érmek, amelyekbe kis cseppeket dolgoztak bele a grotta vizéből. Minden ilyen esetben ugyanis a víz már üzleteskedés tárgya. Úrügyl szolgál a vonatkozó készítmény árának felemelésére s ugyanakkor reklámul is az ilyen cikkek kelen-dőségéhez. S ha már az ilyen eljárás is feltétlen tilalom alá esik, akkor egészen nyilvánvaló, hogy semmi körülmények között sem szabad megvásárolni még emlékül sem az olyan nem vallásos jellegű készítményeket — töltőtollakat, szelencéket, gyűrűket, láncokat, ékszereket —, amelyek a grotta vizét tartalmazzák.

Megengedhetetlen visszaélés az — folytatja a püspök —, ha a lourdesi Szent Szűz képével díszítettek olyan emléktárgyakat, mint szappantartó, illatszeres üveg, öngyújtó, cigarettatárca, zsebkönyv vagy bármilyen más személyes használati tárgy, háztartási vagy toalet-cikk. El kell itélni egyes árusoknak azt az eljárását is, amikor eladásra kínált kegyeleti cikkeikről azt állítják, hogy azokat az evház már megáldotta. Ez az eladási módszer két okból kárhóztos, nevezetesen: 1. nem felel meg az igazságnak, mert az egyház sohasem áld meg eladásra szánt tárgyakat, 2. nyereszkeskedés sugallja, mert a kereskedő az állítólagos megáldás fejében a szokásosnál mindjárt magasabb árat is szab.

Befejezésül kijelenti a püspök, több okból is kötelességének tartotta, hogy óvja a Lourdesba zarándokló híveket azoktól az üzeli-

mektől, amelyekkel a városban találkozhatnak. Annál is inkább, mert a centenáriummal kapcsolatban igen megtévesztő, újfajta visszaélések jelentkeztek. Ugyanakkor figyelmeztetni kívánta a boltosokat és árusokat is, hogy a keresztény lelkiismeretességnek és a jó izlésnek megfelelően járjanak el s ne akarják meg nem engedhető módon is növelni bevételeiket.

*

Françoise Sagan írásai, amelyek közül a „Jónapot, búbánat“, legutóbb magyar fordításban is megjelent, nem olyan természetűek, hogy minden vonatkozásban kiállnák az erkölcsi bírálatot. Én talán más szemmel nézem őket, mint sokan az olvasók közül, s komoly értékeket is látok bennük, azon azonban nem csodálkozom, hogy egyházi hatóságok világszerte óvják tőlük az ifjúságot.

Elutasítón nyilatkozott róla a minap az *Osservatore della Domenica* vatikáni hetilapban Mario Crovini prelátus is, akit egyházi szempontból mindenképpen illetékes személyiségnek kell elismernünk. Ő vezeti ugyanis a Szent Officiumnak azt a hivatalát, amely az Index-ügyekkel foglalkozik. „Nem táplálók túlzott fogalmakat a mai nemzedék erényei felől — jelentette ki a prelátnak —, de borúlátásom nem megy annak feltételezéséig, hogy a mai fiatalok zöme hasonló Sagan alakjaihoz. Ezenfelül pedig erősen hiszek a szellemben, mindenekfölött Krisztus könyörület és megszentelő jelenlétében napjainkban is.“

Mindezt azonban inkább csak az összefüggés kedvéért, a most következő világos megértése okából bocsátottam előre. Miként ugyanis az *Universe* közli, megkérdezték Crovinit, hogy ha neki is ez a véleménye Sagan könyveiről, akkor miért nem sorolták be azokat a tilalmazott művek közé. S a válasz, amelyet adott, számunkra is eliga-

zító az egyházi Index annyit vitatott kérdésében. „Sagan elbeszéléseit — mondta a prelátus — azért nem tettük Indexre, mert a Szent Officium hivatala ma már csak azokat a kiadványokat bírálja el, amelyek valami különleges okból veszélyeztetik a hitéletet és az épiséget. Mindezek a művek, amelyek egyszerűen erkölcslenek, az egyéni lelkiismeret ügyét képezik.“

*

Ha a pápa és a bíborosok egyszer selyem, máskor gyapjú ruhát viselnek, ezt nem egyéni választásuk szerint, hanem pontos előírások alapján cselekszik. Annak megállapítása, hogy a Szentatya és a bíborosok az év egyes napjain és a különböző alkalmakkor milyen minőségű és színű öltözkémben jelenjenek meg, a „pápai szertartások prefektusának“ teendői közé tartozik. Hogy ilyen tisztség létezik, még az egyházi személyek közül is kevesen tudják, azért foglalkozik vele érdekesség okából az *Universe* római munkatársa.

A prefektus évről-évre összeállít egy naptárszerű könyvecskét, amely a ruhaviselési utasításokat tartalmazza. A könyvecske rendszert 10 lapot foglal magában. Kétféle könyvecske készül: az egyik olasz, a másik latin nyelven. Kivitelezésükről a vatikáni nyomda gondoskodik. Egy olasz nyelvű könyvecskét fehér kötésben a Szentatyaának adnak át a megelőző év végén. Az olasz bíborosok is olasz nyelvű könyvecskét kapnak sárga kötésben. A többi bíborosnak latin nyelvű könyvecskét küldenek vörös kötésben.

Bizonyos meghatározott napokon a pápának a fehér selyem helyett fehér gyapjú ruhát kell öltönie. A minőségváltás oka többnyire liturgikus. Általános szabály, hogy a Szentatya gyapjú ruhát visel a nagyböjti és az adventi időszakban, valamint a nagy ünnepek vigíliáján. Ünnepnapokon és a litur-

gia ünnepi időszakában a pápa selyembe öltözik, ugyanígy megváltásának és koronázásának évfordulóin, még akkor is, ha ezek a napok a liturgia bünbánati időszakába esnek. A selyem ugyanis ünneplő ruhának számít.

Ami a ruha minőségét illeti, a bíborosokra ugyanezek a szabályok vonatkoznak. Náluk az ünnepi szín a karmazsin, a nem ünnepi a viola. Az év két napjára rózsaszín az előírás. Egyik a nagyböjt negyedik vasárnapja, a Laetare-vasárnap, a másik az advent harmadik vasárnapja, a Gaudete-vasárnap.

Evenként kétszer a prefektus úgynevezett „intimatio“-t bocsát ki, amelyet az *Osservatore Romano* is közread. Az „intimatio“ felszólítja a bíborosokat, hogy tegyék fel vagy vegyék le a hermelint a „cappa magna“-ról, az uszályos köpenyről. Rendszerint Áldozócsüdtörtök az a nap, amikor le kell venni a vállról a hermelint, és Szent Katalin ünnepe, november 25-e az a nap, amikor vissza kell helyezni.

A „pápai szertartások prefektusa“ mindezekben az utasításaiban a hagyományokhoz igazodik. Eredetileg csak a római bíborosokat érintették az utasítások, később azonban kiterjesztették azoknak érvényét az európai, majd legutóbb az összes bíborosokra.

*

Egyszer már foglalkoztam rovatomban azokkal a törekvésekkel, amelyek a közhasználatból kiment régi nyelvek mesterséges felélesztésére irányulnak. Ha jól emlékszem, három konkrét példára utaltam. Mistral és a „felibreik“ kísérletére, amely nagy irodalmi dicsőséget hozott a romantikus lelkű mozgatóknak, de a provençal nyelvet még sem tudta feltámasztani; a héber nyelv uralmának hivatalos visszaállítására az új Izraelben, ami az eddigi jelek szerint teljes eredménnyel bíztat; végül a függetlenségét visszanyert Írországnak ar-

ra a lépésére, hogy az angol nyelv teljes kiszorításával nemzeti nyelvévé nyilvánította az ősi gael nyelvet, ennek sikerét azonban kétségesnek mondtam.

Ezt a gael nyelvre vonatkozó kétséget látom most megerősítve abban a feltűnést keltő beszédben, amelyben Lucey corki katolikus püspök arra hívta fel az összes tényezőket, hogy fogjanak össze az ír nép megmentésére. A beszéd nyilvánvaló politikai célzattal hangzott el, mert felveti a felelősség kérdését is azért, hogy évenként még mindig kerekén 50.000 személy kénytelen elhagyni szülőhazáját. Amiért azonban egyáltalán szölok a beszédre, a nyelvet érintő szakasza. „Tagadhatatlan tény — jelentette ki a püspök —, hogy ma kevesebben beszélnek a gael nyelvet Írországnak, mint 30 évvel ezelőtt. Az ősi ír nyelv újjáélesztését célzó politika tragikus kudarcba fulladt, amiért drágán fizet a nemzet. Akik a nép megmentése helyett a nyelv megmentésének adták az elsőbbséget, már eredendően megsejtették a nemzeti értékek helyes rendjét. Ami azonban még súlyosabbá teszi a helyzetet, az a körülmény, hogy nemcsak a nép megy veszendőbe, de a nyelvet sem lehet megmenteni.“

Hogy egyébként Írországnak valóban komoly nehézségek lehetnek, arra következtethetünk D'Alton bíboros, armaghi érsek beszédéből is, aki felszólította minap a nevelőket: szálljanak szembe a pesszimizmusnak azzal a szellemével, amely lépten-nvomon tapasztalható az ír nép körében.

*

A milánói székesegyház hat „klerikusának“ nincs párjuk az egész világon. Ők az egyetlen egyházi személyek, akik felvehették a kisebb rendeket anélkül, hogy szándékukban állna valaha is pappá szenteltetni magukat. A kánonjog tudvalevően megtiltja a kisebb rendek kiszolgáltatását olyanok ré-

szére, akik nem kívánnak papok lenni. A pápa azonban időről-időre felmentést ad a milánói egyházmegyének e jogszabály alól.

Hogy miért? Mert a milánói egyházmegye az ambrozián ritust követi s ez a ritus helyet és külön feladatokat jelöl ki olyan személyek részére, akik csupán a kisebb egyházi rendeket bírják. Ezek a kisebb rendek tudvalevően: az ajtónálló, felolvasó, az ördögűző és az oltárszolga rendje. Mindezek a rendek a korai egyházban is megfelelő alkalmazással voltak összekötve, később azonban megszűnt ez a gyakorlat s a XII. század óta már csak a papnövendékeket szentelik fel a kisebb rendekre, előkészítéssel a nagyobb rendekre, vagyis az alszerpapi, szerpapi és áldozópapi fokozatokra, míg magukról a kisebb rendekhez fűződő teendőkről általában világi alkalmazottak útján gondoskodnak. Mint mondtuk azonban, más a helyzet a milánói egyházmegyében, amelynek ambrozián liturgiája több vonatkozásban eltér a rómaiétól.

A milánói székesegyház hat klerikusának kötelezettségei hasonlóak a papokéhoz. Hajkoronát és reverendát kell viselniök, naponként különböző jámborsági gyakorlatokat végezniök és nőtlenségben kell élniök. Bármikor lemondhatnak azonban tisztségükről s akkor már mint a laikusok közé visszahelyezettek meg is házasodhatnak. Középiskolai érettségivel kell rendelkezniök s érteniök kell a latin szövegeket. Fő feladatuk, hogy segítsenek a székesegyház kanonokjainak a székesegyházzal kapcsolatos ügyek intézésében. Vannak azonban egyéb feladataik is. Az ambrozián ritust illetően gyakorlati oktatásban részesítik a papnövendékeket s ügyelnek arra, hogy semmi csorba se essék az örökölt formákon. Ellenőrzik a sekrestyéseket, a templomi kincstár őreit, a takarító személyzetet és a temetőszolgákat. S természetesen közre-

működnek mindazokban a szertartásokban, amelyeken a liturgia előírja.

Hatuk közül az egyik — prefektusi címmel — a testület közvetlen főnöke. Ennek van egy különös és napjainkban már teljesen fölösleges kötelessége is. Az ünnepélyes érseki szentmiséken meg kell ízlelnie a bort és a vizet, amelyet az érsek át fog változtatni. Eredetileg azért iktatták be ezt a mozzanatot a szertartásba, mert a hajdani olasz viszonyok között mérgezésről félték. Ma persze csak a hagyománytisztlet őrzi ezt a történeti érdekességet. A prefektus felajánlás előtt a főoltár legfelső lépcsőjén állva, arccal a hívek felé fordulva iszik egy kortyot a borból és a vízből.

Mind a hat klerikusnak külön lakása van a székesegyházzal összekötött érseki székházban. Rendes havi fizetést kapnak és részsedés jár nekik azoknak a gyertyáknak a jövedelméből is, amelyeket a hívek a Szűzanya tiszteletére gyújtanak meg. Megjegyzi még az *Universe*, hogy noha a klerikusok bármikor visszatérhetnek a világi életbe, ilyen eset csak a legritkábban fordul elő.

*

Végül három apróság.

Június 13-án a londoni Albert Hallban zsoldár-fesztívtált rendeztek, amelyen zene, ének, pantomim és tánc vitte a fő szerepet. Bemutattak a többi között két dramatizált játékot. Az egyik gyertya- és barka-táncsal elevenítette fel az ószövetségi frigszekerény dicsőítését, a másik egy örvendező felvonulást jelentett meg, útban Jeruzsálem felé. A st. michielsgesteli holland süketnéma intézet leánynövendékei „Az Úr az én pásztorem” címmel pantomimet adtak elő színes ruhákban és fényhatások mellett, kórossal és zenekari kísérettel.

Először fordult elő az egyház tör-

ténetében, hogy szentmise alatt egy csomó harmonika szolgáltatta a kísérő zenét. Az eseményszínhelye a párisi Notre Dame volt, ahol nászmise keretében kötött házasságot Nicole Rioufrey kisasszony, a párisi vásárcsarnokok múlt évi „királynője”. A zenészek hivatásos harmonika-művészek voltak, köztük egy világhírű hármas, amely „Francia harmonika-klubnak” nevezi magát. Szereplésükhöz külön egyházi engedélyt kellett kérni, azt azonban nem mondja meg az *Universe*, hogy ki adta meg az engedélyt.

Brigid de Vine írja, hogy a hívek részéről megkeresték az angol püspöki kart: tegye megfontolás tárgyává, nem lehetne-e bevezetni a rosszul hallók vagy egyáltalán nem hallók érdekében a templomokba is azt a legújabb technikai

berendezést, amelyet egyes színházakban és gyülestermekben már sikerrel kipróbáltak. A találmány lényege az, hogy a falakra körben antennát húznak, amelyet egy szabványos rádióerősítóből táplálnak. Ennek az antennának a kisugárzása elég erős ahhoz, hogy olyan mágneses teret létesítsen, amely működésbe tud hozni egy töltőtoll-nagyságú, zsebben tartható vevőkészüléket. Ez a készülék a fülben elhelyezett parányi hallgatóhoz kapcsolódik. A vevőkészüléket szárazeleme 60 órán át folyamatosan működésben tudja tartani. A belső berendezés költségei minimálisak, az üzemeltetés pedig alig jelent külön kiadást. A találmány megbecsülhetetlen értéke, hogy a rosszul hallók is teljesen szabadon mozoghatnak és helyezkedhetnek el a templomban.

A KIS ÚT

Istent szeretni kell minden képességünkkel, embertársunkat pedig úgy, mint önmagunkat. Ez az Isten parancsa. De mi a szeretet? Eddig azt hittem, hogy a szeretet az, ami hozzánk lelkileg közelállókkal összekapcsol. Jó vele együttlenni, érdekel minden, ami vele történik, szeretünk vele beszélni. De hogyan parancsolhatja ezt Jézus az ellenségeinkkel szemben kötelezőnek? Érzéseinket nem lehet szabályozni, Lehetetlen bebeszélni magamnak, hogy jó volt ellenségeimmel együtt lenni. Mi hát a szeretet?

Elsőnek egy mellékmondatra válaszolunk: „Érzéseinket nem lehet szabályozni”. De igenis lehet. Mindenki tudja, hogy lehet magunkat valamibe „belelovalni”, vagyis lehet valamit a lelkünkben forgatni, felmelegíteni, minden oldalról körüljárni, gondosan becsomagolni, „hogy ki ne hűljön bennünk”. Lehet magunkban meghányyni-vetni, másoknak elmondani. És lehet egy dolgot szándékosan elutasítani magunktól: mással foglalkozni, gondolatainkból kivetni, mint ahogyan egy bűnös gondolattal tesszük, és rájövünk, hogy „másnap már nem

is fáj olyan nagyon”. És lehet az is, hogy a bennünket ért ellenséges magatartást felajánljuk elégtételül azokért a sértésekért, meg nem értésekért, amelyeket mi követünk el másokkal szemben, és amiket talán észre sem vettünk. Próbáljuk csak meg, és látni fogja, hogy igenis lehet érzéseinket szabályozni.

De hogy a lényegre térjünk: „Mi tehát a szeretet?” Sokszor volt már erről szó a Vigília hasábjain, de talán elkerülte figyelmét, vagy talán mint újabb előfizető, nem ismeri a régebbi számok tartalmát.

A magyar „szeretet” szó külön-

böző fogalmakat fed. A szeretet egyik faja a vágy, a szeretet, valami „jónak“ megszerezni akarása. Így szeretem az ízes gyümölcsöt, a nyugalmas környezetet, a megbízható jóbarátot, mindent és mindenkit, aki, vagy ami egy hiányérzést betölti, aki, vagy ami nem jó.

Ez nagyon természetes formája a szeretetnek és nem csupán önzés, mert a hálának egy neme kapcsolódik bele, és hiánya az etikának igen alacsony fokán állónak mutatja az illetőt. „Mondj valakit hálaízlannak, és minden rosszat elmondál róla“ — mondja a latin közmondás. És természetes, hogy azt, aki hozzám nem jó, hanem rossz, azt ezzel a szeretettel nem szerethetem.

Egy másik fogalom, amit a magyar nyelv a „szeretet“ szóval fejez ki, az értékekhez fűződik. Az isteni szikra, amely lelkünkben világol, megnyilvánul abban is, hogy ami örök isteni — a Szépség, a Jóság és az Igazság —, visszhangot vált ki lelkünkben. Ha szépet, jót, és igazat látunk, „repedni kezd lelkünkben“ valami, örülünk neki, ha semmi egvéni hasznunk, javunk nincs is belőle. Szeretem a művészet tárgyait, a természet szépségeit, szeretem a tudósokat, művészeket, a jellemes és jó embereket, a gondolkodókat és alkotókat, a nagyokat, hőseket és szenteket, azokat, akik megtestesítenek egy eszmét. Ennek a szeretet-fajtának neve tetszés-szeretet. Lehet, hogy ellenfeleimmel szemben érezhetek tiszteletet és nagyrabecsülést, ha látom, hogy őszintén hiszik azt, amit hirdetnek, még akkor is, ha ez számomra ál-

dozatot, sőt kárt jelent. A nemes ellenféllel szemben lehetséges az őszinte kézfogás, ha állnak is fenn bizonyos ellentétek. Világos azonban, hogy azokat, akiket mint tudatos rosszakaróimat ismertem meg, mint rossz embereket, azokat nem szerethetem a „tetszés-szeretettel“.

Marad a szeretetnek egy harmadik faja, a patronáló, védelmező, jóakaró magatartás. Ez a nagykorúsodási folyamattal jár együtt. A kisgyermek még csak rombolni, megkaparintani, elfogyasztani, szájbavenni akar. A megóvó, adni tudó, másra irányuló lelki beállítódás szinte észrevétlenül keletkezik az emberben, de minél jobban gyakoroljuk, annál jobban növekszik bennünk. Minél többet gondozunk, ápolunk, szolgálunk valakit vagy valamit, annál jobban szeretjük, annál jobban ragaszkodunk hozzá, annál jobban növekszik szeretetünk, amelyért nem várunk viszonzást. Ez a jóakaró szeretet, amelyet Krisztus Urunk gyógyításban és oktatásban eltöltött élet végén még a keresztfán is gyakorolt. „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.“ Ez az a szeretet, amelyet ellenségeinkkel szemben is megkíván tőlünk az Úr. Kell jót cselekednünk minden emberrel, ellenségeinkkel is, kell imádkoznunk érettük, kell segítenünk, ha betegség, vagy más baj éri őket. Ha ezt következetesen kerestülviszük, egy idő múlva tapasztalni fogjuk, hogy a mi szívünkben is enyhülni fog a (különbben talán igazán jogos) fájdalom, sőt harag is, amelyről pedig az Úr Jézus azt mondja, „ne nyugodjék le a nap a ti haragotok felett“ F.

NAPLÓ

A HETVENÉVES FÜST MILÁN. A mai magyar irodalom egyik kiemelkedő költője és prózaírója, Füst Milán, ez év július 17-én töltötte be életének hetvenedik esztendejét.

„A feleségem története” c. regényét nemrégiben kiadta a Gallimard párizsi kiadó. Az író a francia kiadáshoz előszót írt. Ebben az autobiografiai rész mindössze a következő öt mondat: „Születtem 1888-ban. Sok hányattatás után tanár lettem és író. Jelenleg tíz év óta az egyetemen vagyok tanár. Nagyon sokat dolgoztam, megéltem jónéhány életveszélyt is, és mostmár fáradt vagyok. És ennyi az életrajzom.” Valóban, Füst Milán élete az alkotás jegyében, önmésztő munkában telt el. Olyan író, aki a művészetet szolgálatnak tekinti. A művészet igazszívé és áldozatos papjának nevezhetnénk őt, ha a kifejezés nem hangozna régimódi frázisnak. Egy idősebb író társ, a közelmúltban elhunyt Szilágyi Géza így beszél róla: „Önzetlenebb, önfeláldozóbb, jobban megszállott, mélységeiben elrélvült, magamagát bőkezűbben tékozló, gyógyíthatatlanabb fanatikusát az írásnak nem ismerem, el sem képzelhetem. Az írás lázában ég szakadatlanul... — valósággal égő fáklya.” Szilágyi szavait Füst munkamódszere teljesen igazolja. Egy Balzac, egy Flaubert, egy Mallarmé odaadásával párolta ő is művészté az életet; semmi energiát nem sokallott, hogy megtalálja a legtükéletesebbnek tűnő megoldást. Verseit évtizedeken át munkálja, 1913-as, 1934-es és 1947-es költeményes kötetiben érdekes és igen tanulságos a változatokat összehasonlítani. Nyugtalan szellem, akiből hiányzik minden önelégültség. „Advent” c. regényének 1920-as és 1949-es szövege is lényegesen különböző. Az író személyes közlése szerint negyvenezer oldalnyi kéziratlap, vázlat, jegyzet felhasználásával, hét esztendei munkával készült el „A feleségem története”, amelynek egyes fejezeteit és bekezdéseit többtucatszor dolgozta át.

A „Nyugat”-ban jelentkezett verseivel. Hangjának különlegessége, jellegzetes hosszú verssorai eleinte sok támadást váltottak ki. Ő volt a Borsszem Jankó, „Úst Titán”-ja, a konzervatív oldal és a „Népszava” költői egyaránt támadták. Ő így emlékezik vissza pályakezdésére: „A bizvást átkozottnak nevezhető költők közé tartozom magam is, minthogy egy nagy művészi forradalomnak egyik kitagadottja voltam.” Osvát Ernő felfigyelt rá, barátságába fogadta. Olyan új hang szólalt meg Füst Milánnal a modern magyar líra zenekarában, amelynek dallama az évtizedek múlásával egyre nemesebben, megragadóbban zeng. Nagy társaitól és barátaitól, Adytól, Babistól, Tóth Árpádtól teljesen független tudott maradni az ő lírája, rokona — az egy Berzsenyin kívül — irodalmunkban nemigen van, de a kortársakra (Kafka, egy időben Babits, stb.) és különösen a fiatalabb nemzedékre (József Attila, Weöres S., a novellista Gelléri A. Endre, stb.) erősen hatott. „Szép példája ennek Illyés Gyula költészete; ő a szürrealizmustól részben Füst Milánon át jutott el saját formáig. De hatott a legfiatalabb költőkre is, sokszor Illyés Gyulán keresztül” — állapítja meg Radnóti Miklós, és kijelenti, hogy „Füst Milán a formatörténet szempontjából nemzedékének egyik legjelentékenyebb költője”.

Füst Milán hangja az évek és évtizedek sodrában keveset változott, ami a lényegét illeti. Alapélménye — már húsz éves korában írott első verseiben is — a sebzettség, sértettség, magánosság, társtalanság, életmegvetés, félelem és viszolygás az emberektől, az egész ellenséges és belátástalan kortól. Esményei, erkölcsi igényei magasrendűek, a költő

mérlegén a kletlen és emberségnélküli modern világ könnyűnek találta-tik. Boldogtalanság, elkieseredettség, szakadatlan panasz jajong verseiben, Radnóti szavával „hősi szomorúság”. (Néhány darab kivételével mindegyik verse elégia.) E sirámok kifejezésére az eddigi költői formák nem alkalmasak, Füst Milán megteremti a magyar szabadverset. Ez azonban nem a kompozíció és a ritmus anarchiáját vagy sutbavetését jelenti nála, hanem a mondanivalóhoz, látomáshoz, komor tartalomhoz legjobban idomuló, adekvát köntöst, dallamot, lüktetést. A füstmiláni szabadvers lényegesen különbözik az „izmusok” egyes képviselőinek szabadverseitől, akik programszerűen arra törekedtek, hogy a világ kaotikusságára, rendtelenségére a költészet hagyományos formáinak szétbombázásával feleljenek. Paradoxonként hat, de tény, hogy Füst szabadversei hallatlanul zártak és szigorúan kötöttek.

A Füst-versek világa nem könnyen hódítható meg. Szokatlan, újszerű ebben a világban az éghajlat, mások ott a törvények, vonzások és taszítások, mint a mi hétköznapi világunkban. Aki rászánja magát, hogy megismerkedjék a füstmiláni líra tájaival, kiváló idegenvezetők oldalán teheti meg az utat. Füst Milánnal nagyon sok kiváló kritikusunk foglalkozott: Kosztolányi, Karinthy, Kassák Lajos, Nagy Zoltán, Radnóti, Szerb Antal, Komlós Aladár, Németh Andor, Vas István, Vajda Endre, és mások.

Világa fantasztikus-archaikus, bizarr-középkorias. Olyan középkor, amilyen a versekben ismerkedünk meg, sohasem és sohasem volt, mert ez sűrített és stilizált középkor. De a költő erejét és szuggesztivitását mutatja, hogy e tartományok, pompázatos öltözetű emberek, erős várfalak létezésében és magasabb realitásában mégsem kételkedünk. Elfogadjuk e mesebeli múltat, éppen úgy, mint Lautréamont Maldororját, mint Coleridge xanadui tündérpalotáját, amelyben Kubla kán lakott, mint Poe Ulalume-jának titokzatos hegyeit és vészjósló révjait. A költő mákonyos mágiájával rabulékli képzeletünket. Varázsvilágban sűrű, nehéz a levegő, zsoldoskatona áll páncélbaöltözötten, mereven a vártán, duhaj fickók nyers dalokat énekelnek, részeg kalmár halad szekéren a holdfényben fürdő országúton, egy sikátorban varga dolgozgat kötényében kis boltja előtt, céhpolgárok díszes kalpagjukban sétálnak a vasárnapi utcákon, egy boldogtalan kalandor a semmittevés lován üget sirja felé, a mindenható fejedelem előtt udvari költője térdepel és könyörög, két öreg ember — Kajetán és Bohemund — egy királyi lakodalmi forgatagában állanak méltóságteljesen és szomorúan. Minden élőlényen és minden tárgyon rajta van az elmúlás bélyege, az élők mellé hol bánatos, hol illetlen kísértetek szegődnek. Füst Milán szobrászi és festői képzeletű költő, egyik kritikusa szerint sok verse vaskos németalföldi életképekre emlékeztet. De Gulácsy Lajos is megfesthette volna a füstmiláni világ tájait, embereit és jelenéseit. Kassák Lajos viszont arra mutat rá, hogy Füst igen sok verse térhatású és szobrászi, „valóságos térbe állítót plasztikák”.

E világ teremtője nagy képpalkotó. Főként a perszifikációt kedveli. A mozdulatlan vagy elvont dolgok életre ébrednek nála, és lélegezni kezdenek. Groteszk, fantasztikus, álomszerű világa azért annyira életteljes, mert a költő mindent testi-konkrét formában jelenít meg. Az idő „vénu” s könnyei szakállára peregnék”. „Az elmúlás zöld levélen ül, mint holmi békaporonty”. Az éjszakában „fatönkök állnak, mint a vadkanok”. A kis házakat a domboldalon „egy óriási parittyá szórta össze-vissza”. Az égbolt csillagai is életet kapnak:

„Lám, a Medve ragyog s fiát veri: csöndre tanítja.
S lejjebb lassan, valamint tavirózsa, leúszik a Hattyú.”

Ezek a sorok — és még sok ilyen remekbesikerült leleményt lehetne idézni Füst verseiből — a magyar irodalom nagy értékei közé tartoznak. Egyébként is, a magyar nyelvnek nagy szerelmese és hatalmas művésze. Ugy tud magyarul írni, ahogyan csak nagyon kevesen tudtak: Pázmány, Ady, Móricz, Tóth Árpád. Megható vallomás nyelvünkhöz „A magyarokhoz!” c. verse: „Szent e nyelv! S több kincséd nincs neked! Oly csodás nyelv a magyar. Révület fog el, ha rá gondolok is.”

Füst Milán világa: fiktív középkor. De a költő, aki magára ölti rég-múlt idők öltözetét, nagyonis modern lélek. Az a mai ember szólal meg e versekben, aki szeretetre vágyik, de leggyakrabban közönybe, gonoszságba, kiméletlenségbe ütközik. A költő lelke érzékenyen reagál minden inzultusra: „... Utánam jönnek, üszkösbotlalt szurkálnak szörnyű módon, / Fázékony testemmel jeges vízbe rántanak.” Másol: „Oh jaj, megütöttek engemet, mint egy szegény, vak állatot...” Fiatalkori hűségese barátai meghaltak, társtalantul, egyedül érzi magát:

Oh, nincs e földön egy barátom...
S mi sistereg és csikorog,
Mi hempereg és úgy forog,
A keserű
Mennydörgetős ménküvel barátkozom.

Nagy fájdalom és egyedülléte kozmikus pesszimizmussá növekedik, minden a költő fekete jajszávat visszhangozza. Az ember ereje parányi, minden erőfeszítés meddő: „Változtatnod nem lehet...” — „És jobbról is, meg balról / A hiábavalóság dalát zengték a kórusok.” A történelem zűrzavar- és katasztrófa-sorozat:

„E részeg éjszakán hadd jósolok:
Hiába futsz ott fenn aranygolyó,
E föld súlyos-beteg, mint én vagyok.
Az ínség itt a törvény, sírjátok,
Mert sírni kell ám nektek mindezen,
Hogy nincs természetek e földeken,
S ha néha van, — előnti őt folyó.”

Keresi az Istent, és viaskodik vele. Elborult lelkével sokszor nem talál rá: „Nem hiszek a kinyilatkoztatásban / S hogy így néz ki megváltása után mind e nagy világ.” De néha közelkerül a Biblia Istenéhez:

„Ha szólítasz s megkérded majd tőlem: miért fiam, s hogyan?...
Oh akkor felmutatom majd Előtted tört szívem.”

A nemzeti elesettség nehéz óráiban, az első világháború utáni években is megtalálja az Istenhez szóló szavakat:

„Emeld fel mégegyszer a főnket,
Gyűjtsd össze megtört kis erőnket,
Könyörgeni hogy tudjunk Előtted.”

Prózája is nagy értéke a magyar irodalomnak. A 20-as évek legelején jelent meg az „Advent”, amelynek cselekménye I. Stuart Jakab uralkodása alatt, az angliai katolikusüldözések korában játszódik. Főhőse egy fiatal angol katolikus arisztokrata, akinek jellemében a gyengeség, a gyávaság és a vakmerőség, a veszéllyel való kacérkodás találkozik. Meghívhatja magát vacsorára a kegyetlen bírákhoz. A főhős lélekrajza, a fojtogató félelem ábrázolása, a korfestés mesterei. A fiatal katolikus nemes és a király parancsára ítélkező bírák beszélgetése Raszkolnyikov

és Porfirij Petrovics találkozását juttatja emlékezetünkbe. Megjegyzendő, hogy a regény megírása, de főként kiadása a maga idején igen bátor tett volt, mert az olvasók zöme fel kellett hogy ismerje: a demokratikus gondolkodású emberek üldözése, az akkori igazságszolgáltatás jogtalanságai feletti elkeseredését is kifejezte a szerző az „Advent”-ben, amelyet a fiatal Derkovits Gyula illusztrált.

„Az aranytál” társadalmi problémát boncolgat. A hirtelen meggazdagodás, a fáradság és munka nélkül került vagyon a szerelmet és a tiszta emberi kapcsolatokat szétrombolja, szétzülleszt. A főhős, gazdag fiatal ember, boldoggá akarja tenni szerelmesét, aki szegény leány. Nagy gazdagságát eltitkolja, kincset rejt el a kertben, hogy együtt találják meg. A „kísérlet”, a „játék” nem sikerül, a szerelmesek elhidegülnek. A tömörkedő vagyon demoralizáló hatásán kívül másik mondanivalója — úgy gondoljuk — a kis regénynek: szeretteinkkel, embertársainkkal ne játszunk, még jóhiszeműen sem. Az ember nem kísérleti nyúl, az ember az emberinél nagyobb hatáskört nem követelhet magának. Az „Aminé emlékezete” tragikusan végződő szerelmi történet, egy könnyed szerelmi kaland hatalmas szenvedéllyé növekedésének, egy öregedő ember öngyötörő kinszenvedéseinek, az elszalasztott boldogság utáni vágyakozásának nehezen feledhető története. Rokonságban van az „Aminé”-vel „A cicisbeo”, ez a renaissance-milióban játszódó kis novella. A sikamlós mesét tulajdonképpen Boccaccio vagy Aretino is kitalálhatta volna: egy fiatal ember elszeregeti az öreg férj gyönyörű feleségét. De nem az erotikus történet marad meg elsősorban az olvasóban, hanem az óriásivá növekedő féltékenységi és az öregségi tragikumának szívenütő rajza. (A közeledő halál, az öregkor keserűsége különben Füst lírájának is nagy témája: „Szózat az aggastyánhoz”, „Öregség”, „Madrigal”, „Az egyik agg levele Zsuzsannához”, stb.) A „Nevetők” és a „Szakadékok” az emberi lélek mélyrétegeibe nyúl be. A késői novellák közül még említsük meg „A lomnici csúcs avagy a méltóságos úr a kulcsukon” címűt. Bravúros írás; egy köztisztviselőben álló férfiú özvegye visszaemlékezik férjére, és az özvegy áradozó szavaiból egy sekélyes, hitvány, farizeus, üres ember — és egy hazug látszatvilág — képe bontakozik ki.

Füst Milán epikájának kiemelkedő darabja „A feleségem története” c. regény. Első kiadása 1943-ban jelent meg, harmadik magyar kiadása pedig 1957-ben. Ez a regény is nagy emberi szenvedélyeket ábrázol. A nagy érzéshullám ezúttal egy középkori és középszerű kereskedelmi tengerészkapitányt sodor el, és zúz össze. Störr kapitány, továbbá a bájos, de mind fiziológiailag, mind erkölcsileg pehellykönnyű feleség lélektani ábrázolása szép és hiteles. Az író a kor Mammon-imádó társadalmáról is ítélkezik, megteremtve Sir Alexander Kodor és a lecsúszott dzsentriből lett selyemfiú, Dedin úr alakját. A könyv nagy értéke improvizatív hatása. Az elmélyült, hosszú munka árán létrejött nagy regény úgy hat, mint valamely játékos kézzel odavetett, impresszionisztikusan vázlatos munka.

Dramai munkái közül a „Boldogtalanok” c. tragédia a magyar naturalista dráma egyik legszebb darabja. Női főszerepében annak idején Forgács Rózsi nyújtott emlékezetes alakítást. Gyengén sikerült viszont a „Catullus”; a Nyugatban jelent meg folytatásokban. A „IV. Henrik király” rendkívül költői, ragyogó alkotás, — habár színpadon való előadása igen magas kultúráltsági közönséget kívánna. (A budapesti rádióban kb. 10 évvel ezelőtt egy ízben előadták.)

„Vallomások és Tanulmányok” c. kötetében (1956), barátairól, író-társairól írt remek portréit, memoárjait adta ki, és folyóirat-tanulmányait.

Különösen foglalkoztatta őt Osvát Ernő személye, azé az Osváté, aki képes volt önmaga minden írói ambícióját eltemetni és egész életét a magyar irodalom fejlesztésére és a személytelen szerkesztői munkára feltenni. De Krúdy-, Nagy Lajos-, Karinthy-, Kosztolányi-, Somlyó Zoltán- emlékezései is becsesek. Egyrészt a személyes, baráti emlékek bősége, másrészt az élesszemű és tudatos művész-esztéta szakértő megjegyzései biztosítanak e cikkeinek maradandóságot. A képzőművészet és a muzsika is foglalkoztatja Füstöt, e területeken is otthon van, mint azt Nagy Balogh Jánosról, azután Yehudi Menuhinről, Toscanini-ről, Rácz Aladár cimbalomművészről írott megragadó jellemzései bizonyítják. Tanulmánykötetének legterjedelmesebb írása Shakespeare-dolgozata, amely a „Lear király” fordítása előtt jelent meg első ízben. Teljesen szubjektív mű, nagyon sok pontban ellenkezést vált ki az olvasóból, — így például mégsem valószínű, hogy Shakespeare olyan mértékben lett volna henye, „fércelő”, kutyafuttaban és felelőtlenül dolgozó művész, mint azt Füst állítja. De az elvitathatatlan, hogy legtöbb helyütt finom, találó, intúcióval teli gondolatokat kapunk az avoni hatyúról.

Esztétikai észrevételeit a „Látomás és indulat a művészetben” (1948) c. terjedelmes kötet tartalmazza. Nem módszeres esztétika, inkább az irodalom műhelyproblémáinak hallatlanul érdekes fejtegetése, — kezdő írók számára szinte nélkülözhetetlen könyv. Kedvenceiről, Dosztojevszkijről, Dickens Copperfieldjéről, az orosz Ljeszkovról, Kleist Kohlhaas-áról száryalóan és szenvedélyes szeretettel ír. Művének alapkoncepciója Theodor Lipps müncheni professzor gondolataival mutat rokonságot. „Ez mind én voltam egykor” (1947) — elmélkedések gyűjteménye, egy hosszú művész- és emberélet tapasztalatainak, etikai, esztétikai, pszichológiai, szociológiai és egyéb gondolatainak párbeszédes, élénk formában való feldolgozása. Az arab, perzsa nevek mögött fel-fel villan a „Nyugat”-nemzedék egy-egy alakjának szellemi és testi arcéle.

Amikor Füst Milán 60 éves volt, az Írószövetség és a kultuszkormányzat ünneplésben részesítette őt. Az ünneplésre Füst rövid, kedves beszéddel válaszolt. Többek között ezt mondotta: „Hívtak külföldre többször is, de nem mentem. Itt éltem, itt is akarok meghalni, mert ez a hazám.” És egy kis versikét is elmondott ezen az ünnepen. Minden biznnyal nem tartozik lírájának legfénylőbb darabjai közé, de olyan meleg emberség és emelkedett szemlélet sugárzik belőle, hogy megemlékezésünket e sorokkal fejezzük be:

Sok volt a munkám és kevés a bérem,
A túlórákat nem fizették énnekem,
Talán mert nem szerették énekem.
S mintha hiába ontanám a vérem,
Ez olyan volt nékem, édes Istenem.

Hadd térek hát Hozzád béremért,
Tedd szívemre jó kezed a véredért,
Mit ontottál hiába, jó bírő, —
Lásd törődöttlen állók most Eléd,
Öreg és megfáradt író.

(Dévényi Iván)

AZ „ÖRÖK BÉKE” ELSŐ APOSTOLA. Éppen 300 évvel ezelőtt — 1658. február 18-án — született a franciaországi Saint Pierre-Eglise-en: Charles-Irénée Castel, kit szülőhelyéről később általában csak „Abbé de Saint-Pierre” néven emlegettek. Tudomásunk szerint ő az „örök béke” eszméjének első európai apostola, s így éppen nem lesz érdektelen —

főként C. Hippeau tanulmánya nyomán — megemlékeznünk róla a háromszázados évforduló alkalmából.

Osi normandiai nemes családból származott; apja hadbíró volt, ő maga azonban gyenge testalkata miatt alkalmatlan volt a katonai pályára, s ezért egyházi pályára lépett. Caen-ban, a jezsuiták kollégiumában végezte tanulmányait, utána szerzetbe lépett, s felsőbb tanulmányok folytatására Párisba ment. Minden tudományág érdekelte rendkívül fogékony élénk szellemét. Egyszerre tanult metafizikát, erkölcsant, teológiát, kémiát, fizikát, anatómiát, orvostudományokat. Összeköttetésbe került kora szellemi életének legkiválóbbjaival, s jó kapcsolatai révén — de megérdemelten is — 1695-ben az Akadémia tagja lesz, ahol Bergeret örökébe lépett. 1702-ben mint az orleansi hercegnő gyóntatója elnyeri a tironi apátságot. 1712-ben Polignac bíboros kíséretében részt vett az utrechti kongresszuson, s az itt szerzett impresszióknak bizonyára jelentős részük volt élete főművének, „Az örök béke tervé”-nek („Le projet de paix perpétuelle”) megalkotásában.

Már a következő évben, 1713-ban megjelent Utrechtben a nagy mű két első kötete, 1717-ben a befejező harmadik kötet, melyet az ország akkori kormányzójának, XV. Lajos gyámjának, Fleury bíborosnak ajánlott. A bíboros állítólag így nyilatkozott az utopisztikusnak látszó művel kapcsolatban: „Őn megfélemedezett arról, hogy misszionáriusokat küldjön az uralkodók szívének meglágyítására és rábeszélésére, hogy az Ön nézeteit kövessék.” De hogy a mű nem maradt hatás nélkül, bizonyítja, hogy 1729-ben második és harmadik (Rotterdamban, illetve Párisban megjelenő) „az európai ügyek jelen helyzetéhez alkalmazott”, rövidített kiadására is sor került. Sőt évtizedekkel később, 1761-ben maga Rousseau is megjelentette kivonatban, és még 1775-ben is megjelent egy kivonatos kiadása ilyen címmel: „Egy jó ember álmai, melyek megvalósíthatók, avagy Saint Pierre apát hasznos és véghezvihető nézetei.”

Sajnos, hazai könyvtárakban nem akadunk a könyv nyomára, s így csak rövid kivonatos ismertetésekre vagyunk utalva tartalmát illetően. A XIV. Lajos uralkodásának végén dúló háborúk borzalmas pusztításai indították az emberszerető szerzetes-közíró arra, hogy tervet dolgozzon ki az „örök békére”, hogy keresse a háború elkerülésének, megelőzésének módzatait. Nagyobb nyomatékosság kedvéért műve elején úgy állítja be, mintha még a nagy IV. Henrik király konstruálta volna ezt a tervet, melyet elfogadott legyen Erzsébet angol királynő is és utódja, Jakab király, s egyéb európai államok és uralkodók. A terv lényege egy afféle világtörvénysszékk felállítására, amelynek tagjai az összes nemzetekből lennének kiválogatva, és feladata lenne békésen eldönteni bírói ítékezés alapján a népek között felmerülő vitákat. — Tehát Saint Pierre abbé voltaképpen egy olyasféle szervezetre gondolt, amely a mi napjainkban valósult meg a Népszövetség, majd az Egyesült Nemzetek Szervezete formájában, sajnos, nem a legtökéletesebb alakban.

Bár kétségtől elvonul első sorban ez a műve biztosít ma is időszerűséget Saint Pierre abbé alakjának, rokonszenves egyéniségének közelebbről való megismerése végett nem fog ártani egy futó pillantást vetnünk sorsa további alakulására, s egyéb irodalmi munkásságára is. — 1718-ban jelent meg a „Polysynodiá”-ról szóló értekezése, melyben élesen elítélte XIV. Lajos korábbi abszolutisztikus kormányzását, és a különféle tanácskozó szervek többértékűsége mellett szállt síkra. Ebben a művében tehát már egy francia alkotmánytervezet körvonalai kezdenek kibontakozni. A reakciós szellemű Polignac bíborost rendkívül felháborította ez a

korát megelőzően haladó szellemű értekezés, s javaslatára az Akadémia meghallgatás nélkül kizárta a mű szerzőjét sorából.

Ekkor csatlakozott az ú. n. „Alagsor-club“-hoz, mely filozófusokból, közgazdászokból s haladó szellemű reform-hazafiakból álló társaság volt, s nevét onnan kapta, hogy az elnöklő Hénoult Vendôme-téri palotájának alagsorában tartotta gyűléseit. A club 1724-től 1731-ig működött, ekkor a hatalmát féltő óvatos Fleury bíboros betiltotta működését. De fennállása idején tág tér nyílt Saint Pierre abbé számára, hogy szóban és írásban kifejthesse számtalan emberbaráti reform-gondolatát, melyek — sokszor talán utopisztikus módon — mind az igazságosabb társadalmi életet, az emberiség boldogítását célozták. Nagyarányú, gazdag irodalmi munkásságát valóban csak dióhéjban, „taxative“ ismertethetjük, de a tárgykörök már egymagukban is tanúságot tesznek a szerző jellemi és szellemi kiváltsága mellett. „Memorandumokat“, „terveket“ ír a párba-
jkozás ellen, a jobbágyság adóztatásának önkényessége ellen, a kolduskérdés megoldásáról, a perek számának csökkentéséről, az állami jövedelmek növeléséről, a nevelés megjavításáról, az európai nyelvek helyesírásának megjavításáról, az államok tökéletesítéséről, az utak gondozásáról, a főváros fejlesztéséről, a „jó írók akadémiajának hasznosabbá tételéről“, a bankjáradékokról, a leánykollégiumok számának növeléséről, az orvostudomány tökéletesítéséről, a szerzetesrendek reformjáról, a teológusok káros vitáinak megszüntetéséről, a kereskedelem tökéletesítéséről, a fizikai előadásokról, a trónörökös helyes neveléséről, a különböző minisztériumokról, XII. Károly svéd király és I. Péter orosz cár uralkodásának tanulságairól, a katonák helyzetének javításáról, az „egyetemes értelem állandó haladásáról“, a vallás lényegéről; s végül „Agathon“ című művében megrajzolja egy „igen erényes, igen bölcs és igen boldog érsek“ képzeletbeli portréját.

Valószínű, hogy ezek az értekezések, melyek a maguk korában forradalmian újszerűek voltak, ma már elavultak. Túlhaladt rajtuk az idő: részint megvalósíthatatlannak bizonyultak a maguk eredeti megfogalmazásában, részint már megvalósultak, esetleg már a megvalósulásuk is időszerűtlen. Mindez azonban semmit le nem von írójuk kezdeményező érdeméből. — Abbé de Saint Pierre magas kort ért el, 85 éves korában hunyt el Párisban, 1743-ban. De emléke ma is él. S ennek az emlékek örök életet biztosít életműve betűtengeréből kiemelkedő két francia ki-fejezés, amelynek ő adott létet. Az egyik, amelyről már bevezetőben megemlékeztünk, a „*pair perpétuelle*“, az „örök béke“. A másik pedig a „*bienfaisance*“ — „jótékonyság“ szó, amelyet a francia nyelvtudósok szerint ő alkotott meg. Nem nehéz felfedezni e két eredeti szóalkotás között a mély lélektani összefüggést. Mindenesetre olyan két szó ez, hogy csupán ezek megalkotásáért is érdemes volt lélni egy szép, tartalmas, hosszú életet. (Kunszery Gyula)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Kínai szelence címmel, a nemrég meghalt, nagyon tehetséges grafikus-művész, Kálmán Klára szép illusztrációival díszítve, értékes gyűjteményt adott Illyés Gyula a Távol-Kelet költészetéből. A mű oda kívánczik könyvtárunkban Kosztolányi népszerű *Kínai és japán verseinek* közelébe. S mégis, mily különbség a két könyv, a két fordító között! Kosztolányi formás kis európai impresszionista versekké költötte át a megadott keleti témákat; Illyés megpróbálja a maguk mi-voltában adni vissza ezeket a különös, számunkra nem egykönnyen fölfogható kis költeményeket. Problémája kínai, japán versekkel kapcsolatban nem is volt az olvasónak addig, amíg ilyen kosztolányiasan asszi-

milált formában találkozott velük; egy-egy végtelenül finom, rebbenő hangulat csendült felé, egy-egy halk, röpke akkord, olyasmi, amihez az impresszionisták és szimbolisták jócskán hozzászoktatták. A probléma csak most merül föl: ez a szalonhangszerelésű, teaház-hangulatú, mindig egy kicsit egzotikus alkonyfényben irizáló, mindig egy kicsit pillangó-kis-asszonyos költészet Illyés Gyula tolmácsolásában bizony egészen másnak mutatkozik. Kopárabbnak, idegenebbnek, szürkébbnek. Férfiasabbnak, és mindenekfölött realistábbnak. Nem olyan cserezsnyeszirom-finomságú, mint aminek gondoltuk és sok korábbi (de korántsem szavahű, megbízható) tolmácsolásból ismertük. Ez a líra nem végtelenül gyöngéd, moll hangnemű kis futamok sorozata. Ellenkezőleg: éppen a pontossága, néha — a mi izlésünk szerint — már nagyon is gyalogjáró realizmusa lép meg. Az ember sokszor nem is érti első olvasásra: mi hát a költészet ebben?

Elsősorban azért nem érti, mert a kínai versek költészetének egy jelentős tényezőjéhez egyszerűen nincs kulcsa; ezt nem lehet visszaadni, ez olyannyira egy nyelv és egy irodalmi hagyomány belügye, hogy európai nyelvre, európai észjárásra, európai költői formákban és hagyományok között képtelenség lefordítani. Hogy két különböző kultúrkör lírájáról van szó; meg hogy a kínai ember és a kínai társadalom egészen más volt: még csak hagyján — a fordítónak az ilyesmi megoldására, áthidalására még lehetnek eszközei, ötletei. Csakhogy a kínaiaknál — írja kitűnően tájékoztató bevezetőjében Illyés Gyula — „az ismétlődő szavak és képek olyan jelképrendszert teremtenek, amelyben alig igazodik el az idegen, még a nyelvtudás birtokában sem. Ehhez meg kell tanulni a költészet sajátos nyelvét is. Ez nem könnyű. Az még fejünkben marad, hogy zöld fenyő fehér havon a kínai versben tulajdonképpen állhatatos-ságot jelent, tán még az is, hogy virág tükörben (vagy Hold folyóvízen): a boldogság illanósága, de bajosabb már kitalálnunk, hogy ez a mondat: sajnálom a sárka kutyát Hsziensjang városában, azt tudatja, hogy halálra vagyok ítélve. Ilyen érzéssel van s mindegyik mögött egy-egy történet vagy legenda“ ... *Az őszi fellegek alatt az estben barbár lovasok ostora pattog* — olvassuk az egyik versben. „Megragadó melankóliájú kép“ — mondja Illyés Gyula. Megragadó melankóliájú — számunkra. A kínainak több. Mert — folytatja a bevezető tájékoztatása a kínai versről — „az ilyen valóságfestő sorok egy-egy kifejezése önmagában jelkép is... Például úszó felhő esti égen a dolgok hiábavalóságát, a világ hiúságát jelképezi.“

„Értheti-e a kínai verset, a maga igazi lényegében, más, mint kínai?“ — kérdezi Illyés Gyula. Minden jel arra vall, hogy: nem. Az évezredek alatt kidolgozott jelképrendszer többszólamúsága a mi számunkra hozzáférhetetlen. Ott még aránylag könnyen boldogulunk, ahol a versnek a mi élményeinket, emlékeinket is megmozgató erős hangulati sugárzása van, mint például ebben az *Ejszakai visszatérés* címűben:

Harmadik éve, hogy az utas útra kelt.
Magányos csónakon egy este visszatért.
Oly álomszerű volt, hogy félt, félt, egyre félt
kopogni saját ajtaján.

De ott van például a híres Po Csü-ji négysorosa: *Részség, meg az őszi levél*:

A szél az őszi fák csúcsán barangol.
Az öreg meg a borának beszél.
Arca akár a dércsípte levél.
Nem ez volt a színe tavaszkor!

Az ilyesmit nem lehet a mi szokásos európai versolvasó-gyakorlatunk szerint olvasni. Az ilyen versekben nem kapunk semmiféle intellektuális támaszt; teljességgel magunkra vagyunk hagyatva, nekünk magunknak kell fölépítenünk a miniatűr képekből egybeálló *egész*et, ami éppen ropant, fegyelmezett, pontos valóságosságával mutat túl a pusztá észleleten, a jelenség mögötti lényegig. Ez a négy sor, ha tizedszer, huszadszor, harmincadszor olvassuk, s hagyjuk, hogy mind a négy sora kibomoljék, kiteljesedjék, bennünk egész valóság-tartalmával — ez a négy sor akkor mérhetetlenül több lesz, mint amit impresszionistákon nevelt ízlésünk futólagos első benyomásunk alapján sejteni vél benne; egy sors kerekedik ki belőle, úgy, hogy ennek a sorsnak a kozmikus kapcsolatait, létbe, kozmoszba tartozását is érezzük. S ami a legjellegzetesebb, leg-sajátábban kínai: a vers mindezt nem jelentős szavakkal, nem messzi asszociációkkal, nem a kép, kifejezés, forma, nyelv feszültségével éri el, hanem ellenkezőleg: pontosságával, eszköztelen egyszerűségével, közléseinek puritán realizmusával.

Ehhez természetesen hozzátartozik, hogy a kínai költő nyilván sokkal több értéket tulajdonít magának a szemléletnek, a minden esetleges tartalomtól független valóságos képnek, mint mi európaiak. Az ő valóságra való koncentrátsága olyan fokú, hogy a valóságnak mint valóságnak, mint szemlélt képnek, különleges szépséget ad; pontosságával kibontja, kiemeli a valóság saját, önmagában való szépségét. Ime:

A fűzfa árnyékában ferde napvilág;
ott áll a gém, patyolat tisztaság.
A vízbe néz. Ártatlan, szép, nemes
fővel halat keres.

Ez a kép valósággal vakító. És semmiféle szimbolista vagy impresszionista árnyalása nincs. Ha az európai költészetben belül valami rokon jelenséget keresnénk (persze azzal, hogy az egyik sajátosan kínai, a másik tipikusan európai), semmiképpen nem az egy időben igen divatos európai kínai- és japán-vers-utánpótlások között találunk ilyesmire. Amit — természetesen *mutatis mutandis* — még leginkább párhuzamba lehetne velük (vagy legalábbis egy fajtájukkal) állítani: azok Francis Jammes négy-sorosai, *Quatrains*-jei.

Holdsütötte folyam, szakadatlan áradással hömpölygő súlyos ezüst víz, és felszínén sehol egy fogódzó, szigorú olvadt nemesfém tükrén sehol egy figyelmet vonzó, pihentető kép... — ilyesformán hat a mai olvasóra az olasz Leopardi költészete. *Magános élet* címmel jelentek meg válogatott versei (élete gyér termésének többsége) Rába György kitűnő, stílus-hű fordításában, Nemeskürty István Leopardi-életrajzával és magyarázó jegyzeteivel. Ezek, amennyire lehet, közel hoznak a költőhöz; s alighanem Rába György is az egyáltalán lehetséges teljességgel adta vissza magyarul Leopardinak nemcsak a gondolatait, hanem hosszú verseinek sajátos folyékony-fém csillogását, panaszosan kitartott, mégis fegyelmezett (különös klasszicitással romantikus) hangját is, gondosan mérlegelve minden problémát, latra vetve minden lehetőséget, ritka fordítói lelkiismeretességgel a *stílus* iránt is, azzal a költő-filológus hűséggel, ami a jó fordító nélkülözhetetlen, de eléggé nem becsülhető erénye.

Hogy Leopardi a világfájdalom költője, az közhely; Nemeskürty István viszont arra vonatkozólag idézi Francesco Flora véleményét, hogy mennyire irodalmi közhely maga ez a világfájdalom is. Kérdés persze:

már akkor is az volt-e, amikor Leopardinál megszólalt? Leopardi óta Leopardit, Schopenhauert s a többi „pesszimistát“ annyiszor váltották föl aprópénzre, gondolataikat annyian koptatták valóban útszéli közhelyekké, hogy ma már útszéli közhelynek hat az is, amit ők maguk mondtak: Leopardi, Musset, vagy magyar változatban Kölcsey. A maga korában azonban Leopardi panasának, még ha megvannak is benne a pesszimizmus örök szólamai, aktualitása, hitele volt, kifejezett valami lényegeset a kor hangulatából. Nem véletlen, hogy amikor a tizenkilencedik században valahol olyasféle politikai, hangulati körülmények álltak elő, aminők között Leopardi élt és írt a maga idején: a költők, élményeik kifejezését keresve, mindig visszatértek Leopardihoz — mint nálunk például Zilahy Károlyék nemzedéke az abszolutizmus alatt.

Leopardi *különleges olasz* nagyságát viszont már nehezebben érti meg az idegen olvasó. Miért tartják az olaszok ezt a meglehetősen egyhangú, meglehetősen egyszínű, arányaiban sem nagy költői életművet olyan kivételesen sokra? Francesco Flora nyomán egyik jegyzetében Nemeskürty István Leopardi „csodás zenéjű verselésével“ magyarázza meg a dolgot. Az olasz lírában különlegesen fontos szerepe van a *nyelvi* teremteteknek, a *nyelven belül* való alkotásnak. Az olasz költők „kínos gondolat építgetik nyelvük nagy palotájának falait. Átvessznek egymástól egy-egy vesszort, motívumot, s azt egyre tökéletesebbé csiszolgatják. Ugyanazokat a szókapcsolatokat más-más összefüggésben mutatják be, egyre újabb asszociációkat keltve. Az olvasónak gyönyörűsége telik abban, hogy fölfedezi Petrarca, Dante számos sorát Leopardiban, új megvilágításban, újabb varázslatot keltve.“ Távoli analógiaként a mi irodalmunkból Aranyra, Babitsra gondolhatunk — s idézhetjük Bóka László *Arany nyelvi eredetisége* című tanulmányának ezt a pár sorát: „Arany... költői alkotása abban remekel, hogy roppant memóriája mindig elébe sodorja huszonöt-ötven esztendőök távolából az egyszer meglett tökéletes kifejezést, és friss ihletésű művében helyére — végső helyére — teszi.“ Az olasz olvasó olyanféleképpen gyönyörködhetik Leopardi Dante-idézeteiben, más költőktől átvett, kicsiszolt, tömörített, „végső helyükre tett“ kifejezéseiben, ahogyan a magyar olvasó gyönyörködik Kazinczy módján „fel-felsikoltva“ az Aranytól felbukkanó, új foglalatba vont, új szikrázást, tüzet, zamatot kapott Gvadányi-, sőt Tinódi-sorokon és felsorokon.

Külön érdeme a fordító Rába Györgynek, hogy bizonyos tudatos használt Kölcsey- és Vörösmarty-reminiscenciákkal Leopardi költészetének még ezt a sajátosan olasz elemét is átmentette s érzékeltette. Azért tehette ezt, mert elsősorban magára nézve érezte kötelezőnek szigorú, de elengedhetetlen igényét a jó fordítóval szemben: hogy „tisztán lássa költője irodalomtörténeti helyét“. (*)

SZÍNHÁZI ÓRJÁRAT: — REINHARDT, FRANZ WERFEL és a kétrészes színdarabok. — Színházaink műsorán egyre jobban elszaporodnak a két részben előadott színdarabok, pedig véleményem szerint egy színpadi színet nem elég a közönségnek, hogy egy súlyosabb veretű darabot megemésztessen, sőt hogy azt környezetével, társaságával még ott a színházban megvitathassa. A színház a társas, városi kultúra leginkább gondolatokat, eszméket termelő melegágya és szerintem — de meg amint látni fogjuk, Max Reinhardt szerint is — a kétrészes színházi előadás bizonyos fokig merénylet a színház kulturális hivatása ellen.

Stendhal Pármái kolostora százezres példányszámban forog ma már az olvasók kezén. Ha másból nem, ebből is megtanulhatnák színiguzgatóink, drámafordítóink és áldolgozóink, hogy lehetőleg egyetlen színdarabot

se faragnának kétrészesre. Stendhal regényének egyik főszínhelye a Scala színház, amely az osztrák megszállás alatti Milano legfőbb társadalmi találkozóhelye. A feudális környezetben élők társadalmi érintkezése ugyanis sokkal bonyolultabb volt, mint a miénk. A Scala-ban pedig a vezető családoknak fogadóterem nagyságnyi páholyaik voltak. Akkoriban írták az olasz zeneszerzők négy és öt főlvonásos dalműveiket és minden előadás között jó félórás szüneteket tartottak. S ezekben a szünetekben, de meg az előadás megkezdése előtt is jó félórányit az előkelők páholyaikban fogadták barátait, és a karzati, erkélyeket látogató közönség is kicserélhette véleményét zenéről és az énekesekről, és a napi eseményekről is. A színháznak tehát művészeti funkciója mellett megvolt a maga hatalmas társadalmi hivatása is a tömegek életében és a közvélemény kialakulásában. A darab hatása ugyanis nemcsak a játékidő alatt nő, hanem a szünetekben, véleménykicserélődés közben is fokozódnia kell. Jómagam tehát nem kielégítettnek, hanem kiájtzottnak érzem magam minden két részes színpadi előadás — mint legutóbb Kohout hatásos, de másfélórás felvonásai miatt kissé fárasztó darabjában is —, ha pedig a moziban az utolsó előadásból ellopják a szünetet a hazaigyekvő alkalmazottak, képesek vagyok előadás közben is föllátni, kimenni és vagy otthagyni az előadást, vagy pedig csak egy cigaretta elszívása után térni vissza a börtönné előléptetett nézőtérre.

Régen meg akartam már írni mindezt s csakis ezt, részletesen, fulminánsan, ószövegségi átkokat szórva a kétrészes darabok kitalálóiira s most egy újsághír eszembe juttatta, hogy Max Reinhardt tal történt alig tízperces találkozásom alatt ez a feledhetetlen mester ugyanezt mormolta maga elé, mikor Bécsben már égett a talpa alatt a föld és a fenyegető hitleri barbarizmus betörése előtt utolsó premierjét tartotta a Josephstädter Theaterben. Franz Werfel „In einer Nacht“ című darabja volt Reinhardt utolsó bécsi rendezése, 1937 őszében jártunk és mivel a darab magyar fordítójaül egyik színházunk részéről én voltam kijelölve, fölutaztam a bécsi második vagy harmadik előadásra. Es ha a darab lefordításából és színrehozatalából nem is lett semmi, mai napig feledhetetlen élmény számomra ez az előadás, az, hogy a szünetben kezét szorítottam Werfellel és Reinhardtal, hogy láthattam egy csodálatos együtttest — Helene Thimig, Hans Thimig, Attila Hörbiger, Edthoffer és azt hiszem Fritz Kortner volt a darab öt szereplője —, hogy elbúcsúzhattam a színházi és zenei kultúra középeurópai fellegrvától, a még meg nem becsületenített Bécstől, amikor a németiség még nem hívta ki maga ellen Hitlerhez sodródásával az egész világ ellenszenvét.

Egy újsághír juttatta mindezt eszembe: Salzburgban az idei ünnepi játékok folyamán újra bemutatják Werfel „Juarez und Maximilian“ című drámáját és újra eljátszzák az örök reinhardtí produkciót, a „Jedermann“-t is. Es ha nem is vehetek részt ezeken az előadásokon, az emlékek hajóján elmegyek a régi Reinhardt és Werfel bemutatóra, visszaidézem a színpadi költő Werfel nagy alkotásait: „Paulus unter den Juden“, „Das Reich Gottes in Böhmen“, „Juarez und Maximilian“, „In einer Nacht“ és a posthumusan Pesten is színrekerült „Jakobowski és az ezredes“ című művet. S amennyiben színházaink haladó nyugateurópai darabot keresnének, igazán műsorukra tűzhetnék a latin-amerikai népek szabadságharcáról szóló Juarez-t vagy akár a náciizmus feudális gyökereinek kárhöz-tatását, az „In einer Nacht“-ot.

Micsoda feledhetetlen színház volt Reinhardt idejében a Josephstädter Theater. A Josephstadt öreg házai közé ékelten állt ez az akkor

már kopott külsejű épület, de ha az ember belépett előcsarnokába és folyosóra, apró kis szalonszerű dohányzóiba, egyszerre a kultúra otthonába érzettnek érezhette magát. Régi bécsi metszetek köröskörül a falon, egységes stílus a falikaroktól a székek lábaig, bent pedig a páholysorok között a nézőterre belőgő hatalmas velencei csillár sokszáznyi égőjével. A színházba korán besereglő közönség kagylózúgásszerű mormolása aztán hirtelen elhalkul, mikor a csillár az előadás megkezdését jelzően fölhúzódik a mennyezetre, hogy a karzati helyek közönsége is ráláthasson a színpadra.

A címének megfelelően egyetlen éjszakán játszódó dráma negatív hőse egy burgenlandi, hajdani nyugatmagyarországi feudális főúr, akit csak a vadászat és a gyilkolás érdekelt világegyetében. Pedig házitanítót is fogadtak melléje ifjúkorában szülei, egy szegény diákot, aki szerelmes volt egy hozzája hasonlóan szegény lányba s azért tanult és dolgozott át éjt és napot, hogy orvos lehessen és ezt a leányt elvehesse. A főúr azonban megirigyelte tőle ezt a tisztá leányt, vagyona és rangja súlyával magához kényszerítette és a kismemizett szerelmű orvos Délamerikába vándorolt feledni s ott töltött el már vagy egy évtizedet a szerencsétlen indiók között s most csak egy látogatásra tért haza anyjához és hogy végleg elbúcsúzzék szülővárosától, Bécestől. A főúr, aki tudja, hogy megölte két ember tisztá szerelmét s aki iránt felesége sohasem melegszik föl, meglátja Bécs utcáin hajdani házitanítóját és vetélytársát, kastélyába cipeli a kézzel lábbal tiltakozó orvost és megdöbrent feleségét is kényszeríti a közös vacsorára. S mint a vadász a lesen, figyeli a két embert, mikor árulják el magukat, hogy szerelmük még ma is csitíthatatlan és olthatatlan. (Attila Hörbiger volt a magyaros vágású főúr, Helena Thimig a feleség és Edthoffer az orvos.) A három ember némasága döbbenetes feszültséggel töltötte be a színpadot. Az orvos nem is birta tovább, hiszen csak látni akarta még egyszer azt, akit szeretett. Főlkél a vacsorától, kijelenti, hogy még ma este el kell utaznia, mert akkor eléri Bécsben azt a hamburgi vonatot, amelynek segítségével most már örökre áthajózhatik Amerikába. Halottak napja van, a környéken munkázavargások tartják izgalomban a birtok és szeszyár vadászait és munkafelügyelőit s a főúr is szervez egy őt saját magát őrző fasiszta munkásőrséget, fegyvereket oszt ki, majd a bizonytalan erdőn át vezető útra hivatkozva elkíséri hajdani vetélytársát.

Felvonásköz, és ugyanarra a színre már hozzák is vissza a meggyilkolt orvost. Az erdőből egy lövés süvített feléje és az terítette le — mondja a főúr a hamarosan előkerülő magyar csendőrtisztnek, akit boka-verdesőn és magyaros akcentussal Hans Thimig formált remekbe. A súlyosan sebesülthöz orvost hívnak, ott fektetik le az ebédőterem háttérében üvegajtóval elrekesztett heverőn, amelyen áttetsző zöld függönyök vannak. A falusi orvos megjelenik és konstatálja a halált. A szervilis csendőrség olyan jegyzőkönyvet vesz föl, amely a főúr valószínű bűnösségét eltitkolja. A főúr azonban nyugtalan. Azonnal intézkedik telefonján, hogy neki és feleségének világkörüli útra szóló turistajegyet biztosítsanak. Hat hónapig távol akar lenni a fatális helytől, ahol barátjával ez a „véletlen” szerencsétlenség megesett. Az asszony azonban tudja, hogy a férje ölte meg a hajdani vetélytársát. S itt furcsa irracionális musba csap át Werfel megrendítő drámája. A férj érzi, hogy a felesége vádolja őt és újra meg újra magyarázni kezdi az asszonynak, hogyan is történt a szerencsétlenség... az asszony gyanúja egyre jobban megerősödik. De kapunk egy csodálatos színpadi játékot is. A férj és a feleség párbeszéde alatt a halott árnyalakja főlkél fekhelyéről — csak a

zöld, átvilágított függönyön át látjuk ezt — a hazugságait freckelő főúr nyomába szegődik, mint emléksze, vádlója, élő lelkiismerete. A nagy alakú Hörbiger mögött a kicsiny Edthoffer, mindig a színpad háttérével párhuzamosan és a belső oldalon, úgy száguldozott, hogy valóban csak árnyéknak, a gyilkos káprázatának tűnt föl.

Fölvirrad a téli hajnal s a harmadik fölvonásban útrakészen látjuk az asszonyt, akit brutális férje erre kényszerít. De az asszony nem akarja elhagyni megtalált szerelmesének holttestét. Uti neszeszeréből mérget vesz elő, hogy kövesse őt a halálba. S ekkor az előbbi fölvonás káprázata ismétlődik. A halott a zöld függönyök mögött fölemelkedik ágyáról. A lövés nem volt halálos, csak kómaszerű merevséget okozott, a rövidlátó és a főúrtól rettegő vidéki aggastyán orvos tévedett látéleletében. És a halálából föléledő orvos mostmár vádolni tud, elmondhatja, honnan érte a lövés. A főúr megtörik, vall, és a csendőrök elviszik.

Ennyi a darab, amelynek lekötésére a pesti ügynökökkel Bécsbe utaztunk. Így találkoztunk a színház egyik kis szalonjában Werfelrel, aki Reinhardttal beszélgetett ott. Valami régebben kezdett vita végére érkezni. Reinhardt, aki talán érezte már, hogy utolsó premierje volt ez Bécsben, áttetsző kék szemével a messzibe nézett és a darabok felvonásokeiról, időbeosztásáról beszélt. Nagyon fáradt volt s mint egy végnelkező mondotta: „Erdekes, hogy két felvonás kevés, az egy szünet nem elégíti ki a közönséget. Négy meg öt felvonás pedig a mai publikumnak már sok, hacsak nem valami nagy klasszikus érinthetetlen művéről van szó. Az arany szabály az, hogy se kettő, se négy vagy öt, hanem háromfelvonásosnak kell a darabnak lennie...“ Ennyit mondott s már búcsúzott is, de az volt az érzésem, hogy lélekben Bécstől is búcsúzik, egész színházi multjától s művészerékenységgel látja már, hogy Ausztria életében nem a tisztaság, az igaz szerelem és a becsület fog győzedelmeskedni, mint szerzője darabjában, hanem a náci erőszakosságú főúr és ő nem sokáig játszhatja kedvenc színházában ezt a darabot.

Ugyanezt érezhette a pesti ügynök is, aki mikor Werfeltől elváltunk, fülembé sziszegte: „Nem fog sok pénzt keresni vele.“ S Werfel valóban nem keresett „sok pénzt“ ezzel a darabbal, voltak erők, amelyek lefordítását és pesti előadását is megakadályozták. A náciizmus előhadainak nem volt kellemes ez a feudális erőszakosságú portré s a halott fölébredését, erőszakoltnak vélt happy endingjét is fölrojták. Werfel csak Jakobovskij című fasisztaellenes színművével jelentkezhett magyar színpadon, amely műfajilag meglehetősen vegyes alkotás és nem árulja el szerzőjének hatalmas drámai erejét, amely virágkorának darabjaiban lüktet. Mert Werfel ifjabb és egészséges korában a nagy korfordulók drámáit írta meg. A „Paulus unter den Juden“-ben a zsinagógák rabbi-jaival vitatkozó, kereszténnyé váló szent Pál lelki portréját rajzolja élénk megdöbbenő vonásokkal. „Das Reich Gottes in Böhmen“-jében is van magyar vonatkozás. Prokop és Zsiska tragédiája ez, a cseh huszita vezéréké, de szerepel benne Zsigmond király és németrómai császár is a bázeli zsinat kapcsán. A most Salzburgban fölújításra kerülő „Juarez és Maximilian“-ban pedig a latin-amerikai népek gyarmati függőségéből való kiemelkedése, Miksa császár mexikói pütkösdí királysága és kivégeztetése futi mai aktualitásúvá a drámát. Talán ez a mű kívánczoznék leginkább magyar színpadra is, hiszen Berchtold Brechtet megelőzően Franz Werfel emelte legmagasabbra a Gerhart Hauptmannról cserben hagyott haladó német drámaírodalmat. (Possonyi László)

PIO ATYA, a Krisztus sebeit hordozó calabriai kapucinus szerzetes iránt változatlanul nagy az érdeklődés világszerte. Nem csupán a buzgó katolikusok, hanem az egyháztól távolálló rétegek, sőt másvallásúak körében is. Az ilyen érdeklődésnek multhatatlan velejárója a komolytalan fecsegés, a felelőtlen pletyka, az álhir, a félreértésből fakadó csudatörténet, a vallási műveletlenség és a fontoskodás megannyi díszvirága. A legtöbb koholmány sajnos az unatkozó áljamboroktól ered. Ezért nem lesz érdektelen, ha néhány adattal bemutatjuk korunk e kétségtelenül egyik legérdekesebb egyéniségét. Adatainkat Ch. Mortimer Carty: *Pio atya, a stigmatizált* című könyvének francia fordításából és több francia lapnak a stigmatizáltról szóló cikkéből vesszük.

Pio atya, családi néven Francesco Forgione, 1887 május 25-én született Olaszországban, Benevento tartomány Pietrelcina nevű kis falujában, nem messze Monte Cassinótól. Atyja, Orazio Forgione, egyszerű frásztudatlan földműves volt. Az öreg Zi' Orazio — Horácius bátya — feleségével együtt nagy szegénységben élt és keserves munkával kereste meg a mindennapi betevő falatot hét gyermeke számára.

A kis Francesco félénk, visszahúzódó gyermek volt. Jobban szerette a csendet és a magányt, mint pajtásai zajos játékait. Kora gyermekségétől kezdve szinte veleszületett iszony élt benne a bűntől. Őt esztendőskorában már azon gondolkodott, hogy pap lesz, Istennek szenteli életét. Atyja szívesen vette szándékát. Hat éves korában zajlott le ez a kis párbeszéd közöttük:

— Azt tanácsolom neked, kisfiam, légy te szerzetes.

— De mi szegények vagyunk hozzá!

— Majd elmegyek Amerikába, fiam. Megkeresem én a pénzt, ami kell.

Valóban, Orazio Forgione több ízben is hajóra szállt és átkelt az oceánon, hogy teljesítse ígéretét. Odaát nem gazdagodott meg. De annyi pénzt, amennyi Ferenc iskoláztatásához kellett, össze tudott kuporgatni. A félénk és magánykedvelő fiú végül is 1902-ben felvételét kérhette a kapucinusok maronei kolostorába.

A fiatal novicius rendkívül szigorú programmal indult el a lelki élet magasba vezető ösvényén: a szüntelen böjt, a végnélküli imádságok, kemény vezelel és önsanyargatás eszközeivel alakította, fejlesztette egyéniségét, belső világát. A maronei kolostorban csakhamar szárnyra kelt a szuggés:

— A fiatal pietrelcinai Forgione olyan életet él, mint a középkori aszkéták. A reggeli szentáldozáson kívül nem vesz magához semmi táplálékot.

Megtörtént, hogy a sekrestyés azzal szaladt a superiorhoz:

— Pio testvér meghalt.

A superior megkérdezte: hol?

— A kápolnában.

— Hagyja őt nyugodtan. Imádkozik! — volt a felelet.

A sok böjt és önsanyargatás nyomán végül is láz támadta meg szervezetét. Az orvosok tuberkulózist állapítottak meg.

Előjárói, akik látták rendkívüli buzgóságát és hivatását, mégsem küldték el, hanem fogadalomtételre és felszentelésre bocsájtották. Ez 1910 augusztus 10-én ment végbe a beneventói székesegyházban, mely később a második világháború alatt teljesen rombadőlt.

Az orvosi diagnózisnak annyi következménye mégis lett, hogy a fiatal szerzetes egészsége helyreállítására és kímélése céljából felhelyezték a hegyek közé, a calabriai San Giovanni Rotondo helységbe a Kegyelme Asszonyáról elnevezett kapucinus kolostorba.

Böjtjeit, imádságait, önsanyargatását azonban itt sem hagyta abba, sőt még nagyobb hévvel folytatta. Mindezt természetesen a legnagyobb titokban tartotta. Nemcsak aszketikus gyakorlatait, hanem méginkább azok eredményeit. Huszonnyolc esztendő korában, 1915-ben, megkapta Krisztus sebeinek ajándékát, egyelőre láthatatlanul, de rendkívüli fájdalokkal.

Édesanyja volt az első egyike, aki tudomást szerzett a stigmákról. Pio atya ezidőtájt néhány napot szüleinél töltött szabadságon. Egy alkalommal Forgione mama épp akkor toppant be a szobába, mikor fia fájdalmasan rázta kezét a levegőben.

— Mi történt veled? Mit művelsz? — kérdezte. — Csak nem gitározol?

— Nem, édesanyám — felelte a fiatal szerzetes. — Nagyon fáj a kezem.

Három esztendővel később, 1918. szeptember 20-án, pénteki napon a San Giovanni Rotondo kolostor kapucinus atyái és szerzetesei Krisztus szenvedésének emlékét ünnepelték. Előző szerdán volt Assiszi Szent Ferenc sebhelyeinek ünnepe. Déli tizenkét óra előtt néhány perccel rémült kiáltás tört fel a kolostor templomából. A kövön kitárt karokkal hevert Pio atya. A sekrestyés kiáltására összefutott szerzetesek felémelték. Észrevették, hogy két kezéből, két lábából és oldalából szivárog a vér.

Pio atya, mikor önkívületéből felrezzent, könyörögve fordult szerzetes társaihoz, hogy senkinek ne árulják el titkát. Társai megígérték. Azonban a titoktartás eleve nem sikerülhetett, hiszen minden rendkívülit, ami egy-egy kolostorban történik, jelenteni kell a felsőbb rendi hatóságoknak. Pio atya sebeiről így tudomást szerzett a kapucinus tartományfőnök, aki viszont tovább jelentette az esetet a Szentszéknek. A vizsgálat nyomban megindult.

Egy jónevű orvos, Luigi Romanelli kapott megbízatást, vizsgálja meg Pio atya stigmáit. Hosszú időn át folytatta vizsgálatait. Jelentésében többek között így ír ezek eredményéről:

— A sebek nem felületiek. Ha ujjal nyomást gyakorolunk a bőrre, azt az érzést kelti, hogy alatta üres. Nem állt módomban, mikor a nyomást gyakoroltam, megállapítani, összefüggőek-e a sebek, mert az erős nyomás heves fájdalmat vált ki a megvizsgáltban. A lábak szivárgásai azonos jelleget mutatnak a kezek sebeivel, ugyanolyan fájdalmat vált ki a pontos vizsgálat a lábakon is. Az oldalseb tisztán vágás-jellegű, párhuzamos a bordákkal, hét-nyolc centiméter hosszú, mélységét nem lehet megállapítani; bőségesen vérzik. A vér artériás jellegű. A seb szélei azt mutatják, hogy az sem felületi.

Megállapításait e szavakkal zárja:

— Tizenöt hónap alatt öt alkalommal vizsgáltam meg Pio atyát. Ha tapasztaltam is egy-két alkalommal módosulásokat a szivárgásban, sohasem tudtam semmiféle ismert klinikai kóreset keretébe besorolni azokat.

A többi orvos, aki Romanelli doktor után vizsgálta meg Pio atyát, hasonló eredményekkel volt kénytelen beérni.

A sebek 1918 óta soha nem hegedtek be. A kéz sebei gyöngén, de állandóan véreznek. Ugyanúgy a lábaké és az oldalé is. Az atya naponként váltja rajtuk a kötést. A kolostor szomszédjai látják el a szükséges vászonnal. Az átvéresedett pólyákat sohasem adják vissza. A kolostor guardiánja ezeket lakat alatt tartja. Senki nem nyúlhat hozzájuk.

Így élt és él Pio atya az eldugott calabriai helység kis kolostorában

immár negyvennyolc esztendeje. Előljárói és az orvosok sokáig meg tudták őrizni titkát.

A vizsgálatok nyomán azonban mégis csak elindult a hír, a szóbeszéd és a suttogás. Különösen a második világháború után. Először a közelebbi, majd a távolabbi környékből kezdett szállongani, majd özönlenni a nép, végül Itália és a külföld legtávolabbi vidékeiről is. Évente mintegy háromszázezer ember zárandokol el a calabriai hegyek közé, a XVII. századi kis kolostor templomába. Naponta hét-nyolcszáz ember várakozik már hajnalban a templomkapu előtt. A közelebbi vidékekről kerezzel és lobogóval vonulnak a zárandokok, mint a mi búcsúaink, és még aznap visszatérnek. A távolabbi vidékekről, külföldről, Németországból, Amerikából, Franciaországból és Ausztráliából érkező látogatók azonban kénytelenek néha heteket várakozni Pio atyára.

Három dolog vonzza hozzá az embereket: hajnali szentmiséje, imáinak segítő ereje és gyóntatószéke. Miséiért szüntelenül ezer és ezer ember keresi fel. Hajnalban öt órakor mutatja be a szent áldozatot, amelyen minden nap újból átéli a Golgota véres drámáját, annyira, hogy sebeiből bőven ömlik a vér. A tömeg, mely azért várakozik, hogy részt vehessen miséjén, ha nem állnák körül jól megtermett szerzetes-társai, talán a ruhát is leszagatnák róla, hogy emléket vihessen tőle. De mikor az oltár előtt áll és belemérül a szent áldozatba, halálos csend üli meg a résztvevők seregét.

A sajtóban megjelent írások és a könyvek, melyek Pio atyával foglalkoznak, csodálatos és rendkívüli gyógyulásokról, bilokációról, jövődöbe látásról beszélnek. Ezekkel itt nem foglalkozunk, bármennyire is „csodatevő” hatalma és ereje” miatt érdeklődnek iránta a legtöbben. Az egyház hivatalos körei és hatóságai ezekben ugyanolyan szigorú és tartózkodó álláspontra helyezkednek, mint akár Lourdes gyógyulásai ügyében is.

Sokkal érdekesebb számunkra Pio atya egyénisége. Hogyan viselkedik a népszerűségnek és az érdeklődésnek ebben a forgatagában, a mélyebb lelki életet élő ember számára annyi szenvedést és veszélyt rejtő örvényben?

Nos, egyáltalán nem az a fajta ember, ahogyan az askétát általában elképzelik. Külső megjelenésében sem. Középtermetű, köpcös alakjával, szakállával, kövérek arcával, széles és vastag orrával inkább egy öreg szakács-testvérre emlékeztet.

Gondolkozását is rendkívüli egyszerűség és józanság jellemzi.

— En nem vagyok afféle barát — mondja magáról —, aki gyártja a csodákat. Egyszerűen csak megkísérlem imádságommal enyhíteni testvéreim szenvedését. Csak egy szegény nyomorult vagyok.

Ahol és amikor imádságával segít, egyszerűen, szinte titkolva teszi. A helybeli rendőrség vezetője például egy alkalommal kétségbeesetten hozta hozzá kisfiát:

— Padre! Nézd, mekkora daganat van a torkában! Segíts rajta.

Pio atya elmosolyodott, gyöngéden arcon legyintette a kis beteget:

— Semmi ez! Majd elmúlik.

Egy óra múlva a gyerek kiáltozni kezdett:

— Apa! Eltűnt a torkomból a daganat.

Az ilyen esetek miatt özönlük hozzá a nép a legkülönbözőbb kérésekkel. Néha olyan furcsa kívánsággal, amelyet csak az ért meg, aki ismeri az olasz ember természetrajzát. Az egyik riportban olvassuk, hogy reggeli miséjére menet, amikor a tömeg feléje szokta kiáltani kéréseit, egy környékbeli paraszt ezzel fordult hozzá:

— Padre! Három számaram volt. Kettő megdöglött, a harmadik is beteg. Segíts rajta.

— Te vagy a legnagyobb számár, testvér — felelte nevetve Pio atya. — Ne keverd az Urat efféle ügyekbe. Ha jobban etteted és kevésbé ütötöd volna őket, most nem kellene itt rimánkodnod.

Ilyen Pio atya. Egyszerű, józan öreg kapucinus; nem keveri össze Isten dolgait pillanatnyi emberi érdekekkel. Politikai nyilatkozatokat sem tesz: a róla terjesztett ilyen tárgyú szóbeszédék hazugságok.

Természetében megvan az olaszos lobbánékonyosság is. Különösen felbosszantja, ha látja, hogy a miséjére várakozó nép tülekedik. Ilyenkor bizony odakiált nekik:

— Pogányok! Szamarak!

Édesanyja, amíg élt, mindig ott szorongott a zarándokok között. Mikor Pio atya észrevette, hogy letérdelt előtte, odasietett, felemelte és rákiáltott:

— Édesanyám! Minek nézel engem? Szobornak, vagy bálványnak?

Mi az, ami mégis ott tartja helyén, ami miatt elfogadja a látogatók, zarándokok özönlését? Pio atyának van egy nagy becsvágya: a gyóntatás. Ma már akkora működést fejt ki e téren, mint a maga idejében az arsi plébános. Lélekbe látó képessége révén egy-két szóval rendkívüli hatást tud elérni. Emberek, akik súlyos lelki problémával keresik fel, néhány perc múlva egyszerre lesujtva és felemelve, de megerősödve távoznak tőle.

Gyóntatóként is megmarad józan, nyersszavú öreg kapucinus barát-nak. Ki nem állhatja a hosszú lére eresztett fecsegést, a lelki pletykálkodást.

— A sok beszéd még nem törli el a bűnöket! — inti meg a bőbeszédű gyónókat.

Mi sem jellemzőbb gondolkozására, mint az az éles megkülönböztetés, ahogyan a két nemet kezeli. Amíg a férfiak rögtön elébe juthatnak, az asszonyokat ugyancsak megvárakoztatja. Néha nyolc-tíz napig is.

— Ha férfi jön győnni — szokta mondani —, rendszerint komoly okból teszi. Az asszonyok nagy hányada azért térdel le a gyóntatószékbe, hogy kibeszélgesse magát.

Emberszeretete, amely rábirja gyógyító imádságaira, s amely miatt hetvenesztendő fövel fogadja és vállalja a gyónók özönlését, oly mély, hogy halála után is segíteni kíván az embereken. Az egyik tengerparti hegyoldalon hatalmas négyemeletes kórházat létesített. Eddig egymilliárd frankot gyűjtött és költött rá. A kórház — „la casa solliera della sofferenza” — feladata, hogy akkor is gyógyítsa a szegény betegeket és a szenvedőket, amikor Pio atya csontjai már a sírban nyugszanak.

(Sinkó Ferenc)

QUINTUS HORATIUS FLACCUS-ról írt szép és színvonalas könyvet Falus Róbert. A nagy gonddal készített munka az utóbbi évek egyik legérdekesebb és legolvasmányosabb monográfiája; Borzsák István utószava pedig sok vonatkozásban egészíti ki a „magyar Horatius” problémáját.

Az igazán nagy írók és költők hiteles portréját szinte lehetetlen megrajzolni. A hagyományos képhez mindenki hozzátesz egy-egy apró vonást: a saját egyéniségének egy — a költőével ugyan ugyan rokon, de mégis más — darabkáját. Horatius ma előttünk álló alakja is rendkívül sokrétű és változatos, aszerint, melyik század mit tett hozzá, vagy mit vett el belőle. Egyesek léhaságát ostorozzák, mások ihletét csodálják, a harmadikat filozófiája kelti ámulatra, és így tovább — tanúsítva, hogy sokan

olvassák, s mindenki számára van valami mondandója. Megjósolta ezt már ő maga is híres ódájában, melyet maga-magáról és költészetéről írt:

Áll ércnél maróbban művem, az én örök
Emlékem, s magasabb, mint a királyi sir,
És sem kapzsi vihar, sem dühös északi
Szél nem döntheti azt már le, se számtalan
Évek hosszú sora, sem rohanó idő.

(Devecseri Gábor ford.)

Wilamowitz-Moellendorf, a híres klasszika-filológus azt mondta költészetéről: „Csillag, mely saját fényével világít”. Verseiben van valami elegáns hidegség, valami a messziről jött ember fölényéből. Még akkor is, mikor a küzdőtér porondjáról ír lángoló szavakkal, érezhető, hogy ő azért fölhúzta a tógáját, nehogy beporosodjék. Különben sem titkolta idegenkedését a tömegtől: „Gyűlöllek, távol légy, alacsony tömeg!” — írta. Ez tagadhatatlanul nem a népet tanító költő magatartása. Am a rómaiak, mikor áldozatot mutattak be, előbb mindig tiszta folyóvízzel öblítették le kezüket; s Horatius, „a Muzsák papja” úgy érzi, „a költészet templomába” is csak a köznapok porától megtisztult igaz embernek szabad belépnie. Az „igazi emberség” témája mindig is központi kérdése volt költészetének. A satírákban sokat gúnyolja a középszerűeket. Az elfajzottakat az ősök példájával akarja jobbitani. Sokszor szinte tetszeleg az erkölcsjavító szerepében, hogy aztán egy léha verssel lerontsa a hatást. Ezekre az ugrásaira gondolhatott Goethe, amikor költészetét „félelmesen reálisnak” nevezte.

Valóban, az élet minden problémájának helyet ad verseiben. Borús perceiben a „Római ódák” fenyegető szavait kiáltja a romlott nemzedék felé, hogy aztán leheveredjék az árnyékos tölgy alá s jót húzzon a „gyönyörű falernumból”. Eduard Norden szerint „jellegzetesen szemlélődő típus”. Ezt azonban ódáit olvasva nem érezzük egészen helytállónak. Nem szemlélődött, hanem — élt. Megragadta minden óra gyönyörét, de át tudta érezni szenvedését is, legföljebb gúnyos fintorral vette tudomásul az utóbbit. A gyönyörök, élvezetek hajszolása kortűnet volt akkoriban, hiszen a divatos filozófus, Epikurosz „engedélyt adott rá”, hirdetve, hogy „nincs gyönyör igazság nélkül”. A rómaiak hát szorgalmasan gyönyörködtek, s azzal a meggyőződéssel, hogy ebben van az igazság. Mi már tudjuk, hogy a dolog nem egészen így áll; de Horatius még nem tudta, s ebben csak kora átlagos fölfogásában osztozott. Nem volt erkölcsztele-nebb, ledérebb a koránál, hanem hű kifejezője az akkori római világ nem egyszer cinikus eszméinek, melyek mögött a háttérben ott sötétlik a megoldatlan kérdés: a halál.

Mindegy, ki vagy, hogy gazdag-e, ősi sarj,

Vagy legutolsó koldus az ég alatt.

Orcus egyformán szedi, senkin

Nem könyörülve, a martalékot.

Mindnyájan oda kényszerülünk. Forog

Az urna, rendre dobja a száműzést

Végso parancsát — és megindul

Az őrk útra velünk a sárka. (Szabó Lőrinc ford.)

Sokszor nem bánnánk, ha mélyebb volna. Kárpótól viszont verseinek gazdag árnyalása, sok váratlan szépsége. Ezeket csak akkor tudjuk igazán méltányolni, ha meggondoljuk, hogy ami kétezer évvel Horatius után már ismerős a fülünknek, az az ő idejében új volt, s az azóta eltelt idők

nemzeti költészeteiben az ő kézzől kézre, korról korra adott öröksége. Nagyságát talán semmi jobban nem mutatja, mint az, hogy ezek a tőle kapott képek, gondolatok, hangok annyi és annyi változat után legfrissebben azért mégis nála hatnak, még ma is. Mint például az ilyen felejtethetlen tavaszi hangok:

Futnak a hó hadai, jön vissza a fű a mezőkre,
fákra a zöld haj, a lomb;
újul a föld színe és békén megapadva özőnlik
partjai közt a folyó...

vagy:

Enged a tél a tavasz meg a langy szelek édes ostromának,
a gépek vízre tolják a hajókat,
már nem öröm a baromnak az ól, sem a tűz a földművesnek,
s a rét se csillog fehér zuzmarásan...

(Szabó Lőrinc fordításai)

Ő maga is érezte, hogy valami újat, addig nem hallott friss hangot hoz; bátor öntudattal lépett be az irodalomba:

Csend s áhítat most! Im a mai nap
Még nem hallott dalt zengek a szűzeknek
És a fiúknak, én, a Múza-pap.

(Csengeri János ford.)

Ez a hang azóta is ott zeng Európa költészetében, s különleges erővel és frissességgel csendül föl a líra minden újjászületésében, legyen az akár a franciák reneszánsza, akár a magyar tizennyolcadik század megújódó irodalma. (R. L.)

MÁRFFY ÖDÖN. Nyolcvanéves elmúlt. Félig megvakult. De változatlanul fest ma is. És a színei ragyogóbbak, mint valaha. Az agg Márffy befelénéző szemmel fest. A tiszta valóságot látja, és ecsetje nyomán árad az ifjúság varázsa. Egyetlen halk, elmosódó szín sincs legfrissebb képein. Mindenik csillog, a nap fényében izzik, tűzpirosan, lángoló sárgán, haramatos kéken, harsanó zölden.

Színei mindig a legtökéletesebb összjátékkal gyönyörködtetnek. Fojtott lírájú azonosulások egy-egy tájjal, a napnak egy szakával, vízzel, levegővel, táncoló napsugárral. És minél hosszasan rezonálnak bennünk, ez a szemérmes, férfias líra annál szenvedélyesebb, egyénibb lesz. Akvareljeiben leplezhetjük le verhetetlen technikáját, hiánytalan dologbeli tudását. Minden vonal, szín a helyén. Mindenik kifejez, jellemez. Az egész nélkülözhetetlen része. Kényes műgondja nem ismer határt. Lelkiismeretes, hajszálalig pontos, kiszámított, mérlegelő műhelymunkája teszi, hogy alkotásai szembeszállnak az idővel. Értékben, jelentőségben folyton emelkednek. Sok szem nemzedékeken át változó pillantását kiállják.

Barátai, tisztelői főleg magángyűjteményekből kiválogatott műveiből, kétszáznál több olajfestményét és száznál több akvarelját állították ki az Ernst-múzeum termeiben. Ez a kiállított anyag, bár egy-egy világhírű festménye szerencsés külföldi vásárlók birtokában van, kielégítően tájékoztat életművéről. Témaiban (csónakázás holdfényben, ficáncoló paripák, napfényes kertek, csendéletek, portrék, önarcképek) nem az eseményyszerű, látványos, változatos külsőség köti le a figyelmét — hanem az élmény ereje, őszintesége s annak minél hívebb és meggyőzőbb felidézése. Csónakjai a vízen például sohasem röpke hangulatok, futó látványosságok, elfelejtett és felidézett emlékek, melyeken elszórakozva meg-

pihen, majd tovasiklik a szem. Sokkal többet jelentenek. A léttel azonosuló állapotok. Nem kevesebbre irányulnak, minthogy elindítsanak egy folyamatot: fokozzák és erősítsék életérzésünket. Vágató, ficánkoló, ágaskodó lovai is jelképek: a leplezetlen, viharos, ujjongó életszerelem megismerési kísérletei.

Napfényes kertjei, komor hegyei, messzeségbe vesző vízpartjai, még csendéletel, sőt kifejezetten misztikus tárgyú kompozíciói is, ilyen címekkel: „tavasz“, „halászat“: megannyi felérzés a „nagy szív“, a „természet“ lüktetésére.

Nemcsak nagy festő, hanem mély szemlélődő is. A gyermek elfogulatlan, kíváncsi szemével néz, és a felnőtt összefoglaló, érett szellemével ábrázol. Portréi is azért oly becsesek, mert megvesztegethetetlenül hű belső s külső képmások.

Életművében különálló helyet foglalnak el a Csinszka-képek. Méltón egészítik ki Ady Csinszka-verseit. A lángész élettársát mutatják be, aki az elérhetetlen szépségre sóvárgó igényével semmilyen más sorsot, hivatást nem akart. Vállalt megpróbáltatást, félreértést, de állhatatosságával és égő hitével kiemelte s végigélhette életútját kísérik. Bekerült a halhatatlanok közé, az irodalomba s immár végkép a képzőművészetbe is.

Az idők folyamán egyre híresebbé váló remekművei közül legjobban az önarcképeit szeretem. Meghatnak őszinteségükkel. A hivatásérzet megszállottsága sugárzik róluk. Olyan művész életútját kísérik nyomon, aki hajlíthatatlan és megtéveszthetetlen. Iránytűje a lelkiismerete. Hajtóereje az igazságszeretet. Egy a célja: a megvilágosodás.

Gazdag életműve még nem lezárt. Hiszen primér színekkel festett legfőbb látomásai késői fellángolást, új tavaszi virágzást fakasztottak benne. Érdekes és talán törvényszerű, hogy az út végén még hevesebben, ellenállhatatlanul, az élet titkát szeretné ellesni; a legszebb csoda, a virág illatát szívja telhetetlenül. És virágcsendéletekkel próbálja megrögzíteni. (Haitz Géza)

MOZAIK. Angelo Ephrikian, híres Vivaldi-kutató járt nálunk. Károlyi-kerti műsorában Haydnt, Pergolesit és Vivaldit vezényelt. A hangverseny két legszebb darabja Pergolesi *Stabat Mater* és Vivaldi *Dixit Dominus* című oratóriuma volt.

A Fájdalmas Anya motívuma megihletett már sok trótt, költőt, és zeneszerzőt is. Csodálatos kincsesbánya ez a téma. Csak keresni kell és mindenki talál valamit — és bámulatos módon mindig valami újat. Pergolesi a *Mater Dolorosa* kettősségét emeli ki zenéjében. Tragikus a kereszt alatt gúszoló Mária, hisz egyetlen fiát vesztette el, ugyanakkor azonban az emberiség ujjongását is véljük hallani, mert Krisztus kereszt-halálával megváltotta a világot. Pergolesi ebben a művében szakított kisérsé édeskés, olvadó zenéjével s tökéletes biztonsággal és arányérzékkel fejezi ki mély, bensőséges mondanivalóját.

S a Vivaldi-oratórium? Valahogy úgy vagyunk a velencei mesterrel, hogy minél többször hallgatjuk, annál szebb lesz. A bámulatos *Négy évszaka*, a tüneményes fegyelmeyezttségű *Concerto grosso-k* után most megismertük ezt az oratóriumot is. Jelzők kívánczoknának ide, mégis csak ennyit: igazi Vivaldi.

Ephrikian szinte átalakul a Vivaldi-oratórium vezénylése közben. Látszik, hogy a kiváló karmesternek ez az igazi területe. Sokan nem is

tudják róla, hogy rövid idő alatt egész sereg Vivaldi-művet mentett meg az ényéztől, s nagy része van a csodás velencei mester mostani reneszánszában.

Örömmel és elismeréssel emlékezhetünk meg arról, hogy a közelmúltban több igen jó középiskolai tankönyv került diákjaink kezébe.

Az idei tanévtől kezdve ismét tantárgy a gimnáziumok humán tagozatának IV. osztályában a művészettörténet. Sokak régi kívánsága vált valóra a művészettörténeti oktatást visszaállító kultuszminiszteri rendelkezéssel. Az új tankönyv dr. Dombi József munkája. A könyv jó híre hamarosan elterjedt, és sok felnőtt is szívesen megvásárolta volna, de igen kis példányszámban adta ki a Tankönyvkiadó. A 400 illusztrációval kísért szöveg a műtörténeti alapfogalmakat, művészeti technikákat, lényegesebb stílusirányzatokat és jelentősebb mestereket tömören, élvezetesen tárgyalja. Helyes az is, hogy egy-egy érdekes, színes esemény, a fiatalság fantáziáját felébresztő apró mozzanat beiktatása (Michelangelo „Dávid“-jának elrontott márványból való kifaragása, az „Utolsó ítélet“ Minosának modellje, a renaissance-kori művészeképzés, Greco megjegyzése az „Orgaz gróf temetése“-ről, stb.) az anyagot élővé, a művészettörténettel ismerkedő maturandus számára szórakoztatóvá teszi. Hiszen a száraz tárgyalás minden tankönyv és minden tantárgy halála, kiváltképpen a műtörténeté. A tankönyv ideiglenes, „kísérleti“. A következő kiadásban kívánatos lenne a művészek betűrendes mutatóját úgy összeállítani, hogy az tartalmazza a művészekre vonatkozó szöveg oldalszámait. A XX. századi részeket pedig átgondoltabban kellene megírni. Pl. mellőzni lehetne a modoros olasz Dottori-t, aki a futurizmus másodvonalbeli képviselője, viszont helyette fel lehetne venni Chiricót, Chagallt, Rouault-t vagy Bonnard-t, akikről említés nem történik. Az utolsó magyar szobrász, akit tárgyal a könyv, Stróbl Alajos, Fadrusz és Ligeti. Viszont a festők közül elmegy Derkovits Gyuláig. Itt is bizonyos következetesség lenne célszerű. A tankönyvíró álláspontja az, hogy élő magyar művészeket nem tárgyal, az egy Csók István kivételével. Viszont a már Derkovits előtt működő Csontváry, Vaszary, Gulácsy, Egry, stb. legalábbis vázlatos bemutatását egy új kiadásban szívesen látnók.

A másik tankönyv, amelyet tetszéssel lapoztunk át: „Szöveggyűjtemény a XX. század világirodalmából“. Ezt is a negyedikés gimnazisták számára adták ki. Ennek a könyvnek a megjelenése is égető szükségesség volt, mert az elmúlt esztendőkből a világirodalmi oktatás meglehetősen egyoldalú és szegényes volt. A tankönyvet Kéry László szerkesztette, kiváló munkatársak (Gyergyai Albert, Kardos László, Képes Géza, Vas István, stb.) közreműködésével. A könyv tárgyalja Proust-ot és Apollinaire-t, Shaw-t és D. H. Lawrence-t, Pirandellót és Lorciát, Reymontot és Gorkijt, és még a XX. század sok egyszerű íróművészt. A tankönyvírók elsősorban (de nem kizárólag) olyan nagy írókat vettek fel, akiknek művei közvetlen társadalombírálatot nyújtanak. Részben rosszindulatú, únneprontó akadémizmus, részben pedagógiai „maximalizmus“ lenne a hiányokat felhánytorgatni. Hogy nincs szó Valéryről és Claudelről, Joyce-ról vagy T. S. Eliot-ról, Gide-ről, vagy Mauriacról. Nem arra akarunk itt célozni, hogy a nyugati irodalommal szemben szűkkeblűek voltak az összeállítók, — hiszen a szovjetorosz irodalomnak is mellőzték olyan klasszikusait, mint Blok, Jeszényin, Szergejev-Censzkij vagy Borisz Paszternák. Az új világirodalmi szöveggyűjtemény rendeltetésének kitűnően meg fog felelni: az érettségire készülő diák széles áttekintést kap

korunk vajúdó, tapogatódzó, de az útkeresések mellett sok gyöngyszemet, gazdag írói oeuvre-t létrehozó irodalmáról. És ami még ennél is fontosabb: a könyv kedvet ébreszt az olvasáshoz, segít a tanárnak abban a legfőbb feladatában, amit Riedl Frigyes ekkép fogalmazott meg: „Az irodalomtanár legfontosabb feladata, hogy megtanítsa a tanítványait — olvasni”.

A kötetben közölt műveket legkiválóbb műfordítóink tolmácsolják magyarul: Kosztolányi, Benedek Marcell, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Rónay György, Lányi Viktor, Nemes Nagy Ágnes és mások. A művészek portréi pompás kis esszék Gyergyai Alberttől, Vas Istvántól, Walkó Györgytől, Ungvári Tamástól és többektől. Ha többi tankönyvünk is megüti majd ezt a színvonalat, egy lépéssel közelebb kerülünk a magyar iskola nagy céljához: hogy a magyar ifjú „kiművelt emberfővé” váljék. (Dévényi Iván)

Kínai, koreai, vietnami útjának futó emlékeit állította ki Hincz Gyula. Száznál több akvarel, rajz számol be arról a gazdag élményanyagról, melyet még csak ezután fog nagyobbarányú kompozíciókban feldolgozni. Hincz Gyula elismerten mestere a rajznak. Éles megfigyelő. Jó riporter-szemmel hangsúlyozza a jellemző, az idegen számára különös és érdekes mozzanatokot. Egy-egy meglesett utcajelenetet, napernyős hölgyek felvonulását, egy számárhajcsár érdekes profilját, egy hirtelen elővillanó arcélet a nyüzsgő tömegből: frissen, a még nyers élmény megfogalmazásának perceiben rögzít meg. Sikerül megteremtenie azonnal a légkört. Megutaztatja a szemet, mintha vele együtt láttuk volna a barnapirosnak ható fákat, a narancssárga színekbe öltözött tájat, a vörösszenizzó napot, mely mint egy érett gyümölcs ereszkedik le lassan a földre és színek és fények káprázatos tűzijátékával szórja teli a szemhatárt.

Nagy figyelemmel tanulmányozza s jegyzi le a keleti ember arcvonásait, a vékony vonalnyi szemeket és a duzzadt ajkakát, a fürgelábú nők könnyed járását, és biztos érzéssel érezteti az arányt, mely a kicsi ember és a nagy természet közt éleve meghatározza a rész viszonyát az egészhez. A keleti ember nem nagyzol, nem becsüli túl a maga jelentőségét, de jobban megérti az összefüggéseket az élet sokféle megnyilvánulása közt, és minden lélegzetvételében benne érzi a világmindenség leheletét. Néhány vonal és színfolt, és kirajzolódik két gyermek a folyópart szélén. Mellettiük egy fa. És bent a mélyben, a vízen, egy csónak. Semmi több. De azt hisszük, ebből a szerény vázlatból Hincz Gyula egyik leg-szebb kompozícióját fogja megalkotni. (—ts)

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL. Tanulmány: *Galamb Sándor*: Seneca, a bölcsész drámaíró. *Holenda Barnabás*: Tudósok, viták, nézetek a XVII. században. *Lantos-Kis Antal*: Lourdes a modern orvostudomány megvilágításában. *Mihelics Vid*: A vallás-szociológia. *Lengyel Balázs*: Frederico Garcia Lorca. *Cserháti József*: Az ember világgözpontiséga Szent Tamás filozófiájában. *Kardeván Károly*: Pálffy Béla Hegedűs Nándor Ady-könyvében. *Salacz Gábor*: Egy elfelejtett festő: Paczka Ferenc (1856—1926). *Kézai Béla*: Három Johanna. *Dümmerth Dezső*: Rainer Maria Rilke. *Doromby Károly*: Graham Greene. *Rónay György*: Pázmány körül. *Jánossy Gyula*: Liberalizmus, szocializmus és az Egyház a 19. században. *Kelecsényi Gábor*: Phaeton és az úrrakéta között.

Novella: *Mándy Iván*: A konyhafal. *Szarka Géza*: Jób öröme. *Fendrik Ferenc*: Pithagoras tétele. *Farkas Antal*: Róza. *Ágoston János*: Egy igaz történet. *Bruce Marshall*: Father Smith. *Alfred Polgár*: A Köpeny. *Valéry Larbaud*: Rachel Frutiger.

Vers: *Barth Ferenc*, *Ölbey Irén*, *Lendvay Endre*, *Szabó Gizella*, *Stetka Éva*, *Tardonai Gábor*, *Jánossy István*, *Szabó Anna*, *Kerényi Grácia*, *Takáts Gyula*, *Márk István*, *Elisabeth Langgässer*, *W. H. Auden*, *Gertrud von Le Fort*, *Szemelvények mai osztrák költőkből* (*Radó György* fordításai).

Novemberben, a költő születésének 90., halálának 20. évfordulóján Francis Jammes emlékszám. Vers és próza Francis Jammes-től; Tótfalussy István tanulmánya a költőről.

Sz. L. Az egyházi hangnemek (12) a kilencedik században alakultak ki a régi görög hangnemekre támaszkodva. Az idők folyamán, körülbelül a tizenhetedik században alakultak ki a dur és moll hangnemek ezekből. Az egyházi ének unisono volt. A kéthangú éneket Johannes Scotus Eriugena ír teológus és filozófus említi először.

C. B. Tévedés azt gondolni, hogy az igazi művész tudatosan töpreng azon, hogy miképpen fejezzon ki valamit *másként*, mint mások. A művésznek van valami élménye, amit kifejezni akar, és amit csak *egyféle* módon tud kifejezni, ti. úgy, ahogy az az ő, (a művész) lelkében él, és ami számára *nem igaz*, amit csak nem *úgy* fejez ki, ahogy benne él. Beethoven nem akart *máskép* muzsikálni, mint nagy elődei, *Haydn* és *Mozart*; sőt eleinte tudatosan támaszkodott rájuk, csak amit ő muzsikált (amit ő a lelkében hallott), az más lett, mint elődeinek muzsikája. És Lionardo da Vinci nem akart *máskép* festeni, mint nagyabecsült mestere, Verocchio, csak az az anyyalka, amelyet szabad volt mestere képe aljára odafestenie, az *más lett*, mint azok az anyyalkák, amelyeket Verocchio festett; annyira más, hogy a mester letette ecsetét, mondván, hogy a tanítvány felülmúlta mesterét. A „csakazért is máskép“ nem művészi magatartás. Az *igazi* művésznek enélkül is sikerülnek alkotásai, mint a másokéi.

Vénkisasszony. Nem tudjuk, hogy mennyire „vén“, de ebben a kérdésben egy kicsikét bizony régiesen gondolkodik. Azt írja, hogy „újabbban“ a férjhez nem ment lányok nem számítanak teljes értékű embereknek, *figurákká* lesznek, akikről még a jóakaratók is csak enyhe elnézéssel beszélnek stb. Úgy gondoljuk, hogy ez egy régebbi kor gondolkodásának maradványa, ami valamiképpen belefészkelődött a lelkébe. Ma a nő előtt annyi kenyérkereset, életpálya, hivatás van nyitva, amely azelőtt nem volt, a férjhez nem ment leányok számára is olyan gazdasági

függetlenség kínálkozik, a házon kívül való foglalkozás olyan biztos felépést és érvényesülési lehetőséget adott a nőnek, hogy nem-igen érezheti azt a bizonyos félszegséget, amit a „vénkisasszony“ fogalom magában rejt. Levelének egy másik pontja viszont igenis a mai kor egy bűnére mutat rá. Ön így kezdi: „Kicsit szégyellek erről beszélni“ (lássá, ez a mult idők szent szemérmességére, amely itt megszólal), — és aztán mai hangon könnyedén folytatja: „dehát én is ember vagyok, nekem is vannak szekszuális igényeim“. Ebben a ma emberének mentalitása érvényesül, amely szép szavakkal kitér a valóság elől. A valóság az, hogy nem azért van valakinek szekszuális igénye, mert *ember*, hanem mert testi világa rokon az állat szervezetével. *Emberré* akkor lesz az ember, amikor állati ösztöneit az észnek és az erkölcsnek cenzúrája alá helyezi, és az akarat erejével megfékezi. Isten a fajfenntartás szolgálatára adta a szekszuális ösztönt. Ebből két következtetés adódik: először is, nem lehet rossz, hiszen Isten rendezte így, — másodsor: bele kell illeszteni abba a keretbe, amely céljának megfelel és ez a keresztyén házasság. Mármost ez a korlátozás lehet egyeseknek, vagy időnkint terhes, sőt tragikus is, még sem lehet rajta változtatni, mert az emberi közösség, a gyermekek felnevelése, a házastársak egymás iránti bizalma és készséges önatadása érdekében így rendelte el Isten.

Lehetséges, hogy valaki mint hiányt könyveli el, hogy nem adatott meg neki ily módon a szekszuális élet lehetősége, vagy az, hogy a másik fél betegsége, — esetleg a már el nem vállalható gyermekáldás elkerülése miatt — egy időre (vagy most már véglegesen) a már megkötött házasságban is le kell mondania a házaseletről — hűségben és szeretetben mint testvérek együtt maradván. Igen, ez lehetséges, és lehet fájdalmas és nehéz. Dehát az életben sok mindenféle más is van, ami egyiknek jut, a másiknak nem, egyiknek bőven jut, másnak meg csak morzsányi. Ezért nem szabad sem elégedetlenkedni, sem magát megcsaltnak érezni, még kevésbé csökkent értékűnek. Hogy hogyan tudja magát ezért kárpótolni, illetve, hogy hogyan tudna férjhez-nem-menés esetén is értékes életet élni, arról néhány éve könyv jelent meg (Stadler F.: *Magányos gyümölcsfa*), amely ezt a problémát részletesen tárgyalja. Ha meg tudja szerezni valahol, ajánljuk elolvasásra.

B. E. Erre vonatkozólag Michelangelo egy szép mondatát idézzük, amelyet Vittoria Colonnának írt: „Születtem mint *modellje* önmagamnak, kialakításomat — akár a kő a vésőtől — a Te kezdtől várom“. Mindnyájan mint önmagunk *modellje* születünk, de — mint Michelangelo ugyanebben a versben mondja: „csak a második Lét (az önkialakításban szerzett újjászületés) adja meg az örökéletet“. Hálás lélekkel kell fogadnunk azok kezét, akik ebben az önkialakításban segítenek bennünket tanításukkal, irányításukkal.

O. T. Atlantis egy mondabeli világrész neve, amely a mai Atlanti Óceán egy nagy részét foglalta volna el. A monda szerint nagyobb volt, mint Ázsia és Libia együttvéve. Herkules oszlopaitól nem messze feküdt volna, királyai voltak, akik az egyiptomiakkal és a görögökkel harcoltak, az országot mesés gazdaggá, művelté és művészetkedvelővé tették. Aztán egyetlen napon és a rákövetkező éjszakán eltűnt a föld színéről és az óceán hullámai borították el helyét.

Ezeket az adatokat Plato közli velünk a *Timoluszban* és a *Kritasban*, ő viszont Solonra és a régi egyiptomi vallásos feljegyzésekre hivatkozik.